MATERIAL LEXICAL INEDIT DIN VERSIUNEA „MILESCU" REVIZUITĂ A *VECHIULUI TESTAMENT* *(MS. 45 DE LA BIBLIOTECA FILIALEI DIN CLUJ A ACADEMIEI ROMÂNE)*

EUGEN MUNTEANU[*]

Deşi persistă încă multe lacune de informaţie, istoria complicată a elaborării, în diferite etape, a textului primei versiuni româneşti integrale a Bibliei (*Biblia de la Bucureşti*, 1688) este astăzi mult mai bine cunoscută decât în trecut. Graţie unor contribuţii filologice care s-au acumulat în timp, începând cu B.P. Hasdeu, continuând cu Nicolae Iorga (1916), Virgil Cândea (1979), N.A. Ursu (1976, 1985, 1988, 2003) sau Alexandru Andriescu (1988), suntem astăzi în măsură să reconstituim cu destulă precizie parcursul versiunilor şi al revizuirilor succesive ale textului biblic până în momentul în care acesta se tipăreşte la Bucureşti, în anul 1688. Nu îmi propun în acest articol să reiau sinteza unor vechi discuţii, pe care am făcut-o deja cu alt prilej (vezi Munteanu 2008), ci doar să pun în valoare un vechi text românesc, de o importanţă culturală unanim recunoscută, dar a cărui bogăţie documentară excepţională a fost foarte puţin exploatată în practica cercetării filologice şi în literatura de specialitate (studii biblice, istoria limbii române literare, lexicografie, dialectologie etc.). Este vorba de versiunea integrală originală a *Vechiului Testament* în limba română, cuprinsă în Ms. 45, păstrat la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române[1]. Manuscrisul reprezintă o copie îngrijit realizată de un copist muntean, Dumitru din Câmpulung (care se iscăleşte „Dumitru Dlăgopolscom"), între anii

[*] Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

[1] Textul se află în curs de editare, alături de textul *Bibliei de la Bucureşti* şi de cel din Ms. 4389, cu un amplu aparat critic, în cadrul seriei *Monumenta linguae Dacoromanorum – Biblia* (1688), la Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi. Separat, sub coordonarea subsemnatului, se află în curs de finalizare o ediţie critică completă a acestui manuscris, proiect finanţat dintr-un grant CNCS (PCE–IDEI, cod 1578), cu titlul *Prima traducere românească a Septuagintei, operă a lui Nicolae Milescu (MS.* 45 *BAR Cluj). Ediţie critică, studii lingvistice şi filologice*.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 7–103

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

1683 şi 1686[2], la comanda lui Theodosie Veştemeanu, mitropolit al Ţării Româneşti, care a fost probabil şi primul său posesor. Manuscrisul este scris într-o chirilică cursivă semiuncială, cu înălţimea literelor iniţiale majuscule de 6 mm, iar a minusculelor de 1 mm. Textul este dispus pe două coloane, oglinda paginii normale fiind de 25,7 cm (lungime) şi 14 cm (lăţime). Numerotarea originală, cu litere chirilice, merge de la 2 la 906[3]. Alături de obişnuita prefaţă dedicatorie a copistului (*Cuvântu înaintea cărţii aceştiia către preasfinţitul mitropolit*), plasată la începutul codicelui, între paginile 907 şi 910 mai găsim un lung şi erudit *Cuvântu înainte către cititori*, urmat de *Dosluşirea cărţii aceştiia cum vei putea să o înţelegi, citindu-o mai pre iuşor*. Aceste elemente „paratextuale" au fost în mod evident preluate de copist din textul pe care l-a transcris şi elaborate anterior de o persoană cu o pregătire cărturărească superioară. Pe lângă indicarea surselor traducerii, este menţionat „izvodul lui Necoláie", sintagmă care trimite, după cum a fost dovedit definitiv, la persoana lui Nicolae Spătarul Milescu, autorul versiunii româneşti iniţiale a *Vechiului Testament*[4]. Prin coroborarea datelor de aici cu cele din

[2] Aceasta este datarea propusă de Virgil Cândea, care avea convingerea că revizuirea traducerii lui Milescu s-a făcut la Bucureşti (vezi Cândea 1979: 110–111). Alexandru Andriescu este de părere că ar trebui „să fixăm data posibilă a executării manuscrisului copiat de Dumitru înainte de 1683, poate pe la începutul celei de-a doua păstorii a lui Teodosie Veştemeanul în Ţara Românească (1679)" (Andriescu 1988: 18).

[3] Datele tehnice de mai sus ne-au fost furnizate cu amabilitate de dl prof. dr. Ioan Chindriş, director al Bibliotecii Filialei din Cluj a Academiei Române, din catalogul analitic al Bibliotecii (în curs de publicare). Îi mulţumesc dlui profesor Chindriş şi pentru generozitatea cu care ne-a permis accesul direct la Ms. 45.

[4] Iată acest important pasaj, *in extenso*: „Iară Nicoláie, vrând să aducă şi el cartea aceasta den elinie la rumânie, nefiind altă dată scoasă la rumânie, au socotit şi au ales un izvod carele-i mai ales decât toate altele, tipărit în Frangofort şi ales foarte bine pre limba elinească, şi dedesupt cu multe arătări şi cuvinte puse cum le-au tălmăcit alţii. Ci măcar că deşi zice el că pre lângă izvodul acesta au avut şi izvodul slovenescu şi leteneşti şi au avut şi alt izvod letenescu, ce au fost scos de curând den limba jidovască, ádecă den izvod jidovăscu, aşa scrie el la prêdoslóviia lui, şi au scris şi cêle precum să află la letenie şi cêle precum să află la slovenie şi însemnările şi tălmăcirile cêle ce să află mai jos la izvodul acel grecescu, zice că le-au pus tot cu însemnări pre de margine, dară n-au pus nice unele de acêstea la izvodul lui; că au început să facă şi acêstea la capul dentâi, la *Bitie*, dar mai d-apoi pentru neaşezământul vremilor s-au lăsat şi n-au făcut nice unele de acêstea. Ci neaflându-le noi întru izvodul lui acêste însemnări ce mai sus zisem, nice noi nu le-am pus, ci precum s-au ţânut el tot de temeiu, aşa şi noi am urmat lui.

Şi iară mărturisêşte el de zice că de cel slovenescu nu s-au ţânut, că numai acest izvod iaste slovenescu care acum să află tipărit la Óstrov, şi zice că pre bogate locuri adaoge şi la multe şi scade, după cum mêrge ceastă elinească. Şi pentru *A patra carte a Ézdrii*, ce să află în cea slovenească scrisă, care carte în Bibliile elineşti nu să află scrisă, ci nu ştim de unde să să fie aflat cartea aceasta să să fie tălmăcit, ci pentru acêea nefiind elinêşte scoasă, nice rumâ- *[909/1]* nêşte nu s-au scos, pentru că multe cărţi sânt oprite de bisêrică să nu să citească.

Iară şi noi pre lângă izvodul lui Necoláie am mai alăturat şi alte izvoade greceşti, pren care izvoade fost-au unul carele au fost tipărit la Englitéra, ci şi acesta nu să potriviia cu cel de la Frangofort, pentru căci pren bogate locuri adăogea şi pren bogate locuri lipsiia, nu veniia cu cestalalt; pentru acêea lipsele nu s-au socotit, iar adaosele s-au pus precum vom face dosluşirea mai jos cu însemnări. Şi aşa am venit cu acela izvod până la *Paralipómenon dentâi*, şi apoi aflând şi noi izvod

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

predoslovia de la Ms. 4389, unde Milescu este din nou menționat, precum şi cu alte date şi referințe documentar-istorice, ajungem, în sinteză, la următoarea succesiune a faptelor care au condus la elaborarea textului de care ne ocupăm.

După studii de bună calitate la şcoala Patriarhiei din Constantinopol şi după efectuarea câtorva mici traduceri din greacă şi slavonă, viitorul cunoscut erudit român Nicolae Spătarul Milescu (1636–1708) a primit, din partea voievodului Grigorie Ghica, misiunea de reprezentant (capuchehaie) al Țării Românești pe lângă Înalta Poartă de la Istanbul. Aici, între anii 1661 şi 1664, Nicolae Spătarul Milescu a efectuat traducerea integrală, din greacă în română, a *Vechiului Testament*. Ca izvod principal a fost folosit textul *Septuagintei*, într-o ediție filologică apreciată în epocă, tipărită la Frankfurt am Main, în anul 1597, de un erudit cu orientare protestantă (calvină). Nu cunoaştem motivele care l-au determinat pe tânărul cărturar moldovean Nicolae Spătarul Milescu (avea 25–27 de ani!) să îşi asume o asemenea dificilă misiune, nici dacă a existat un „comanditar" al lucrării. În condiții necunoscute, manuscrisul ograf al traducerii a ajuns la Bucureşti. Părerile specialiştilor privitoare la parcursul manuscrisului traducerii lui Milescu sunt divergente. Potrivit unei opinii mai vechi a lui B.P. Hasdeu, textul traducerii milesciene ar fi ajuns în Țara Românească, în posesia lui Şerban Cantacuzino, viitorul voievod, cunoscut ca prieten al lui Milescu, cu care acesta fusese coleg de şcoală la Istanbul. În opinia altor cercetători, în special a lui N.A. Ursu, manuscrisul a ajuns la Bucureşti în mâinile ierarhilor locali, care, se pare, fuseseră cei care îi comandaseră lui Milescu traducerea. După ce a servit ca sursă de inspirație, între anii 1665 şi 1672, pentru autorul anonim al unei alte versiuni a *Vechiului Testament*, cuprinsă în Ms. (BAR) 4389, textul inițial al lui Milescu a fost trimis de mitropolitul Țării Românești, Teodosie Veştemeanul, în Moldova, omologului său, mitropolitul Sava I. Acesta ar fi încredințat lui Dosoftei, care se făcuse deja cunoscut ca un erudit, revizuirea traducerii lui Milescu. Există şi o a treia ipoteză, emisă de Alexandru Andriescu, potrivit căruia Nicolae Spătarul Milescu şi-ar fi putut păstra cu sine opera, lucrând mereu la finisarea traducerii, după întoarcerea acasă, în Moldova. Atunci când s-a decis să părăsească definitiv țara, în anul 1668, începându-şi astfel un lung periplu, mai întâi la Constantinopol, apoi în Occident şi, în cele din urmă, în Rusia, Nicolae Spătarul Milescu şi-ar fi încredințat opera lui Dosoftei, de care îl lega o prietenie solidă, atestată de o corespondență consistentă între cei doi (vezi Andriescu 1988: 13–14).

Versiunea rezultată din diortosirea lui Dosoftei ar fi fost luată cu sine de Mitrofan, colaborator apropiat al lui Dosoftei, când, în anul 1686, acesta s-a

grecescu, altul de cêle den Frangofort, dupre care au scris şi Necoláie, am urmat aceluia pentru tocmala greşalelor şi pentru tocmirea soroacelor şi *[909/2]* deplinirea cuvintelor şi întăritura óxiilor den cât am putut, şi izbrănirea stihurilor precum le vei vedea scrise tot pre de margine; şi încă am pus şi mărturiile cuvintelor prorociilor den cea slovenească, tot pre margine, neavându-le cêle greceşti; pentru căci izvodul lui Necoláie, pentru degraba scriindu-l, n-au pus nici unile de acêstea, ci era pentru neîntocmirea lui foarte cu greu a să înțelêge vorba tălmăcirei şi abaterea cuvintelor" (citez după transcrierea mea, în manuscris).

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

refugiat la Bucureşti (vezi Ursu 1985: 44 şi urm.), după exilarea în Polonia a patronului său, Mitropolitul Dosoftei. Amintesc detaliul semnificativ că Mitrofan, fost episcop de Huşi şi viitor episcop de Buzău, semnează, în calitate de tipograf, ediția tipărită la Bucureşti, în 1688, a *Bibliei*[5]. Compararea textului din Ms. 45 cu cel al tipăriturii bucureştene de la 1688 indică evidența faptului că cea mai mare parte din traducerea lui Milescu, revizuită de un moldovean, a fost preluată de diortositorii munteni, frații Şerban şi Radu Greceanu, singurii care îşi atribuie în mod explicit lucrarea[6], alături de alți „ai noştri oameni ai locului", al căror nume voievodul Şerban Cantacuzino, semnatar al amplului cuvânt introductiv la *Biblia* de la 1688, nu socoteşte de cuviință să le menționeze[7].

Efectuarea traducerii efective de către Nicolae Spătarul Milescu a întregului *Vechi Testament* este dovedită şi de mărturii explicite ale unor contemporani. În anul 1720, într-o bibliografie a literaturii neogreceşti publicată la Hamburg în limba latină, eruditul grec, din Moscopole, Dimitrie Procopiu a pus în circulație informația că „Nicolae din Moldova, protospătar al domnului Moldovei sau prim purtător de armă, a tradus scrierile sacre în limba vernaculară a dacilor şi ungarovalahilor, cu care a obținut foloasele de a fi citite mereu în bisericile acelora de către fiecare". Trei ani mai târziu, în 1723, mitropolitul Gheorghe al Moldovei scria despre Milescu Spătarul că „au tălmăcit şi Biblia din limba elinească pre limba românească, când au fost la Constantinopol capichihaia lui Grigorie voievod, domnul Țării Româneşti, pre care scriere au dat-o şi în tipar Şerban voievod Cantacuzino, domnul Țării Româneşti"[8].

Deşi, în afară de cazul, foarte improbabil, al descoperirii manuscrisului autograf al Spătarului, va rămâne pentru totdeauna foarte greu, dacă nu imposibil, de făcut demarcări textuale între contribuția sa primară şi adaosurile sau modificările revizorilor săi ulteriori, marele cărturar moldovean trebuind considerat unul dintre fondatorii tradiției textuale biblice româneşti. Interesantă în sine, ca

[5] Pe ultima pagină, nenumerotată, a BIBL.1688, citim: „A tot meşteşugul tipografiei şi îndireptării cuvintelor rumâneşti ostenitoriu, de Dumnezeu iubitoriul Mitrofan, episcopul de Huşi".

[6] Vezi BIBL.1688: 932: „Iară cu nevoința şi îndireptarea celor ce s-au întâmplat dascali şi mai mult desluşindu-se pre limba rumânească de cei mici şi plecați dentru slugile mării-sale, Şărban biv. 2 logofet *i brat´ ego* Radul log.".

[7] Pentru interesul său documentar, precum şi pentru indicațiile prețioase, chiar dacă generale, privitoare la concepția generală despre traducerea textelor sacre, citez întregul pasaj: „Şi aceasta am făcut la tălmăcirea aceştii Sfinte Scripturi, făcând multă nevoință şi destulă cheltuială, despre o parte puind dascăli ştiuți foarte den limba elinească, pe preaînțeleptul cel dentru dascali ales şi arhiereu Ghermano Nisís, şi, după petrêcerea lui, pre alții care s-au întâmplat, şi despre altă parte ai noştri oameni ai locului, nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ce şi de limba elinească având ştiință ca să o tălmăcească, carii luând lumină şi dentr-alte izvoade vechi şi alăturându-le cu cel elinesc al celor 70 de dascali, cu vrêrea lui Dumnezău o au săvârşit precum să vêde. Şi măcară că la unele cuvinte să fie fost foarte cu nevoie tălmăcitorilor pentru strimtarea limbii româneşti, iară încăş având pildă pre tălmăcitorii latinilor şi slovênilor, precum aceia aşa şi ai noştri le-au lăsat precum să citesc la cea elinească" (după transcrierea din MLD, I–Genesis: 139).

[8] Pentru coordonatele bibliografice complete ale acestor două mărturii documentare, vezi Andriescu 1988: 7–8.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

problemă de istorie literară, paternitatea impozantului document este însă secundară dacă o comparăm cu fascinantul câmp de investigație pe care textul în sine îl pune în fața cercetătorilor. După părerea mea, miza cea mai mare, evitată sau neglijată până în prezent de specialişti, constă în posibilitatea de a aborda textul drept ceea ce este, adică o traducere de un grad maxim de dificultate. Avantajul esențial pe care textul din Ms. 45 îl oferă, în comparație cu numeroase alte texte româneşti vechi, este dat de faptul că ştim cu precizie care este originalul avut la îndemână de traducător (*Septuaginta* de la Frankfurt, 1597), ce alte „izvoade" suplimentare a întrebuințat (*Septuaginta* de la Londra, 1653, *Biblia* slavonă de la Ostrog, 1581, câteva ediții ale *Vulgatei*) şi cunoaştem deopotrivă şi metoda folosită de traducători, cea a reproducerii literale a textului primar, cu consultarea sistematică, mai ales în pasajele obscure, şi a izvoadelor secundare!

În procesul de elaborare a studiului asupra lexicului, parte componentă a aparatului critic al ediției pe care o pregătim, am constatat existența unei enorme cantități de material lexical inedit, constând din unități lexicale cu o unică atestare *(hapax legomena)*, cuvinte regionale sau vechi cu circulație restrânsă neînregistrate încă de lexicografi şi, mai ales, numeroase elemente livreşti, împrumuturi contextuale din originalele traducerii, grecisme sau ebraisme biblice, vechi împrumuturi savante din limba slavonă etc. Indicele de cuvinte şi forme exhaustiv pe care îl pregătim va pune la dispoziția celor interesați toate cuvintele ocurente în textul nostru, cu trimiteri precise la toate contextele. În articolul de față, am selectat aproximativ 900 de unități lexicale care, în urma confruntării cu DLR, am constatat că necesită explicații suplimentare privind conținutul semantic, valoarea contextuală, prima atestare, circulația sau etimologia. Dincolo de interesul ştiințific general, intenția mea este şi aceea de a pune la dispoziția redactorilor DLR informații lexicologice şi istorice pe care le consider importante, utile şi demne de a fi luate în calcul la redactarea noii versiuni a dicționarului academic. Ca redactor la DLR, ştiu că textul tipărit al *Bibliei de la Bucureşti* (1688) a fost „fişat" cu grijă încă de H. Tiktin, iar unitățile lexicale şi citatele reținute de acesta au fost încorporate în DLR. Unele dintre contextele de acest tip se află şi în Ms. 45, ceea *ce* antedatează prima atestare cu câteva decenii. Sunt însă foarte numeroase cazurile în care cuvinte mai rare sau mai obscure au fost înlocuite de revizorii de la Bucureşti şi au rămas doar în Ms. 45.

Semnalez în acest context o problemă de concepție lexicografică pe care coordonatorii DLR vor trebui să o rezolve prin asumarea unei decizii solid argumentate. Este vorba de datoria de a hotărî dacă elementele lexicale livreşti, cu circulație restrânsă, unele redusă exclusiv la textele biblice, cum sunt unele ebraisme, dar şi unele grecisme sau slavonisme, merită sau trebuie să fie incluse în lista de cuvinte a dicționarului academic, general şi istoric, al limbii române. După părerea mea, atributul de „dicționar-tezaur" al limbii române, pe care îl folosim din ce în ce mai frecvent când vorbim de DLR, ne-ar obliga la o decizie pozitivă în această privință. În fond, se ştie, DLR este consultat de specialişti, de obicei, nu atât pentru cuvintele din fondul lexical fundamental, cât mai ales pentru a afla

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

explicații referitoare la asemenea *lexikalische Besonderheiten* cum sunt cele pe care le propun şi discut în articolul de față!

Mai este un aspect asupra căruia doresc să atrag atenția. Am constatat de multă vreme că, frecvent, identificarea şi definirea unui sens contextual prezintă, în practica redactării la DLR, unele deficiențe, adesea cu rezultate negative grave, cum ar fi identificarea greşită a valorii designative a unui termen de origine biblică, ignorarea sau definirea inexactă a unor sensuri speciale. Cauza principală a acestor erori trebuie căutată în ignorarea contextului specific, în superficialitatea evaluării profilului lexicografic al unui lexem sau al unui sens, ori în caracterul inadecvat al metodelor şi procedurilor aplicate. Prin felul în care am procedat, am căutat să elimin sau cel puțin să diminuez deficiențele menționate. Pentru lămurirea sensului sau a sensurilor cuvintelor am apelat în mod obligatoriu la comparația cu echivalentul grecesc din *Septuaginta*, şi anume al acelei ediții a *Septuagintei* pe care traducătorii au indicat-o ca „izvod principal" (Frankfurt, 1597). Am apelat de asemenea, constant, la versiuni filologice autorizate ale *Septuagintei*, publicate recent în limbi de cultură importante (engleză, germană, franceză), pentru a verifica justețea sau veridicitatea interpretării semantice pe care o propunem. Am recurs, atunci când a fost cazul, în special la termenii de natură tehnică şi la conținutul versiunii ebraice originale, mediată de *Biblia* de la Ierusalim. De mare utilitate mi-a fost consultarea unor dicționare recente ale lexicului grecesc din *Septuaginta*, precum şi a unor dicționare mai vechi ale limbii greceşti, unde lexicul biblic este foarte bine reprezentat. Pentru cuvintele cu o unică atestare, am dat integral contextele în care acestea apar, împreună cu secvența echivalentă din originalul grecesc. Am practicat o permanentă raportare la DLR, aşa încât contribuția mea poate fi considerată şi o propunere de ameliorare a „dicționarului-tezaur". În ceea ce mă priveşte, consider că adoptarea şi „codificarea", ca norme de redactare la DLR, a propunerilor mele metodologice ar putea contribui la diminuarea erorilor constatate şi, implicit, la creşterea calității celui mai important dicționar istoric al limbii române.

Precizez că articolul de față este orientat exclusiv către unități lexicale „speciale". Am lăsat de o parte, pentru altă ocazie, discutarea numeroaseleor calcuri lexicale, semantice sau de structură, o problematică vastă şi completă a cărei clarificare am inițiat-o cu alt prilej[9].

*

ácan sau **acaná** s. indecl. Împrumut contextual după gr. ὁ ἄκαν (τόν ἄκανα), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic cu sensul 'mărăcine', neînregistrat în dicționarele limbii greceşti. Ocurență unică: *Şi trimise Ioas,* [...] *dzicând: Ácan cel den Livan au trimis către chedrul cel den Livan.* [...] *Şi trecură jiganiile țarenii cêle den Livan şi călcară pre acaná* (4Reg. 14:9). în BIBL.1688: *acán*, respectiv *acána*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

[9] Vezi MUNT.LEX. BIBL., p. 272 şi urm., capitolul *Tipuri de calcuri lexicale în* ***Biblia de la Bucureşti*** *(1688) şi în versiunile preliminare contemporane (Ms. 45 şi Ms. 4389)*.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

ádar s.m. sau n. Împrumut contextual după gr. ἄδαρ, transcriere a cuvântului ebraic desemnând cea de-a douăsprezecea lună a calendarului eclesiastic iudaic. Cuvânt neînregistrat în DLR.

adesí vb. IV, intranz. A îndesi; a persevera, a continua. *Mai alesu-i furul decât acela ce adesêşte la minciună şi amândoi pierirea vor moşteni* (Sir. 20:25). Cf. SEPT. FRANKF.: ἐνδελεχίζω 'idem', cf. *to persevere, to continue* 'idem' (GR.ENG., s.v.). În BIBL.1688: *îndesêşte*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

adiróth s. indecl. Împrumut contextual după gr. εἰς τὰς ἀδηρώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saderoth*, cu sensul probabil de 'rând, serie'. Ocurență unică: *Cela ce va întra la adiróth va muri* (4Reg. 11:8). În BIBL.1688: *adiróth*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

adorím s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἀδωρεὶμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *adorim*, cu sensul probabil de 'nobil, stăpân'. Cf. GR.ENGL., s.v. αδωρημ 'theirs nobles', SEPT.GERM: *ihre Vornehmen* 'nobilii lor', BJ: *leur seigneurs* 'idem'. Ocurență unică: *Şi adorim n-au băgat cerbicea lor la lucrul domnului lor* (Neem. 3:5). În BIBL.1688: *tarii lor*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

afethem (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἀφεθέμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *amapheth* 'prag'. Ocurență unică: *Şi capul lui Dagon şi amândoao talpele picioarelor lui rădicate preste denaințele pragurilor, afethem fieştecarele, şi amândoao palmele mâinelor lui – căzute preste prag* (1Reg. 5:4). Cuvânt neînregistrat în DLR.

affó sau **apfó** Împrumut contextual după gr. ἀφφὼ (SEPT. FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *aphpho*, particulă de întărire cu sensul aproximativ 'deci'. Două atestări: *Vedeți affó că nu va cădea dentru cuvântul Domnului pre pământ* (4Reg. 10:10). *Unde-i Dumnedzăul lui Iliú apfó* (4Reg. 2:14). În BIBL.1688 *affó*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

agăduí vb. IV, tranz. A îngădui. Ocurență unică: *Aştept vrême încă puțână agăduind nădêjdea mântuirii mêle* (Iov 2:9). Atestat în DLR la Dosoftei.

ágnu s.m. (în sintagma *stâlpări de ágnu*) Împrumut contextual după gr. ἄγνος (ἡ), o specie de arbust (*Vitex Agnus Castus*), corespunzător rom. *mielărea* 'arbust decorativ, cu flori de culoare violetă, frumos mirositoare'. Cuvânt neînregistrat în DLR. Cf. şi MUNT.LEX.BIBL.: 113.

ahatis (fără marcarea accentului) s.f. Agată. Împrumut contextual după gr. ἀχάτης 'idem'. *Şi rândul al treilea, lighirion, şi ahatis, şi amethistos* (Ies. 28:19). Cuvânt neînregistrat în DLR.

ahí s.n. Împrumut contextual după gr. τὸ ἀχὶ τὸ κχλορὸν (SEPT.FRANKF.), transcriere a cuvântului ebraic *achi*, împrumut în ebraică din limba egipteană, desemnând o plantă acvatică, probabil rogozul. Ocurență unică: *Şi întru tot bâhnişul a trestiei şi a paporei şi ahí cel vêrde tot ce-i prenpregiurul râului* [...] *usca-să-va* (Is. 19:7). Cuvânt neînregistrat în DLR.

aléş sau (mai rar) **aléj** s. n. Cursă. Împrumut după magh. *les* 'pândă', cuvântul este atestat în DLR în *Pravila* de la Iaşi (1646).

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

aleşúg s.n. Echivalează în context gr. ἐπιβολή, cuvânt glosat de lexicografi prin *penalty*, *fine* ‘pedeapsă, amendă’ (GR.ENGL.), cf. şi SEPT.ENGL.: *imposition* ‘impozit’, *Auflage* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Nici un bir, nici alt aleşug să li să facă şi volniciia nimerile să aibă să puie ceva preste aceştia* (Ezd. 8:25). Derivat de la *aleş* + suf. *-şug*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

aleşuí vb. IV, intranz. A spiona; a iscodi; a întinde o cursă. Cuvântul este un derivat probabil de la *aleş*. În DLR, s.v. *leşui*, se înregistrează forma de aici doar în cadrul definiţiei cuvântului-titlu şi se dă ca etimon magh. *lesnic*. Cu forma *leşui*, cuvântul este frecvent atestat în textele româneşti din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea.

aleşuíre s.f. Echivalează în context gr. ἔνεδρον, glosat prin *ambush* ‘ambuscadă, cursă’ (GR.ENGL.), cf. SEPT.GERM.: *Hinterhalt* ‘idem’, SEPT.ENGL.: *trap* ‘idem’. Ocurenţă unică: *Şi aceasta s-au făcut vieţii spre aleşuire* (Sol. 14:21). Cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR, unde, s.v. *leşuire*, se dă definiţia ‘pândă, pândire’, cu o atestare dintr-un document din anul 1651.

aleşuitór s.m. Echivalează în context gr. ἐνεδρευόντος, participiul prezent activ al vb. ἐνεδρεύω ‘a întinde o cursă’, cf. *to lay or set an ambush* ‘idem’. (GR.ENGL.). Cf. şi SEPT.GERM.: *die die ihm auflauerten* ‘cei care îi pândeau’ şi SEPT.ENGL.: *those who lay in wait for him* ‘idem’. Ocurenţă unică: *Păzi-l pre el dă vrăjmaşi şi de aleşuitori îl întemeia* (Sol. 10:12). Ca atare, cuvântul (derivat de la vb. *aleşui* + suf. *-itor*) nu este înregistrat în DLR, unde, s.v. *leşuitor*, se dau două citate exemplificative, din *Noul Testament de la Bălgrad* (1688) şi din Dosoftei.

alimóth s.n. Împrumut contextual după gr. ἀλημὼθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *alaimoth*, desemnând un instrument muzical neidentificat. Ocurenţă unică: *Cu copuze preste alimóth* (1Paral. 15:20). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

amassenith (fără marcarea accentului) s. Împrumut contextual după gr. ἀμασσενίθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *amassenith*, desemnând un instrument muzical neidentificat. Ocurenţă unică: *Cu alăute amassenith* (1Paral. 15:21). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

améthistu, **améthistos** sau **amethistos** s.n. Ametist. Împrumut contextual după gr. ἀμέθυστος ‘idem’ din *Septuaginta*. Cuvânt atestat în DLR la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

amfóth s.f. Împrumut contextual după gr. τὰς ἀμφώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saphphoth* cu sensul probabil de ‘vas mare; bazin’. Ocurenţă unică: *Şi amfóthurile şi masmaroth şi turnările cêle dedesupt* [...] *au luat mai marele bucătarilor* (Ier. 52:16). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

angeár s.n. Hanger. Ocurenţă unică: *Şi are angear în dreapta şi topor* (Ep.Ier. 1:12). Forma este înregistrată în DLR s.v. *hanger*, împrumut după turc. *hanğer*.

anthrác şi **ánthrax** s.n. Piatră preţioasă de culoare roşie. Cf. gr. ἄνθραξ ‘idem’. Atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

apfusoth (fără marcarea accentului, în sintagma *casa apfusoth*). Împrumut contextual după gr. ἀπφουσώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

ebraic *aphphusoth*, cu sensul probabil de ‘pus deoparte, rezervat’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

apipăí vb. IV, tranz. A pipăi. Împrumut după v. slav. **пипати**, cuvântul este atestat în DLR încă de la Coresi. Forma de aici este înregistrată în DLR, s.v. *pipăi*, exclusiv în atlase lingvistice.

archeth, var. **archethu** sau **archiethu** (fără marcarea accentului) s.m. Împrumut contextual după gr. ἄρκευθος (ὁ) ‘o specie de conifere’ (*Juniperus phoenicea* sau *Juneiperus oxycedrus*). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

arínă s.f. Nisip. Cuvântul este moştenit (lat. *arena*) şi este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

arioth (fără marcarea accentului) s. Împrumut contextual după gr. ἀριὸθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *arioth*, cu sensul de ‘plante; verdeaţă’. Ocurenţă unică: *Şi ieşi la ţarină să strângă arioth* (4Reg. 4:39). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

arodámnă s.f. Împrumut contextual după gr. ὀρόδαμνος (ὁ), ‘ramură, creangă’. Ocurenţă unică: *Să umbresc lui copaci mari cu arodamne* (Iov 40:17). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

arravón s.n. Arvună, acont. Împrumut contextual după gr. ἀρραβῶν (τὸ) ‘idem’. *Şi el dzise: „Ce arravon îţi voi da?”* (Fac. 38:18). Formă etimologică neînregistrată în DLR.

artávă s.f. Împrumut contextual după gr. ἀρτάβη (ἡ) ‘unitate de măsură împrumutată de la persani sau de la egipteni, cu valori variabile de la o epocă la alta’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

asídă s.f. Barză (*Ciconia ciconia*). Împrumut contextual după gr. ἀσίδα, transcriere a cuvântului ebraic *hasidhah* ‘idem’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

asirimoth s. (fără marcarea accentului) Împrumut contextual după gr. ἀσαρημώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *asaremoth*, cu sensul probabil de ‘câmpuri, ogoare’. Ocurenţă unică: *Şi toţi asirimoth, până la pârâul Ahelchédro, până la unghiul porţii cailor a răsăritului – sfinţenie Domnului* (Ier. 31:40). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

aspaláth s.n. Împrumut contextual după gr. ἀσπάλαθος, desemnând o specie de plantă aromatică (de exemplu: *Aspalathus linearis*). Unică ocurenţă: *Ca scorţişoara şi aspaláthul a mirositurilor am dat miros şi ca zmirna cea aleasă am dat bună mirosirea* (Sir. 24:17). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

aspídă s.f. Viperă. Cuvânt frecvent întrebuinţat în textele bisericeşti din secolele al XVI-lea – al XVIIII-lea. Împrumut după slavon. **аспида**, gr. ἀσπίδα ‘idem’.

astrucá vb. I, tranz. A acoperi cu pământ; a înmormânta. Cuvânt larg răspândit în textele vechi (lat. pop. **astrucare*).

atáchis s.m. Împrumut contextual după gr. ἀττάκης (ὁ), desemnând o specie de şopârlă. Unică ocurenţă: *Şi pre atáchis şi câte-i samănă lui, şi pre cel ci să bate cu şerpii şi câte samănă lui, şi lăcusta şi câte samănă ei* (Lev. 11:22). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

áustru s.m. 1. Vânt dinspre sud. 2. Sud, miazăzi. Cuvânt prezent în cele mai vechi texte româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Este moştenit după lat. *auster*.

báhnă s.f. Loc mlăştinos, mlaştină, mocirlă. Din ucr. *bahno* ‘idem’. În DLR, s.v., cele mai vechi atestări sunt din Nicolae Costin şi BIBL.1688.

básnă s.f. Basm, poveste. Ocurenţă unică: *Omul fără har – basnă fără vrême* (Sir. 21:19). Împrumut după slavon. **баснъ** ‘idem’, cuvântul este frecvent întrebuinţat în textele româneşti vechi.

básnic s.f. Persoană care fabulează. Ocurenţă unică: *Basnicii şi cercetătorii pricêperii* (Var. 3:14). Derivat din *basnă* + suf. *-ic*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

báştă s.f. Întăritură (militară), bastion, redută. Împrumut din pol. *baszta*, cuvântul este înregistrat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

bátă s.f. Legătură din material textil; cingătoare. Ocurenţă unică: *Şi va fi gura lui dentr-însul în mijloc, avându bată înpregiurul gurei, lucru ţăsătoriului, împletitura ţăsută* (Ieş. 28:28). Deşi toate atestările din DLR sunt din materiale dialectale sau folclorice culese în secolul al XX-lea, cuvântul este considerat moştenit după lat. *vitta* ‘legătură’ (cf. DLR, s.v. şi Ciorănescu, s.v.).

bátcă s.f. Pelican. *Şi struţul, şi boághea, şi batca şi câte-s asêmenea ei, şi corúiul şi câte-s asêmenea lui* (Deut. 14:15). Atestat de DLR doar în texte populare culese de Simeon Florea Marian.

băhníş s.n. Loc cu multe bahne; zonă mlăştinoasă. Derivat din *bahnă* + suf. *-iş*, cuvântul este atestat în DLR la Miron Costin.

băhurós adj. Bogat, îndestulat. Probabilă creaţie lexicală ad-hoc, neînregistrată de dicţionare. Echivalează gr. ὑλώδης, cu această unică atestare în *Septuaginta* şi cu sensul literal ‘plin de lemn’ sau ‘plin de substanţă’. Cf. GR.ENGL.: *wooded* or *full of matter* ‘idem’, cf. şi *im großem Überfluß*, wörtlich: *matarialreich* ‘în mare cantitate’, literal: ‘plin de substanţă’ (SEPT.GERM.), *a person of substance* ‘o persoană (plină) de substanţă (SEPT.ENGL.). Ocurenţă unică: *Când eram băhuros foarte şi împregiurul mieu – copiii miei* (Iov 29:5).

bărbát adj. (despre o femeie) Asemenea unui bărbat, masculin; curajos. Echivalează în context gr. ἀνδρεῖος ‘idem’: *Muiêrea bărbată – cununǎ bărbatului ei* (Par. 12:4). În DLR, s.v. *bărbat*, este înregistrată această formă adjectivală de feminin, cu citate din Dosoftei, Caragiale şi literatura populară.

bărdán s.n. Burdihan. Echivalează gr. ἦνυστρον ‘stomacul unei rumegătoare’; p. ext. ‘bălegar’. Cf. GR.ENGL. s.v. *dung* ‘bălegar’. Cf. şi SEPT.GERM: *Magen* ‘stomac’, cu explicaţia infrapaginală: „Se face referire evident la stomacul unei rumegătoare”. Cf., de asemenea, SEPT.ENGL.: *paunch* ‘burdihan’, cu explicaţia infrapaginală: „Din punct de vedere tehnic, aşadar, stomacul rumegătoarelor”. Ocurenţă unică: *Iată, eu usăbăsc voao umărul şi voi răsâpi bărdan preste fêţele voastre, bărdan a sărbătorilor voastre, şi voi lua pre voi la un loc* (Mal. 2:3). Etimologia cuvântului este obscură. Înregistrat în DLR, s.v. *burdihan*, cuvântul este atestat în dicţionarul român–francez al lui lui Frédéric Damé, din anul 1893.

bdenuí vb. IV, tranz. A veghea (în rugăciuni). Derivat de la subst. *bdenie* (< slavon. **бдѣниѥ** ‘idem’), cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

bilitór s.m. (în sintagma *ţarena bilitoriului*) Înălbitor (de textile). Derivat nominal de la vb. *bili* (< ucr. *biliti* 'a înălbi'). Atestat în DLR, s.v. *bili*, pentru prima dată la Dosoftei. *Să suiră şi veniră la Ierusalim şi stătură la budăiul scăldătorii cei de sus, carea iaste întru calea ţarenii bilitoriului* (4Reg. 18:17).

blástru s.n. Pansament medicinal, plasture. Ocurenţă unică: *Ia o păpuşe de zmochine şi freacă şi fă în blastru deasupra şi sănătos vei fi* (Is. 38:21). Din ngr. μπλάστρι idem'. Cuvânt atestat de DLR, s.v. *plasture*, în BIBL.1688 şi la Nicolae Costin.

blăzní vb. IV, tranz. A înşela, a amăgi; a seduce. Ocurenţă unică: *Ficioară nu o înţelêge bine, ca nu cândai te vei blăzni întru certările ei* (Sir. 9:5). Din slavon. **блазнити** 'idem'. Cuvânt frecvent în textele româneşti vechi.

boághe s.f. Bufniţă. *Şi struţul, şi boághea, şi batca şi câte-s asêmenea ei, şi corúiul şi câte-s asêmenea lui* (Deut. 14:15). Din magh. *bagoly* 'idem'. Înregistrat în DLR la Cantemir.

bodz s.m. Zeitate păgână, idol. Din slavon. **бози**, pluralul subst. ***богъ*** 'Dumnezeu'. Cuvânt larg răspândit în textele româneşti vechi.

bóinic s.m. Luptător, războinic. Din v. slav. *bojnikŭ* 'idem'. Cuvânt larg răspândit în textele româneşti vechi.

bold s.n. Băţ ascuţit pentru împuns vitele, strămurare. Împrumut din v. slav. *bodlĭ* 'ghimpe', cuvântul este atestat în DLR prima dată în BIBL.1688.

brấnă s.f. Cingătoare, brâu. Probabil element lexical de substrat. Formă atestată de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

brấncă s.f. Labă (la animale), mână. În sintagma *brâncă de orzu*, echivalează corect conţinutul gr. δρακὸς κριτῶν, cf. *handvoll Gerste* 'idem' (SEPT.GERM.), *handfull of barley* 'idem' (SEPT.ENGL.). Ocurenţă unică: *Şi mă spurca pre mine către nărodul mieu pentru o brâncă de orzu şi pentru bucăţi de pâine* (Iez. 13:19).

brehnáce s.f. Uliu, erete. Ocurenţă unică: *Şi brehnácea, şi cáia şi câte-s asêmene ei* (Lev. 11:14). Derivat de la vb. *brehni* 'a lătra', cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688 şi la Cantemir.

brobodélnic sau **brobodénic** s.n. Maramă, broboadă. Derivat de la *broboadă* + suf. *-e*(*l*)*nic*. Atestat de DLR, s.v. *broboadă*, în BIBL.1688.

brudieríe s.f. Faptul de a fi brudiu; tinereţe, imaturitate. Ocurenţă unică: *Să va smeri acoló după dzilele brudieriii ei* (Iov 2:17). Cuvânt neînregistrat în DLR. Derivat din *brudiu* suf. *-erie*.

brudíu adj. (mai ales despre copii) Tânăr, crud, fraged, minor. Etimologia este necunoscută. Atestat de DLR la Grigore Ureche, Dosoftei, Cantemir, în literatura populară.

bubuslíe s.f. Bobiţă. Echivalează gr. ὄλυνθος 'fructul comestibil al smochinului sălbatic' (cf. GR.ENGL.). Ocurenţă unică: *Smochinul scoase bubusliile ei şi viile înfloresc, dêderă miros* (Cânt. 2:13). Cuvânt cu etimologie nesigură, este atestat de DLR, s.v., pentru prima dată la Cantemir.

budắiu s.n. Vas mare de lemn, butoi. Împrumut după magh. *bödöny*, cuvântul este atestat de DLR, la Dosoftei.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

buhái s.m. Taur. Împrumut din rus. *бухай* ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR în documente din secolul al XVI-lea.

buhoiós adj. (despre apă) Vijelios, în cantitate mare. Ocurenţă unică: *Şi cine au gătit ploaie buhoioasă curăre, şi calea húietilor?* (Iov 38:25). Derivat probabil de la *puhoi*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

buiecí vb. IV, intranz. A-i merge bine, a prospera. Ocurenţă unică: *Şi întru bunătăţile tale va fi ca tine şi preste slugile tale va buieci-să* (Sir. 6:12). Derivat de la adj. *buiac* ‘exuberant, fertil’ (< v. slav. *bujakŭ* ‘nebun’), cuvântul este atestat de DLR la Cantemir.

buiguí vb. IV, intranz. Formă arhaică a vb. *bâigui* ‘a vorbi alandala, a spune lucruri fără rost; a aiura’. Împrumut din magh. *bolyongui* ‘a rătăci’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

burdujél s.n. Pungă. Variantă formală a lui *burduşel*, derivat diminutival de la *burduf*. Ocurenţă unică: *Şi-l sili pre el şi luă doi talandzi de argint întru doao burdujêle* (4Reg. 5:23).

cadisim s.m. (fără marcarea accentului) Prostituat masculin. Împrumut contextual după gr. καδησίμ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *kadesim* (formă de plural), cuvânt care îi desemna pe bărbaţii prostituaţi din templele păgâne. Ocurenţă unică: *Şi surpă᾽ casa cadisimilor celor dentru casa Domnului* (4Reg. 23:7). Cf. BIBL.1688: *cadisim*, SEPT.GERM.: *Kadesim*, SEPT.ENGL.: *kadesim*.

cáie s.f. Pasăre răpitoare, probabil un vultur de mici dimensiuni. Împrumut probabil după v. slav. *kanja* ‘idem’, magh. *kánya* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

canón s.n. Instrument muzical oriental cu coarde şi cu cutie de rezonanţă de formă trapezoidală, ţiteră. Împrumut după slavon. **канонъ** (< gr. κανών), cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

cap s.n. Capitol. Sens învechit, calchiat după slavon. **глава** ‘idem’, larg răspândit în textele româneşti vechi.

cápişte s.f. Templu păgân. Împrumut după slavon. **капище** ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR, pentru prima dată, în *Anonymus Caransebesiensis*, lexicon de la începutul secolul al XVII-lea.

caredim s. indecl. (accent nemarcat) Împrumut contextual după gr. τὰ καρεδεὶμ (SEPT.FRANKF.), în alte ediţii ale *Septuagintei*: τὰ καρασιμ; transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *karasim*, cu semnificaţie nesigură. Într-o notă de subsol din SEPT.GERM. se formulează ipoteza că ar putea fi vorba despre „aşa-numitele prostituate ritualice sau despre persoanele care exercitau unele practici sexuale netolerate”. Ocurenţă unică: *Pre cei ce grăia den pântece şi pre gâcitori şi pre therafin şi chipurile şi caredim carele era întru pământul Iúda şi Ierusalim, le-au arsu împăratul Iosía* (2Paral. 35:20). Cuvânt neînregistrat în DLR.

cásie (accentuat şi **casíe**) s.f. Scorţişoară. Împrumut după slavon. **кас ѧ** (gr. κασία) ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR în psaltirile din secolul al XVII-lea.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

cáthismă s.f. Secţiune din psaltire conţinând 20 de psalmi. Împrumut după slavon. **каѳисма** (< gr. κάθισμα) 'idem', cuvântul este frecvent întrebuinţat în textele româneşti vechi.

cămilopardos (fără marcarea accentului) s.m. Girafă (*Giraffa camelopardalis*). Ocurenţă unică: *Cerbu şi căprioară, şi buhaiu, şi ţap sălbatec şi inorodu, şi zimbru, şi cămilopardos* (Deut. 14:5). Echivalează gr. καμηλοπάρδαλος 'idem' din *Septuaginta*, cf. *Giraffe* (SEPT.GERM.), *giraffe* (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căpetinioáră s.f. Fragment, pasaj; capitolaş. Creaţie ad-hoc, prin derivare, de la *cap* 'capitol', pentru a reproduce conţinutul gr. κεφαλίς, diminutiv al subst. κεφαλη 'cap' şi 'capitol'. În context, sintagma ἐν κεφαλίδι βιβλίον se referă de fapt la noţiunea de 'volumen, rulou (al unei cărţi)', cf. *germ. Buchrolle* 'idem' (SEPT.GERM.), engl. *a scroll of a book* 'idem' (SEPT.ENGL.). Ocurenţă unică: *Întru căpetinioară de carte scrisu-s-au pentru mine* (Ps. 39:11). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căpínă s.f. Mărăcine; tufiş. Echivalează în câteva contexte apropiate gr. βάτος 'idem', cf. *brumble* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Dornbusch* 'tufă de mărăcini' (SEPT.GERM.), *busch* 'tufiş' (SEPT.ENGL.). Câteva ocurenţe: *Şi i să arătă lui îngerul Domnului în pară de foc den căpínă; şi vădzu cum căpína ardea cu foc şi căpína nu să topiia* (Ieş. 3:2). Glosat marginal prin sinonimele *rug* sau *spin*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căputá vb. I, tranz. A rezuma. Creaţie lexicală, derivat de la *cap*, pentru a corespunde corespondentului grecesc κεφαλαιόω 'a rezuma', cu o unică prezenţă în *Septuaginta*, în acest context (cf. *to sum up* 'idem' GR.ENGL., s.v.). Cf. şi engl. *summarize your speech* din SEPT.ENGL. Ocurenţă unică: *Căputează cuvântul, întru puţine multe, fă-te ca cum ai şti şi împreună tăcând* (Sir. 32:9). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căţíe s.f. Vas pentru tămâiat; cădelniţă. Din ngr. κατζί 'idem'. Atestat de DLR în documente din secolul al XVI-lea.

cârstéi s.m. Pasăre călătoare (*Crex pratensis*). Împrumut probabil din v. slav. *krastělĭ* 'idem', cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată la Coresi.

ceápsă s.f. Bonetă, scufiţă. Ocurenţă unică: *Întru dzua acêea, şi lua-va Domnul mărirea îmbrăcămínţii lor şi ceapsele* (Is. 3:17). Împrumut după magh. *csápsza* 'idem', cuvântul este atestat în DLR, s.v., în BIBL.1688.

cerbíce s.f. Grumaz. Moştenit din lat. *cervix* 'idem'. Cuvânt larg răspândit în textele româneşti vechi.

cescúţ s.n. Clipă, moment. Derivat diminutival de la *ceas*. Atestat de DLR în *Pravila* de la 1656, la Dosoftei şi Cantemir. Echivalează, în note de subsol, subst. *minută* din text.

chefuré s. indecl. Împrumut contextual după gr. κεφφουρέ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *kephphure*, desemnând un fel de pahar. Ocurenţă unică: *Şi a cârligelor şi a căuşelor şi a păharălor celor de aur, cumpănitura [a celor de aur şi a celor de argint] şi cădêlniţe, chefuré, a fieştecăruia trasul* (1Paral. 28:17). V. şi *infra*, s.v. **hefuri**.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

chehribáriu s.n. Chihlimbar; ambră. Împrumut după turc. *kehribar*, cuvântul este atestat în DLR, cu forma de aici, în BIBL.1688, s.v. *chihlimbar*.

chelbáş adj. Chel, pleşuv. Ocurenţă unică: *Iar de să va zmulge den faţă capul nescui, iaste chelbaş, curat iaste* (Lev. 13:41). Cele mai vechi atestări în DLR sunt din literatura populară şi din Vasile Alecsandri; din turc. *kel baš* ‘cap chel’.

chelbăşíe s.f. Faptul de a fi chel, pleşuvie. Derivat din *chelbaş*+ suf. *-ie*. Menţionat în DLR fără nicio atestare.

chelşúg s.n. Cheltuială. Împrumut din magh. *költség* ‘idem’. Atestat în DLR în *Anonymus Caransebesiensis* şi în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648).

cherást s.m. Şarpe cu corn, viperă. Ocurenţă unică: *Şi mai apoi, ca de şarpe rănit să întinde, şi ca de la cherast să varsă lui veninul* (Parim. 23:32). Împrumut contextual după gr. (ὁ) κεράστη ‘o specie de şarpe cu corn’ (cf. GR.ENGL.: *horned serpent* ‘idem’).

chezáş s.m. Garant; ostatic. Împrumut după magh. *kezes* ‘idem’. Atestat de DLR, pentru prima dată, în *Pravila* de la 1656.

chezăşíe s.f. Garanţie, gaj, cauţiune. Derivat de la *chezaş* + suf. *-ie*. Atestat de DLR, pentru prima dată, la Cantemir.

chiar adj. Clar, limpede, curat. Moştenit din lat. *clarus*. Cuvânt larg răspândit în textele româneşti vechi.

chícă s.f. Părul capului (crescut lung). Împrumut din v.slav. *kyka* ‘idem’. Atestat de DLR, pentru prima dată, în BIBL.1688.

chichíţă s.f. Lădiţă, cutiuţă. Împrumut probabil după ngr. κηκίτζα ‘idem’. Atestat de DLR, pentru prima dată, în BIBL.1688.

chidaris (fără marcarea accentului) s. Tiară, acoperământ capilar al preoţilor leviţi. Împrumut contextual după gr. κίδαρις ‘idem’. Ocurenţă unică: *Vei face chidaris vişină şi brâu vei face, lucru a împistritoriului* (Ieş. 28:35). Într-o notă infrapaginală se dă explicaţia: *pălărie*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

chilín s.n. Separare, grupare; turmă. Sintagma uşor tautologică *la chilínele turmelor* rezultă din transpunerea strictă a gr. εἰς τὰς ἀγέλας τῶν ποιμνίων, literal: ‘la turmele turmelor’! Cf. engl. *to the flocks of herds* ‘la turmele turmelor’ (SEPT.ENGL.), germ. *zu den Schafherden* ‘la turmele de oi’. Împrumut din magh. *külön* ‘idem’, cuvântul este atestat la Dosoftei (ca adjectiv), în DLR, s.v. *chilin*. Ocurenţă unică: *Şi veni la chilínele turmelor, cêlea ce era lângă cale* (1Reg. 24:4). Într-o explicaţie infrapaginală, în manuscris găsim sinonimul *cirezile*.

chilní vb. IV, tranz. A separa, a despărţi. În context, echivalează vb. gr. μελίζο ‘a dezmembra’, accepţiune semantică confirmată de explicaţia infrapaginală: *zdrumică*. Ocurenţă unică: *Şi luă doao vaci şi le chilni pre iale* (1Reg. 11:7). Derivat postverbal de la *chilin*, cuvântul este menţionat de DLR, s.v. *chilin*, cu atestări din secolul al XIX-lea.

chilúm s.n. Armă de atac sub formă de secure; baltag. Ocurenţă unică: *Şi pâlcuri de cai rânduite şi lovituri făcându-să şi alergături de cătră amândoao*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

părţile şi de scuturi porniri şi de chilúmuri mulţimi (2Mac. 5:3). Împrumut probabil din turc. *külünk* 'târnăcop', cuvântul este înregistrat în DLR cu citate din Dosoftei şi HERODOT-ul de la Coşula (1645).

chinovár s.n. Sulfură de mercur, de culoare roşie, întrebuinţată la colorarea textilelor; cinabru. Împrumut probabil după ngr. κιννάβαρι 'idem'. Ocurenţă unică: *Au cu vită oareacarea proastă au asămănat pre el, ungând cu mănău şi chinovar, ruşind fêliul lui şi toată pata cea dentru el ungând de tot* (Sol. 13:14). Atestat de DLR abia în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

chiparís s.m. Chiparos (*Cupressus sempivirens*). Împrumut după ngr. κυπαρίσσι sau κυπαρίσσο 'idem'. Atestat de DLR, pentru prima dată, la Dosoftei.

chípru s.m. Arbust exotic (*Lawsonia inermis*), ale cărui fructe sunt folosite în cosmetică. Ocurenţă unică: *Trimiterile tale – grădini cu rodii, cu roadă de muguri, chipri cu nardi* (Cânt. 4:13). Împrumut contextual după gr. κύπρος 'idem', cuvântul nu este înregistrat în DLR.

chítos s.m. sau **chitoásă** s.f. Balenă. Împrumut contextual după gr. κῆτος 'idem'. Înregistrat în DLR ca variantă a lui *chit*, cu atestări din BIBL.1688.

chívără s.f. Cască (militară), coif. Împrumut din rus. *киверь* 'idem', cuvântul este larg răspândit în vechile texte româneşti.

chivót s.n. (Mai ales în sintagmele *chivotul lui Dumnezeu* sau *chivotul făgăduinţei*) Ladă, cutie, casetă (sfinţită). Împrumut după slavon. **кивотъ** (< gr. κυβοτός) 'idem', cuvântul este atestat de DLR în textele bisericeşti din secolul al XVI-lea.

cin s.n. Categorie, rând, ordine; ocupaţie, breaslă. Împrumut după slavon. **чинъ** 'idem'. Cuvânt larg răspândit în vechile texte româneşti.

ciníe s.f. Unealtă, sculă, instrument. Împrumut probabil din v. slav. *činije* 'idem', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Pravila* lui Vasile Lupu din 1646.

ciopláş s.m. Cioplitor. Derivat de la *ciopli*. Atestat de DLR pentru prima dată în BIBL. 1688.

ciúcă s.f. Vârf; (în context) moţ de păr. Etimologie obscură. *Să nu faceţi ciucă den chica capului vostru, nice să stricaţi faţa barbei voastre* (Lev. 19: 27).

ciuciulí vb. IV, intranz. A ciuli (urechile sau ochii); a urmări cu atenţie. Echivalează în context gr. ἐπιφυλίζω definit în GR.ENGL., cu referire precisă la acest context din *Septuaginta*, prin *to gather (images from outside inside) (of the eye)* 'a culege (imagini din afară către interiorul) (ochiului)'. Cf. şi SEPT.GERM.: *du so sehr nachgelesen hast* 'ai urmărit cu mare atenţie' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Vezi, Doamne, şi privêşte la cine ai ciuciulit aşa!* (Plâng. 2:20). În DLR, s.v. *ciuli* (verb cu etimologie obscură), este înregistrată forma *ciuciului*, cu trimitere indirectă la graiurile populare.

ciúdă s.f. Mirare, uimire. Împrumut din slavon. **чюдо** 'idem'. Atestat în DLR, cu acest sens, la Coresi. *Şi să ciudi Isaac ciudă foarte mare şi dzise* (Fac. 27:33).

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

ciudésă s.f. Miracol, minune. Împrumut din slavon. **чюдеса** ‘idem’. Cuvânt atestat de DLR pentru prima dată în BIBL. 1688.

ciudí vb. IV, refl. A se mira, a se uimi. Împrumut din slavon. **чꙋдити** ‘idem’. Cuvânt larg răspândit în vechile texte româneşti.

clevétă s.f. şi **clívăt** s.n. Calomnie, defăimare; clevetire. Din slavon. **клевєта** ‘idem’. Cuvânt atestat de DLR în textele bisericeşti din secolul al XVI-lea. Pentru forma *clivăt* cf. contextul *O dzi şi doao pentru clivăt, şi te mângâie pentru voie rea* (Sir. 38:19), unde *clivăt* echivalează gr. διαβολή (*Verleumdung* ‘defăimare’ – SEPT.GERM., *slender* ‘idem’ – SEPT.ENGL.).

clevetí vb. IV, tranz. A calomnia. Împrumut din slavon. **клевєтати** ‘idem’, cuvântul este larg răspândit în vechile texte româneşti.

clic s.n. Strigăt de bucurie, chiot. Împrumut după slavon. **кликъ** ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată la Dosoftei.

clícot s.n. Strigăt de bucurie. Cf. *supra*, **clic**. Unică ocurenţă: *Vândut-ai pre noi fără de preţ, şi nu era mulţime întru clícotile noastre* (Ps. 43:14).

clicuí vb. IV, intranz. A striga de bucurie, a jubila. Derivat verbal de la *clic*, cf. şi slavon. **кликати** ‘idem’. Atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

climpí vb. IV, intranz. A clipi. Ocurenţă unică: *Climpind cu ochiul meşterşuguiêşte rêle, şi nime pre el va depărta de la însul* (Sir. 28:22). Forma aceasta nu este înregistrată în DLR, s.v. *clipi*.

clinci s.n. Creangă uscată. În sintagma *clinciuri întru ochii voştri*, reproducând fidel gr. σκόλοπες ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν, are sensul ‘ghimpe’ al gr. σκόλοψ (cf. GR.ENGL: *thorns or splinters in your eyes* ‘ghimpi sau aşchii în ochii voştri’). Cf. şi *Spitzen in euren Augen* ‘ghimpi în ochii voştri’ (SEPT.GERM.) şi *thorns in your eyes* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Această formă de plural este atestată de DLR, s.v. *clenciu*, la Dosoftei şi în BIBL.1688. Etimologia cuvântului este obscură. Ocurenţă unică: *Va fi pre câţi veţi lăsa dentru înşii clinciuri întru ochii voştri şi lovituri întru coastele voastre* (Num. 33:55).

clinciurós adj. Cu clenciuri; complicat, întortocheat. Derivat din *clenci* + suf. *-uros*, cuvântul este atestat de DLR la Dosoftei.

clívăt, vezi **clevétă**.

colăcáş s.m. Sol, mesager. Ocurenţă unică: *El era ca un colăcaş înaintea mea, şi-l prinşu pre el şi-l uciş pre el în Sechilag, căruia mi să cădea mie să-i dau de vêste bună* (2Reg. 4:10). Explicat în manuscris într-o notă infrapaginală prin sintagma *bun vestitor*. Derivat din *colac* + suf. *-aş*. Atestat de DLR în BIBL.1688.

coliándrăş s.m. Coriandru (*Coriandrum sativum*). Etimologie multiplă: lat. med. *coliandrus* sau *coriandrum*, gr. κορίανδρον, slavon. **кориандръ** etc. Varianta formală de aici este atestată de DLR în BIBL.1688.

concení vb. IV, tranz. A pune capăt; a nimici, a extermina. Cf. slavon. **коньчати** ‘a sfârşi’. Atestat de DLR la Dosoftei şi în BIBL.1688.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

conceníre s.f. Sfârşit; nimicire, exterminare. Derivat de la vb. *conceni*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

cópilă s.f. Lăstar (neproductiv). Echivalează gr. νόθος, explicat prin *illegitimate, bastard (of plants)* 'nelegitim, bastard (al plantelor)' (GR.ENGL., s.v). Ocurenţă unică: *Dentru cópile răsădituri nu va da rădăcină la adâncime, nici întemeiată vatră va întări* (Sol. 4:3). Derivat de la *copil*, probabil element lexical de substrat, cuvântul este înregistrat în DLR, s.v. *copilă*, cu trimiteri la texte populare.

copúz s.n. Instrument cu coarde; alăută, liră. Echivalează de regulă gr. (ἡ) κινυρα 'idem'. Împrumut din turc. *kopuz* 'idem'. Atestat de DLR la Dosoftei şi în BIBL.1688.

cor (accentuat şi **corí**) s. indecl. Împrumut contextual după gr. κόρος, transcriere a cuvântului ebraic desemnând o unitate de măsură pentru capacitate, echivalentă cu 450 de litri. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

corúi s.m. Coroi; pasăre răpitoare, cel mai probabil uliu (*Accipiter gentilis*). Corespunde în context gr. ἶέραξ, glosat prin *hawk, falcon* 'idem' (GR.ENGL., s.v.). Ocurenţă unică: *Şi struţul, şi boághea, şi batca şi câte-s asêmenea ei, şi corúiul şi câte-s asêmenea lui* (Lev. 11:16). Împrumut după magh. *karoly*, cuvântul este atestat de DLR, s.v. *coroi*, în cele mai vechi lexicoane româneşti, din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

covârşít s.n., supin de la vb *covârşi*, în sintagma *prea de covârşit*, cu o unică ocurenţă: *Vedêrea lui, prea de covârşit* (Dan. 2:31). În BIBL. 1688, supinul este transformat într-un adjectiv: *Vedêrea lui, prea decovârşită*. Sensul 'groaznic, înspăimântător' ne devine clar din comparaţia cu originalul grecesc: ἡ ὄρσις αὐτὴς φοβερά (SEPT.FRANKF.), cf. şi SEPT.ENGL.: *The appearance of the image was frightening* 'aspectul imaginii era înspăimântător', ca şi SEPT.GERM.: *der Anblick des Standbildes war furchterregend* 'idem'. Considerat un derivat de la expresia *cu vârh*, verbul *covârşi* este înregistrat în DLR, s.v., încă la Varlaam.

cristál s.n. Mineral transparent şi incolor asemănător sticlei. Cuvântul este un neologism vechi, înregistrat în DLR doar cu forma *crişţal* în BIBL.1688 şi la Cantemir. Forma atestată aici în trei locuri ar putea reflecta direct gr. κρύσταλλος din SEPT.FRANKF.

crocodél s.m. Reptilă de talie mare (*Crocodilus vulgaris*) care trăieşte mai ales în fluviul Nil. Ocurenţă unică: *Necurate den târâitoarele ce să târâiescu pre pământu: mâţa, şi şoarecile, şi crocodélul cel den pământu şi câte-i samănă lui* (Lev. 11:29). Împrumut vechi, cu etimologie multiplă (gr. κροκόδειλος, slavon. **кокодилъ**, lat. *crocodilus*), atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coşula din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

crondír s.n. Clondir; carafă. Împrumut după ngr. κροντήρι sau κλοντήρι, cuvântul este atestat în DLR, s.v., deja în lexiconul lui Mardarie Cozianul, din primele decenii ale secolului al XVII-lea.

crug s.n. Cerc; orbită; ciclu. Atestat de DLR în BIBL.1688, apare frecvent în textele vechi. Ipoteza etimologică din DLR (rus. *кругъ* şi sârb. *кругъ*) este mai

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

puțin probabilă decât slavonul **кроугъ**, formă mai rară, dar atestată în texte (vezi MIKLOSICH, s.v., SLOVN.STAROSLOV. s.v.) a slavon. **кржигъ** ‘circulus; orbis’.

cruşíță s.f. Bucățică. Unică ocurență: *Lua-mi-vei, dară, şi o cruşiță de pâine în mâna ta*”. (3Reg. 17:11). Cuvântul a fost socotit rar de unul din revizori, care îl glosează marginal prin *o bucată*. În BIBL.1688, găsim *bucățea de pâine*. Cuvântul nu este atestat în DLR.

cúhn(i)e s.f. Bucătărie. Ocurență unică: *Şi sclipuri împregiur la iale, împregiur la cêle 4, şi cuhnii făcute dedesuptul sclipurilor împregiur* (Iez. 46:24). Cuvântul este păstrat în context în BIBL.1688, cu accentul marcat: *cúhnii*. Împrumut cu origine multiplă (slavonă, polonă, rusă, ucraineană etc.), atestat de DLR abia la Neculce.

cúrăre s.f. Curgere. Derivat postverbal de la vb. *cure* ‘a curge’, moştenit din latină. Două ocurențe: *Preste poartă a doao currăre, acoló spală arderea de tot* (Iez. 40:39). D*enapoia cúrării a arderilor de tot* [...] *doao mêse* (Iez. 40:41). Atestat de DLR la Coresi şi Varlaam. În BIBL. 1688, în amblele locuri, a fost înlocuit prin sinonimul *curgere*.

custá vb. I, intranz. A trăi, a viețui; a dăinui, a dura. Moştenit din latină (*constare*), este frecvent utilizat în vechile texte româneşti.

custúră s.f. Lamă; placă de metal. Ocurență unică: *Şi le fă pre iale custúre bătute, punere jirtăvnicului* (Num.16:38). În BIBL.1688 (cu accentul şi cu desinența schimbate): *cústuri bătute*. Etimologia cuvântului este obscură.

cuviitór adj. Care se cuvine; potrivit; decent. Echivalează în context, de regulă, forme nominale ale vb. gr. πρέπω ‘a se cuveni, a se potrivi’ din *Septuaginta.* Derivat de la vb. *cuveni* + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii române.

dárdă s.f. Lance (mică). Împrumut cu etimologie multiplă (polonă, maghiară), cuvântul este atestat în DLR în HERODOT-ul de la Coşula, la Dosoftei şi în BIBL.1688.

davir (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. δαβίρ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *dabir*, prin care se desemnează altarul, încăperea din fundul templului. Cf. *the dabir* (SEPT.ENGL.), *das Dabir* (SEPT.GERM.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

dăzmădulări vb IV, refl. A (se) dezmembra. Ocurență unică: *Dentru încheieturi dăzmădulărindu-să* (Iosip 10:8). Cuvântul este rezultatul unei calchieri a gr. ἐκμελίζω ‘a dezmembra’ (*to dismember*) (GR.ENGL., s.v.). Cuvântul este înregistrat în DLR s.v. *dezmădula*, ca variantă morfologică, dar atestat doar într-un dicționar din prima jumătate a secolului al XIX-lea (Valian). Cf. SEPT.FRANKF.: ἐκ σπονδύλων ἐκμελιζόμενος. În alte locuri unde mai apare gr. ἐκμελίζω (Iosip 10:5 şi 11:10), aici, în Ms. *45*, ca şi în BIBL.1688, apar sinonimele *dezbina* şi *deznoda.*

dăznetecíre s.f. Unică ocurență, într-o notă marginală, unde explică subst. *rulare*, marcat în text prin trei vrahii scrise cu roşu. *Mâhniiu-mă întru rularea mea, şi mă turburaiu de cătră glasul nepriêtenului şi de năcazul păcătosului* (Ps. 54:2).

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

Cuvântul nu apare în dicționare fiind probabil o formă spontană de la *bezmetecire*, infinitivul lung de la vb. *bezmeteci* 'a fi bezmetic; a se năuci, a se zăpăci'.

dârjí vb. IV, refl. Formă veche a vb. *îndârji* (cf. DLR, s.v. *dârzí*), atestată în DLR la Neculce şi Radu Greceanu.

dârjíe s.f. Formă veche a subst. *dârzie* 'dârzenie', atestată în DLR la Miron Costin.

decínde sau **decíndea** adv. sau prep. Dincolo de…; de cealaltă parte. Larg întrebuințat în limba veche, cuvântul este moştenit din latină (< *de ecce inde*).

deschivărá vb. I, tranz. A scoate sau a da jos chivăra. Ocurență unică: *Preutul* [...] *capul nu-şi va deschivăra şi hainele lui nu le va rumpe* (Lev. 21:10). Derivat de la *chivără*.

desfeciorí vb. IV, tranz. A priva de copii. Înregistrat în DLR şi ilustrat cu acest unic context din BIBL.1688, cu două recurențe. Derivat prin pref. *des-* + vb. *feciori* (< *fecior*), cuvântul nu este înregistrat în DLR cu sensul de aici.

despuíre s.f. Stăpânire, dominație. Derivat de la vb. *despune*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

despuitór adj., s.m. şi f. (în special despre Dumnezeu) Stăpân, domn. Derivat de la vb. *despune* + suf. *-itor*, cuvântul apare frecvent în textele româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

despúne vb. III, tranz. A stăpâni, a domni, a conduce. Moştenit din latină (< *disponere*), cuvântul este frecvent întrebuințat în textele româneşti din secolul al XVI-lea şi sporadic în cele din secolul al XVII-lea.

diadémă s.f. Obiect de podoabă capilară (adesea sub formă de coroană), folosit ca însemn al regalității sau ca bijuterie feminină. Apare în text cu forma nearticulată şi fără accentul marcat *diademă* (Is. 62:3), articulată şi fără marcarea accentului *diadema* (Est. 2:11), precum şi cu formele, mai apropiate de etimon (gr. διάδημα) şi cu accentul marcat, *diádema* (Est. 3:17) şi *diádima* (Est. 9:15). La Est. 3:17, cuvântul este glosat marginal prin sinonimul *stéma*. În DLR, s.v., cea mai veche atestare este din Dosoftei.

didráhm s.m. sau **didráhmă** s.f. Veche monedă grecească valorând două drahme. Împrumut din slavon. **дидрахма**, ngr. δίδραχμα, cuvântul este atestat deja în NTB (1648).

dimicá (formă veche pentru **dumicá**) vb. I, tranz. A rupe, a fărâmița. Cuvânt moştenit (lat. **demicare*), este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

diúdă s.f. Dud (*Murus alba*). Unică ocurență: *Chedrii au dat întru Iudéa ca diudele cêle de pre şes întru mulțime* (2Paral. 1:15). Probabilă creație spontană a traducătorului, cuvântul a fost menținut în context şi în BIBL.1688 (cf. DLR, s.v. *dud*).

dodathá s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἐν δωδαθὰ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *thodatha*, literal 'mulțumiri'. Ocurență unică: *Să facă înnoiri şi veselie, la dodathá, şi cu cântări în țimbale şi canoane şi copuze* (Neem. 12:27). Cuvântul este menținut în BIBL.1688, dar cu accentul schimbat: *dodátha*. Cf. SEPT.ENGL.: *to celebrate the redidications and the merriment with thodatha and with odes, while playing the cymbal and harps and*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

cinyras. Cf. şi SEPT.GERM., unde cuvântul respectiv este tradus prin *Lobeshymnen* ‘imnuri de laudă’. Cuvânt neînregistrat în DLR.

dodeí sau **dodăí** vb. IV, tranz. A supăra, a necăji; a persecuta. Frecvent folosit în textele vechi din secolul al XVI-lea – al XVII-lea, cuvântul este un împrumut după slavon. **додѣѭти**.

dodeiálă sau **dodăiálă** s. f. Supărare, necaz; persecuţie. Frecvent folosit în textele vechi din secolul al XVI-lea – al XVII-lea, cuvântul este un derivat de la vb. *dodei* + suf. *-ială*.

dosádă s.f. Insultă, ocară. Împrumut după slavon. **досада**, cuvântul este curent în vechile texte româneşti.

dosădí vb. IV, tranz. şi refl. A persecuta, a prigoni; a insulta, a ocărî. Împrumut după slavon. **досадити**, cuvântul este curent în vechile texte româneşti.

dosăditór s.m. Care dosădeşte. Derivat postverbal de la vb. *dosădi* + suf. *-itor*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

dráhmă s.f. Veche monedă grecească. Cuvântul a fost frecvent folosit în limba română veche. Este un împrumut după slavon. **драхма**, lat. *drachma*, ngr. δραχμή.

dvórbă sau **tvórbă** s.f. Serviciu, slujbă. Întrebuinţat curent în vechi texte din Moldova, cuvântul este un împrumut după slavon. **дворьба**, atestat în DLR deja la Grigore Ureche.

dvoreán s.m. Slujitor; curtean. Unică ocurenţă: *Şi Azaría, ficiorul lui Náthan, preste dvorêni* (3Reg. 4:5). Împrumut după slavon. **дворянинъ**, întrebuinţat în textele vechi din Moldova, atestat în DLR deja la Miron Costin.

dvorí sau **tvorí** vb. I, intranz. A servi, a sluji. Împrumut după slavon. **дворити**, este întrebuinţat în textele vechi din Moldova şi atestat în DLR deja la Grigore Ureche.

dvoritór adj. Care dvoreşte. Derivat de la vb. *dvori* + suf. *-tor*. Cea mai veche atestare în DLR este dintr-un text din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

dzêle, plural de la *dza*, s.f., formă moldovenească a subst. *za*, pl. *zale*.

efud (accentuat sporadic: **efúd**) s.n. sau m. Împrumut contextual după gr. ἐφούδ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ephod*, numele curent al costumului ritualic al preotului levit. Atestat în DLR deja în *Palia de la Orăştie* (1582). Împrumut cărturăresc după slavon. **ефодъ**, **ефѹдъ** sau gr. ἐφώδ, ἐφούδ.

elam (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. αἴλαμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ailam*, care desemnează pridvorul sau veranda templului (cf. GR.ENGL.). Cf. şi *ailam* (SEPT.ENGL.), *das Ailam* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

elammoth s. indecl.(uneori, cu accentul marcat **elammóth** sau **élammoth**) Împrumut contextual după gr. αἰλαμμὼθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ailamoth*, care desemnează pridvorul sau veranda templului

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

(cf. GR.ENGL.). Cf. engl. *ailammo* (SEPT.ENGL.), germ. *das Ailammo* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

elef sau **elev** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. αἰλεῦ sau εἴλευ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *aileu*, cu sensul 'tocul uşii'. Cf. engl. *aileu* (SEPT.ENGL.) germ. *die Aileu* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

elifand (fără marcarea accentului) s.m. Elefant; fildeş. Aspectul fonetic indică preluarea directă de la forma de genitiv ἐλέφαντος a gr. ἐλέφας. În DLR, s.v. *elefant*, cea mai veche atestare a cuvântului, cu forma de aici, este din BIBL.1688.

en s.n. sau m. Preluare contextuală după gr. ἄρχων τοῦ αἴνου din SEPT.FRANKF., ocurenţă unică, în secvenţa *fiiul Asaf, boiêrin a énului* (Neem. 11:17), diferită aici de alte ediţiei ale *Septuagintei*. Gr. αἶνος 'imn de laudă' a fost corect interpretat în BIBL.1688, unde întâlnim contextul reformulat prin sintagma *boiêrin al laudii*.

epicon (fără marcarea accentului) s.m. Probabilă rostire (sau grafie) coruptă de la *epigon*, împrumut ad-hoc al gr. ἐπίγονος, selectat de traducător spre a echivala calificarea personajului biblic respectiv, aceea de 'om de încredere, protector', al gr. ἐπίτροπος din SEPT.FRANKF., cf. *his guardian* (SEPT.ENGL.), *Vormund* (în notă de subsol: „seleukidischer Hoftitel" – SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Biruind fu ţării, omorând pre Antioh şi pre al acestuia epicon, Lisía* (2Mac. 14:2). În BIBL.1688: *ispravnicul acestuia*. Interesant este de remarcat că acelaşi termen grecesc, relativ banal, fusese echivalat imediat anterior (2Mac. 11:1 şi 13:2) prin împrumutul „normal" *epitrop*!

epífi s.m. Împrumut contextual după gr. ἐπίφι (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a numelui celei de-a treia luni a anului în calendarul egiptean. Ocurenţă unică: *Şi scriu pre ei den 25 a lui pahon până în 4 a lui epífi, întru zile 40* (3Mac. 6:38). Cf. engl. *Epiphi* (SEPT.ENGL.), germ. *Epiphi* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

eródiu (accentual şi **erodíu**) s.m. Pasăre migratoare, probabil bâtlan (*Ardea cinerea*). Cuvântul este atestat de DLR deja în secolul al XVI-lea, încă din textele rotacizante şi la Coresi. Este un împrumut după slavon. ерѡдїй, gr. ἐρωδιός.

esefim sau **sefim** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἐσεφίμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *esephimn*, cu sensul 'depozit, cămară'. Apare de două ori, la distanţă scurtă, în frazele: *Lui Avdedom şi cel despre amiazădzi denaintea casei sefim* (1Paral. 26:15–16), respectiv *Cătră răsărit, leviţii,* [...]*, la esefim, 2* (1Paral. 26:17), corespunzător sintagmelor din SEPT.FRANKF.: κατέναντι οἴκου Σεφίμ, respectiv εἰς τὸ ἐσεφὶμ δύο. Opţiunea de traducere este menţinută ca atare în BIBL.1688: *casa Sefim*, respectiv, *la iesefim*. Cf. şi *das Haus Esefin* (SEPT.GERM.), *the house esephin* (SEPT. ENGL.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

ezer (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἔζερ din SEPT.FRANKF. (în alte manuscrise ale *Septuagintei:* νέζερ), transcriere

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

defectuoasă a ebr. *nezer* ‘diademă (regală); coroană’. Ocurență unică: *Şi trimise pre fiiul împăratului şi dêde preste el şi pre ezer şi mărturia* (4Reg. 11:12). Menținut în BIBL.1688, cuvântul nu este atestat în DLR.

fares (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. φάρες, transcriere aproximativă a unui misterios cuvânt aramaic care apare scris pe un zid, într-un moment decisiv (Dan. 5:27 şi 29). V. mai jos, s.v. **thechel**.

farmac (fără marcarea accentului) s.n. Par de susținere (la o construcție); grindă. Cuvântul apare de câteva ori în 3Reg. 6 şi 7, precum şi în alte locuri, în pasaje foarte obscure, în care traducătorul a apelat în mod evident şi la surse suplimentare în raport cu SEPT.FRANKF., cel mai probabil la SEPT.LONDRA. Echivalează în context gr. μέλαθρον ‘grosse poutre qui soutient un toit’ (BAILLY, s.v.), cf. *beam* ‘grindă’ (SEPT.ENGL.), *Balken* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Este vorba, de fapt, de o rostire (grafie) personală a traducătorului pentru cuvântul *parmac* ‘grindă de susținere’ (vechi împrumut din turcă). Revizorii de la Bucureşti au reanalizat toate contextele şi au optat pentru sinonimul *polimar*, întrebuințat de altfel, mai sus, în v. 4 al aceluiaşi capitol, şi aici, în Ms. 45, pentru a echivala gr. μέλαθρον!

fasec (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. φασέκ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *phasek* sau *peshah*, literal ‘trecere’, numele celei mai importante sărbători mozaice. Cf. şi *das Passa* (SEPT.GERM.), *the phasek* (SEPT.ENGL.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

fărmăcătór adj., s.m. şi f. Care farmecă; mag, vrăjitor. Derivat de la vb. *fărmăca*, este un cuvânt frecvent întrebuințat în textele vechi, începând cu secolul al XVI-lea.

fărmăcătoríe s.f. Acțiunea sau actul de a fermeca; magie, vrăjitorie. Derivat de la adj. *fărmăcător* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR într-un catehism de la 1774.

fărmăcătúră s.f. Actul de a fermeca; magie, vrăjitorie. Derivat de la vb. *fărmăca* + suf. *-ătură*, cuvântul este înregistrat de DLR, s.v. *fermecătură*, pentru prima dată, în BIBL. 1688.

fâstâc s.m. Fistic (*Pistacia vera*). Împrumut din turc. *fystyk*. Atestat în DLR doar în secolul al XIX-lea şi în texte populare.

felmoní s. indecl. Împrumut contextual după gr. φελμουνί (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *phelmouni*, cu sensul ‘cutare; cineva; o anumită persoană’. Ocurență unică: *Am audzit unui sfânt grăind şi dzise un sfânt lui felmoní, celui ce grăiia deasupra* (Dan. 8:13). În BIBL.1688: *felmóni.* Cf. şi *Phelmuni* (SEPT.GERM.), *Phelmouni* (SEPT. ENGL.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

feredéu s.n. Latrină, closet. Echivalează în context gr. λυτρών, în sintagma εἰς λυτρῶνας din SEPT.FRANKF. Ocurență unică: *Şi surpară stâlpii lui Vaal şi surpară casa lui Vaal şi-l rânduiră pre el întru feredeu până în dzua aceasta* (4Reg. 10:27). Cf. şi *Latrinen* (SEPT.GERM.), *latrines* (SEPT.ENGL.). Împrumut după magh. *feredő*, cuvântul circulă în textele din secolul al XVII-lea, dar cu sensul ‘baie’ (indicat ca sinonim şi aici, în nota de subsol!). Sensul ‘latrină’ apare doar în contextul citat aici. în BIBL.1688 *ferdeu* este înlocuit cu *baie*!

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

ficăví vb. IV, intranz. A bâigui, a îngăima, a se bâlbâi. Apare de două ori, în contexte apropiate: *Limbile cêlea ce fiicăvăsc învăța-să-vor a grăi pace* (Is. 29:24). *Limbile cêlea ce fiicăvăsc curând vor învăța a grăi pace* (Is. 32:4). Contextul minimal în BIBL. 1688 este identic: *limbile cêle ce fâncăvesc*. Am dedus sensul din contextul grecesc: αἱ γλώσσαι αἱ ψελλίζουσαι (SEPT.FRANKF.), cf. *the faltering tongues* (SEPT.ENGL.) şi *die stammelnden Zungen* (SEPT.GERM.). Verbul gr. ψελλίζω apare doar în aceste două locuri din Cartea lui Isaiia şi este definit de lexicografi prin 'a bâigui, a vorbi nearticulat' – *to stammer, to speak inarticulately* (GR.ENGL.). Cuvântul nu a fost înregistrat în niciun dicționar. Pornind de la varianta formală *fâncăvi* din BIBL.1688, am putea trimite, ca sugestie etimologică, la vb. *gângăvi*.

finíc s.m. sau n. Palmier-curmal (*Phoenix dactylifera*). Împrumut după slavon. **финикъ** (< gr. φύνιξ), cuvântul se găseşte în multe din textele din secolul al XVI-lea – al XVII-lea.

flearț adj. Fanfaron, lăudăros; arogant. Ocurență unică: *Omul înțelept tăcea-va până la o vrême, iar cel flearțu şi nebun va petrêce vrême* (Sir. 20:6). Sensul a fost dedus din gr. λαπιστής 'lăudăros, fanfaron', care apare în SEPT.FRANKF., cf. şi germ. *der Prahler* (SEPT.GERM.), engl. *swaggerer* (SEPT.ENGL.), *swggerer, arrogant person* (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii române. Poate fi pus în relație cu alte formații lexicale onomatopeice de tipul *fleoarță*, *fleoancă*, *fleaură* sau *fleros* (vezi DLR, s.v.).

forthomin (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. φορθομμίν, transcriere a unui cuvânt de origine persană în ebraica biblică, cu sensul aproximativ de 'persoană distinsă; nobil', cf. *Phorthommin* (SEPT.ENGL.), *Phortommin* (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Să bage dentru fiii robiei Ierusalim şi de la sămânța împărăției şi de la forthomin* (Dan. 1:3). Echivalența a fost menținută în BIBL.1688. Cuvânt neînregistrat în DLR.

foth s. indecl. Ocurență unică: *Şi s-au făcut trasul cerceilor de aur cărora au cerşut, sicli 1000 şi 700 de auri, afară den rafturi şi den lanțuje [întru foth] şi îmbrăcăminților celor mohorâte* (Jud. 8:26). Secvența grecească echivalentă din SEPT.FRANKF. este (inclusiv paranteza, cu separarea fantezistă a prepoziției!) următoarea: καὶ τῶν ὁρμίσκων (ἐν φὼθ). În paranteză ar trebui să se afle, de fapt, unitatea lexicală ἐνφώθ, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *enphoth*, care desemnează, împreună cu cuvântul anterior, o bijuterie sub formă de pandant, cf. *the small nacklaces enphoth* 'micul pandant enphoth' (SEPT.ENGL.), *Halsketten-Enphoth* 'idem' (SEPT.GERM.).

franțóz, pl. **franțózi** şi **franțóji** s.m. Francez. Două recurențe: *Şi cea den Vavilon, cea cătră ei franțojii rânduială ce s-au făcut* (2Mac. 8:20). *Şi au povestit lui războaiele lor şi vitejiile carele au făcut întru franțozi şi cum i-au biruit pre ei* (1Mac. 8:2). Sintagma minimală este menținută, inclusiv ciudatul etnonim, în Ms. 4389 şi în BIBL.1688. În SEPT.FRANKF., apar sintagmele gr. πρὸς τοῦς Γαλάτας,

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

respectiv, gr. ἐν τοῖς Γαλάταις. Referința din *Septuaginta* este clară şi lipsită de echivoc. Este vorba despre neamul celt al galatilor sau galaților (< gr. Γαλάται, lat. *Galatae*), cunoscuți în *Noul Testament* cu numele de *galateni*. Identificarea galatilor cu francezii moderni nu este întâmplătoare, traducătorul inițial al textului, Milescu, era, se pare, la curent cu echivalența etnonimică *gali* (*galati*) – *francezi*. Problema a fost semnalată de Virgil Cândea, în articolul *„Franțozii" în bibliile româneşti din secolul al XVII-lea* (v. Cândea 1979: 222–224). Informațiile din DLR, s.v. *francez*, privitoare la acest important etnonim sunt sumare şi lacunare. Deşi formele primare *franțuz* şi *franțoz* sunt înregistrate, sunt oferite atestări din secolul al XIX-lea. Avem deci de a face aici cu o primă atestare absolută. Indicația etimologică din DLR este greşită, căci formele acestea vechi nu au cum să vină din franceză ci, cel mai probabil, din ngr. φραντζούζος.

fruré s. indecl. Împrumut contextual după gr. φρουραὶ, transcriere a cuvântului ebraic *purim* cu sensul 'zaruri', neînregistrat în dicționarele limbii greceşti. Menținut întocmai în BIBL.1688. *Pentru acêea s-au chemat dzilele acêstea „fruré", pentru „sorți", căci cu limba lor să cheamă „fruré", pentru cuvintele cărții aceştiia, şi că au pățit pentru acêstea şi câte lor li s-au făcut şi le-au întărit* (Est. 9: 26, cf. şi 9:28). Versetul face referire la momentul salvării neamului lui Israel de persecuția regelui persan Ahasverus (Xerxes), moment celebrat de atunci anual la sărbătoarea *Purim*.

fufádză s.f. Braț al unui sfeşnic. Înregistrat în DLR cu forma *fofează*, cu primă atestare în BIBL.1688. Etimologie necunoscută.

funíre sau **fúnere** s.f. Bucată de teren măsurată cu funia; porțiune de pământ, lot; țărm, coastă. Echivalează de regulă gr. σχοίνισμα cu sensurile de mai sus. Înregistrat în DLR cu citate din BIBL.1688 şi cu o explicație etimologică plauzibilă: „Pare a fi infinitivul substantivat al unui verb (neîntrebuințat) *funí* 'a măsura cu funia'".

funitúră, **funitúri** sau **funeturi** (fără marcarea accentului) s.f. Creație lexicală similară cuvântului anterior.

fur s.m. Hoț, tâlhar. Cuvânt moştenit (lat. *fur*, *-rem*), este frecvent întrebuințat în limba veche.

furculíță s.f. Ocurență unică: *Vei face cunună jirtăvnicului, şi acoperemântului, şi păhărăle lui, şi furculițele lui* (Ieş. 27:3). Primă atestare absolută a acestui cuvânt, în DLR, s.v., cea mai veche trimitere fiind la un document din anul 1792.

fúrmă s.f. Formă, aspect; caracter, fel de a fi. Ocurență unică: *Şi priimind împăratul şi biruind cinstea, îndatăşi pre cea elinească furmă, pre cei de un fêl cu el ii muta* (2Mac. 4:10). Echivalează în text gr. χαρακτήρ 'caracter, fel de a fi'. Cf. *the Greek way of life* 'modul de viață grecesc' (SEPT.ENGL.), *nach griechischer Weise* 'potrivit modului grecesc' (SEPT.GERM.). Împrumut după ngr. φοῦρμα (< lat. *forma*), cuvântul este atestat de DLR, s.v. *forma*, în BIBL.1688.

furnicoléu s.m. Denumirea unui animal fantastic. Ocurență unică: *Furnicoleul au pierit neavând mâncare şi țâncii leilor s-au părăsit în de sine* (Iov 4:11). Cuvântul este

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

prezent şi în BIBL.1688, ca şi în Ms. 4389 şi a fost menţinut de asemenea şi în BIBL.MICU. Recent, Valeriu Anania revine la acest nume în versiunea sa! Toate ediţiile *Septuagintei* prezintă fraza Μυρμηκολέων ὤλετο παρὰ τὸ μὴ ἔχειν βοράν. Unitatea lexicală μυρμηκολέων este un hapax legomenon în greacă (cf. BAILLY, s.v., LIDDELL-SCOTT, s.v., cu această unică atestare), fiind o creaţie a autorilor *Septuagintei*, un compus din gr. μύρμηξ 'furnică' şi λέων 'leu'. Milescu a calchiat aşadar cele două componente ale compusului grecesc, după cum procedaseră, de altfel, şi autorii versiunii slavone: **мравїимьва поѓѣ** (OSTROG.). În BIBL.HEBR. apare ebr. *lajiş*, un cuvânt ebraic mai rar, desemnând felinele în general, cf. şi VULG.: *tigris*. Rămâne acum de văzut dacă acest *furnicoleu* este realmente un animat fantastic, din categoria inorogilor şi a zgripţuroilor, sau este un animal existent pe undeva şi catalogat ca atare de zoologi. Nici TDRG şi nici seria veche a dicţionarului academic (DLR), nu înregistrează pe *furnicoleul* din BB, în schimb, s.v. *leu*, în DLR este înregistrată sintagma *leul furnicilor* care, după entomologi, ar desemna o anumită insectă (*Myrmeleon formicalynx*), un fel de libelulă care trăieşte prin pădurile de brad, ale cărei larve, asemănătoare cu păduchii, se hrănesc cu furnici!

fuşciór s.n. Parte componentă a candelabrului ritual. Echivalează gr. καλαμίσκος din SEPT.FRANKF., glosat într-un dicţionar de specialitate prin *branch of a candlestick, tube* 'braţ al unui candelabru; tub' (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR. Poate fi un derivat de la *fuşte*.

fúşte s.f. Suliţă, lance. Cuvânt moştenit (lat. *fustis*, *-em*), este întrebuinţat frecvent în textele din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

gádină s.f. Animal sălbatic, fiară. Cuvânt împrumutat după bulg. *гадинъ*, este întrebuinţat frecvent în textele din secolele al XVI-lea – al XVII-lea.

gavíni s.m. Împrumut contextual după gr. γαβίν (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *gavin* (la plural), cu înţelesul de 'fermieri, cultivatori'. Ocurenţă unică: *Şi dentru săracii pământului lăsă cel mai mare preste bucătari, de viêri şi de gavini.* (4Reg. 24:32). Cuvânt neînregistrat în DLR.

gávis s. indecl. Împrumut contextual după gr. γάβις (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *gabis* (la plural), cu înţelesul de 'cristal (de stâncă)', cf. GR.ENGL. Ocurenţă unică: *Cêle înalte şi gávis nu să vor pomeni şi trage înţelepciunea decât cêle prea de înlontru* (Iov 28:18).

gazofiláchie s.f. Tezaur, visterie. Împrumut contextual după gr. γαζοφιλάκιον 'tezaur' din SEPT.FRANKF., cf. *treasury* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Schatzkammer* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Şi să le puie pre iale întru ograda sfintelor, în loc ales, şi izvoadele lor să le puie la gazofiláchie, pentru ca să aibă Símon şi fiii lui* (1Mac. 14:48). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

găvozdí vb. IV, tranz. A bate în cuie, a pironi; a răstigni. Atestat în DLR la Varlaam şi Dosoftei. Împrumut după slavon. **гвоздити** 'a bate în cuie'.

gâcitór s.m. Care ghiceşte; prezicător. Ocurenţă unică: *Pleca-voi la pildă urêchea mea, dăşchide-voi în psaltire gâcitoriul mieu* (Ps. 48:4). Derivat de la vb. *gâci* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat cu acest sens în BIBL.1688 de DLR, s.v. *ghici*.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

gâcitúră s.f. Enigmă. Ocurență unică: *Văşmânt sfânt cu aur şi cu vânăt şi cu mohorât, lucrul împistritoriului, cuvântătoriul judecății, gâciturile adevărului, împletită cu lucrul meşterului* (Sir. 46:12). Derivat de la vb. *gâci* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat cu acest sens la Varlaam de DLR, s.v. *ghici*.

gâde s.m. Călău. Atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea. Etimologie necunoscută.

gâltán s.n. Gâtlej. Echivalează de regulă gr. λάρυγξ 'laringe; gâtlej' din SEPT.FRANKF. Este probabil o variantă, obținută prin metateză, a subst. *gâtlan*, atestat de DLR, s.v. *gâtlej*, la Miron Costin.

gângáv, adj. Cu un defect de vorbire, fonf, bâlbâit. Ocurență unică: *Dăsfătată va fi limba gângávilor* (Is. 35:6). Reapare într-o notă de subsol la Ieş. 4:10, pentru a explica sintagma *încet la limbă*. Atestat de DLR în BIBL.1688.

gemănáre s.f. Bifurcare; (despre copita unui animal) despicare în două părți. Derivat de la *gemăna*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

gerét s.n. Băț în formă de suliță folosit la un joc de origine turcească. Împrumut după turc. *ğirid*, este atestat în DLR, s.v. *gerid*, în texte din secolul al XIX-lea. Ocurență unică, într-o notă de subsol la 1Reg. 20:20, unde, prin secvența „dăspicături, geréturi" se glosează cuvântul *hăşturile* din text. V. *infra*, s.v. **hăşt**.

gheóc s.n. Ghioc. Echivalează contextual gr. χυτρόκαυλος 'lighean' din SEPT.FRANKF., cf. *bucket* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Becken* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Şi au făcut 10 oale găunoase de aramă, 40 de hoi încăpea un gheoc de oală; cu măsură a patru coți, o găoace preste o mehonóth, la cêle 10 mehonóth* (3Reg.7:38).

gherdán s.n. Salbă, colan. Echivalează în context, foarte aproximativ, gr. δέρρις 'perdea (de piele) la intrarea într-un cort' din SEPT.FRANKF., cf. *skins* 'piei' (SEPT.ENGL.), *Zeltbehänge* 'draperia de la intrarea unui cort' (SEPT.GERM.). Ocurență ultimă: *Neagră sânt eu şi frumoasă, fêtele Ierusalim, ca sălaşele Chidar, ca gherdanele Solomon* (Cânt. 1:4).

ghígă s.f. Ghioagă; armă sub forma unei bâte (ghintuite). Ocurență unică: *Şi Iezví unul era întru nepoții lui Rafain, şi cumpăna suleții lui – 300 de sicli, cumpănă de aramă, şi el, încinsu cu o ghigă; şi să socotiia ca să lovască pre David* (2Reg. 21:16). Echivalează în context gr. κορύνη 'club, mace' (GR.ENGL.). Cu forma din text, cuvântul este atestat de DLR în cronica lui Nicolae Costin. Etimologia este necunoscută.

ghigorțán s.m. Şoarece de câmp. Ocurență unică: *Ghigorțánul, şi hameleon, şi nevăstuica, şi şopârla, şi gúziul* (Lev. 11:30). Valoarea semantică a fost dedusă pe baza echivalentului gr. *mugavlh* 'field mouse' (GR.ENGL.), cf. *field mouse* (SEPT.ENGL.), *Feldmaus* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele româneşti.

ghípă s.f. Vultur. Împrumut contextual după gr. γύψ, γυπός 'vultur' (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

ghiseon (fără marcarea accentului) s. m. Cornişă. Ocurență unică: *Toate acêstea, den pietri cinstite cioplite den timpuriu denlontru şi denafară şi den temelie până la ghiseon şi afară la ograda cea mare* (3Reg. 7:9). Preluare contextuală a formei de

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

genitiv plural a gr. γεῖσος din sintagma gr. ἕως τῶν γεισσῶν (SEPT.FRANKF.). Termenul desemnează cornişa, elementul marginal al acoperişului unei clădiri, cf. *the coping* 'cornişă' (SEPT.ENGL.), *Dachvorsprüngen* 'idem' (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

ghízdav adj. (despre persoane) Frumos, graţios, elegant. Ocurenţă unică: *Şi ochii Liei era bolnavi, iară Rahil era frumoasă la chip şi ghizdavă la faţă foarte* (Fac. 29:17). Împrumut după slavon. **гиздавъ**, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea.

ghizdăví vb. IV, tranz. A înfrumuseţa. Ocurenţă unică: *Frica Domnului ghizdăvi-va inima şi va da veselie şi bucurie şi îndălungare vieţii* (Sir. 2:10). Derivat verbal de la *ghizdav*, cuvântul este atestat de DLR la Cantemir.

ghizdăvíe s.f. Frumuseţe, eleganţă. Ocurenţă unică: *Cu frâmsêţea ta şi cu ghizdăviia ta,* [...] *bine călătorêşte-te, şi împărăţêşte* (Ps. 44:5). Derivat de la *ghizdav* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

gingéni s.f. (formă de plural) Gingii. Ocurenţă unică: *Iară Moisí era de 120 ani cându au murit el; nu s-au negrit ochii lui, nici s-au stricat gingenii lui* (Deut. 34:7). Cu forma de aici, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *gingie*, pentru prima dată la Dosoftei.

gligán s.m. Porc mistreţ. Ocurenţă unică: *Stricắ-o pre ea gliganul den dumbravă* (Ps. 79:14). La 2Reg. 17:8 apare femininul *gliganiţă*. Echivalează în SEPT.FRANKF. gr. σῦς 'mistreţ'. Împrumut din bulgară, cuvântul este atestat de DLR încă în textele din secolul al XVI-lea.

golóth s. indecl. Împrumut contextual după gr. γωλώθ (SEPT.FRANKF.), în alte variante ale *Septuagintei*: γωλαθ, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *goloth* (o formă de plural), care desemnează micile globuri plasate ca ornamente pe capitelurile unei coloane a templului. Apare exclusiv în sintagmă cu alt ebraism, care desemnează capitelul propriu-zis (vezi mai jos, s.v. **hohareth**). Ocurenţă unică, repetată un verset mai jos: *Stâlpi 2, şi preste ei goloth cu hothareth, preste căpeţêlele stâlpilor 2 şi mreji doao a acoperi capetile alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:12). *Doao fêliuri de roidioare întru o mreaje, ca să acopere cêle doao goloth alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:13). Cf. *goloath of the chothareth*/ *goloath for the chothareth* (SEPT.ENGL.), *Kugel für das Kapitell/ Kugeln der Kapitelle* 'glob pentru capitel/ globuri ale capitelurilor' (SEPT.GERM.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

gomór s. n. Împrumut contextual după gr. γομόρ, transcriere aproximativă a ebr. *homer* 'unitate de măsură pentru capacitate echivalentă cu cca 450 kg'. Cuvânt neînregistrat în DLR.

gonţ s.n. Echivalează gr. ψῆφος 'pietricică (întrebuinţată ca tăiş)', în Ieş. 4:25, Plâng. 3:16 (cf. *Kieselstein* 'aşchie de piatră' în SEPT.GERM., *pebble* 'idem' în SEPT.ENGL) sau gr. χάλιξ 'pietricică' în Iov 8:17 (cf. *Kieseln* 'cremene' în SEPT.GERM). Nu apare în DLR. Este posibil să fie o variantă fonetică a lui *conţ* 'bucată, parte din ceva' (ung. < *konc*), cu atestări din literatura populară.

greciós adj. (despre femei) Însărcinată. Echivalează gr. ἔγκυος 'idem',

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

cf. *pregnant* ‘idem’ (GR.ENGL., s.v.), *schwanger* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Cuvântul este înregistrat în DLR, s.v. *greață* şi cu atestări din BIBL.1688 şi Dosoftei.

grípsos s.m. Împrumut contextual după gr. γρύψ, γρύψος din SEPT.FRANKF. *Şi acêstea să le urâți den zburătoare şi nu să vor mânca, oțărâte sântu: vultúrul, şi gripsosul, şi vultúrul de mare* (Lev. 11, 13). Este vorba despre pasărea (semilegendară) ‘grifon, pajură’, cf. *griffin* ‘idem’ (GR.ENGL.), *der Greif* ‘idem’ (SEPT.GERM.). În contextul *Şi grípsosul, pre cuibul lui şedzând mâne, pre pisc de piatră şi ascuns?* (Iov 39:28), cuvântul echivalează, eronat, gr. γύψ ‘vultur’ (GR.ENGL.). Nu este înregistrat în DLR.

grîşcă s.f. Variantă fonetică a lui *hrişcă* (*Fagopyrum esculentum*), plantă cultivată pentru hrană. Ocurență unică: *Şi iarăşi va sămăna grâu şi orzu şi mei şi grişcă întru hotarăle tale?* (Is. 28:25). DLR nu înregistrează s.v. *hrişcă* (împrumut după maghiară şi ucraineană) această variantă.

gropilát adj. Care are gropi; adâncit. Derivat de la *gropilă* + suf. part. *-at*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

gropílă s.f. Groapă mică. Derivat de la *groapă* + suf. *-ilă*, cuvântul este atestat de DLR în secolul al XVII-lea în lexiconul lui Mardarie, la Dosoftei şi în BIBL.1688.

gropilós adj. Care are gropi; adâncit. Derivat de la *gropilă* + suf. *-os*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

grópniță s.f. Mormânt. Împrumut după bulg. *гробница* ‘idem’, frecvent utilizat în vechile texte româneşti.

grozăvátec adj. Înregistrat în DLR s.v. *grozav*, cu o atestare în *Anonymus Caransebesiensis* şi socotit un arhaism, este glosat prin ‘urât’. Ocurență unică: *Şi vei fi goală şi grozăvatecă şi să va dăscoperi ruşinea curviei tale întru necurățiia ta şi curviia ta* (Iez. 23:29). La precizarea sensului ne ajută corespondentul grecesc din SEPT.FRANKF., gr. ἀσηχημονοῦσα, participiul vb. ἀσχημονέω ‘to behave unseemly, to disgrace oneself’ (GR.ENGL.), cf. germ. *geschändet* ‘dezonorat’ (SEPT.GERM.), engl. *debased* ‘înjosit’ (SEPT.ENGL.).

grumb adj. Aspru, ordinar, dur, necioplit, mojic. Definția este din DLR, cu atestări în *Anonymus Caransebesiensis* şi la Dosoftei. Ocurență unică: *Cât iaste de grumbă foarte la cei neânvățați şi nu va rămânea întru ea cel rău la inimă* (Sir. 7:22). Împrumut după slavon. **грѫмвъ** ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

grundz s.n. Bulgăre, bucată sfărâmicioasă. Atestat în DLR în *Anonymus Caransebesiensis* şi îl BIBL.1688. Ocurență unică: *Şi să frământă trupul mieu întru putrejunea viermilor, şi topăsc grundzii pământului de punoi răzând* (Iov 7:5). Etimologie necunoscută.

gúbav adj. Lepros; p. ext. slab, bolnăvicios; smerit, umilit. Împrumut după sârb. *gubav* ‘lepros’, este atestat în DLR la Dosoftei şi în BIBL.1688.

gubăví vb. IV, tranz. A umple de lepră; a slăbi. Atestat în DLR la *Anonymus Caransebesiensis*. Derivat verbal de la *gubav*.

gúşter s.n. Gâtlej, esofag. Înregistrat cu acest sens în DLR doar în texte din secolul al XIX-lea. Împrumut după bulg. *гуштер* ‘idem’.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

gúziu s.m. Cârtiță, sobol. Ocurență unică: *Ghigorțánul, şi hameleon, şi nevăstuica, şi şopârla, şi gúziul* (Lev. 11:30). Înregistrat de DLR la Cantemir. Împrumut după magh. *güzü* ‘şoarece’.

hadấmb s.m. Eunuc. Cuvânt curent în textele româneşti vechi. Împrumut după turc. *hadym* ‘idem’.

hafurí s. indecl. Împrumut contextual după gr. χαφουροὶ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *chaphoure*, care desemnează un tip de cupă sau bol din metal. Cuvânt neînregistrat în DLR. Ocurență unică: *Şi am pus preste mâna lor de argint talandzi 650 şi vase de argint 100 şi talandzi de aur 100. Şi hafurí de aur 20* (1Ezd. 8:26). Cf. *20 goldene Becher* ’20 de cupe de aur’ (SEPT.GERM.), *twenty gold chaphoure*, glosat în notă de subsol: *Hebrew – bowls* = ‘în ebraică: cupe’.

halíc s.n. Variantă a subst. *alíc* ‘bucățică (de cărămidă sau piatră)’, atestată în DLR în texte din secolul al XIX-lea. Împrumut după ngr. χαλίκι ‘caillou, petite pierre’. Ocurență unică: *Pre adunare de pietri doarme şi întru mijlocul halicilor va trăi* (Iov 8:17). Echivalentul din SEPT.FRANKF. este gr. χάλιξ ‘pietricică’ (cf. GR.ENGL.).

halváni s. indecl. Împrumut contextual după gr. χαλάνη (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a ebr. *chelbenāh*, care desemnează o răşină plăcut mirositoare, extrasă dintr-una din plantele *Ferula gummosa* (*galbaniflua*) sau *Ferula rubricaulis*. Ocurență unică: *Ca halváni şi ónix şi stactí şi ca a tămâiei abur în cort* (Sir. 24:18). Cuvântul nu este înregistrat în DLR, dar apare în MDA sub forma *galban*, împrumut neologic din franceză.

hamélei s.m. pl. Cameleoni. Ocurență unică: *Şi vor paşte în mijlocul ei turme şi toate fiarăle pământului şi hamélei şi arici întru podurile lor vor zăcea* (Sof. 2:14). V. **hameleon**.

hameléon s.m. Cameleon. Probabil împrumut contextual după gr. χαμαιλέων. Ocurență unică: *Ghigorțánul, şi hameleon, şi nevăstuica, şi şopârla, şi gúziul* (Lev. 11:30). Atestat în DLR la Cantemir.

hamoni (fără marcarea accentului) s.m. pl. Împrumut contextual după gr. χαμῶνας din SEPT.FRANKF. (în alte versiuni ale *Septuagintei*: χαυῶνας), transcriere aproximativă a hebr. *chaon*, care desemna un tip de prăjitură (ritualică) (cf. GR.ENGL.). Ocurență unică: *Fiii lor adună lêmne şi părinții lor ardu foc şi muierile lor fărâmă aluat, ca să facă hamoni oştii ceriului* (Ier. 7:17). Cf. şi germ. *Kuchen* ‘prăjitură’ (SEPT.GERM.), engl. *cake* (SEPT.ENGL.). V. şi infra, s.v. **havon**.

harác s.m. Par, țăruş. Ocurență unică: *Haraci la înălțime stând în preajma vântului nu vor îngădui, aşa inima fricoasă pre cuget* (Sir. 23:19). În DLR cuvântul este atestat în texte din secolul al XIX-lea. Este un împrumut după ngr. χαράκι.

haradrion (fără marcarea accentului) s.m. Împrumut contextual după gr. χαράδριος (SEPT.FRANKF.), desemnând o pasăre răpitoare de mici dimensiuni; ploier (*Charadrius*). Ocurență unică: *Şi erodíul, şi haradrion şi, asêmenea lor, şi cucul, şi liliacul* (Lev. 11:19). Cuvânt neînregistrat în DLR.

haselef sau **haselev** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. χασελεῦ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

kislev, numele celei de-a noua luni a anului în calendarul iudaic. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

háslă s.f. Strigăt de bucurie. Împrumut după pol. *hasło* ‘lozincă, deviză, parolă’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

hásnă s.f. Folos. Ocurenţă unică: *Şi dziseră lor: „Dziceţi dară: «Hasnă»”. Şi nu s-au îndreptat a grăi aşa* (Jud. 12:6). Împrumut după magh. *haszon* ‘idem’, cuvântul apare deja în textele din secolul al XVI-lea.

havon (fără marcarea accentului) s.n. Împrumut contextual după gr. χαυῶνας din SEPT.FRANKF. (în alte versiuni ale *Septuagintei*: χαμῶνας), transcriere aproximativă a hebr. *chaon*, care desemna un tip de prăjitură (ritualică). Ocurenţă unică: *Au fără de bărbaţii noştri am făcut ei havoane şi am turnat ei turnări?* (Ier. 44:19). Cf. şi germ. *Kuchen* ‘prăjitură’ (SEPT.GERM.), engl. *cake* ‘idem’ (SEPT.ENGL.).

havrathá sau **hafrathá** s. indecl. Împrumut contextual după gr. χαβραθὰ din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a ebr. *kibrath* ‘o porţiune de drum’. Cf. GR.ENGL.: *a good stretch (distance)* ‘o porţiune bună (distanţă)’.

hăréţ sau **heréţ** s.m. Herete. Denumire generică pentru mai multe specii de păsări răpitoare. *Şi hăreţi, şi pasărea soarelui* (Deut.14:17). *Şi corbul de noapte, şi heréţul, şi stârcul* (Lev. 11:17). Probabil împrumut din maghiară, cuvântul este atestat de DLR în *Pravila de la Govora*, în BIBL.1688 şi la Cantemir. Corespondentul gr. καταράκτη din SEPT.FRANKF. se referă de fapt la o pasăre răpitoare de apă (marină), cf. germ. *Kormoran* ‘cormoran’ (SEPT.GERM.), engl. *diving petrel* ‘pescăruş scufundător’ (SEPT. ENGL.), *cormorant, a see-bird* ‘cormoran, o pasăre marină’ (GR.ENGL.).

hăşt s.n. Armă de metal care se aruncă; săgeată. Cuvântul nu este înregistrat de dicţionare. Cele zece ocurenţe, inclusiv forma de plural *hăşturi*, indică faptul că, pentru utilizatorul lui, cuvântul era familiar. Echivalează sistematic gr. σχίζα glosat de lexicografi prin *lath*, *shaft*, *arrow* ‘tijă, săgeată’ (GR.ENGL.), cf. germ. *Pfeil* ‘săgeată’ (SEPT.GERM.), engl. *arrow* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Într-o notă de subsol la 1Reg. 20:20, prin secvenţa „dăspicături, geréturi” este glosată forma de plural *hăşturile* din text. V. *supra*, s.v. **geret**. În nouă din cele zece locuri unde acest cuvânt apare (1Reg. 20:20, 21, 22, 36, 37) în BIBL.1688 avem *săgeată*, ceea ce înseamnă că revizorilor de la Bucureşti sensul cuvântului le era cunoscut (sau clarificat prin apelul la originalul grecesc!), dar îl considerau obscur. Cea de-a zecea ocurenţă (Num. 25:7) pare să lămurească lucrurile, căci forma *hăşturile* din Ms. 45 este înlocuită în BIBL.1688 cu *fuştele*. Avem deci a face, cel mai probabil, cu o variantă formală foarte rară, eventual o inovaţie spontană a traducătorului, a subst. *fuşte* ‘suliţă, lance’ (lat. *fustis*, *-em*), cuvânt larg răpândit în vechile texte româneşti (cf. DLR, s.v.).

hâtríe s.f. Viclenie. Ocurenţă unică: *Iaste hâtríe chiară, şi aceasta-i nedreaptă* (Sir. 19:21). Derivat din *hâtru* + suf. *-ie*, este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

hấtru adj. s.m. şi f. Viclean, insidios. Împrumut după slavon. **хытръ** ‘idem’, este atestat în DLR pentru prima dată la Nicolae Costin.

héfuri s.n., pl. Împrumut contextual după gr. κεφφουρή (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *kephphure*, desemnând un fel de pahar

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

(de aur). Ocurenţă unică: *Héfuri de aur, 30 şi de argint îndoiţi, 410, şi vase altele, 1000* (1Ezd. 1:10). Vezi şi *supra*, s.v. **chefuré**.

heréţ s.m. V. *supra*, s.v. **hărăţ**.

heruv (fără marcarea accentului) s.m. Heruvim. Ocurenţă unică: *Şi săpaţi heruvim şi finici, finic între mijlocul heruv şi heruv, doao fêţe la heruv* (Iez. 41:18). Împrumut contextual rezultat prin transpunerea literală a secvenţei din SEPT.FRANKF.: γεγλυμμένα χερουβίν, καὶ φοίνικες ανὰ ἀ μέσον χερούβ καὶ χερούβ, δύο πρώσοπα τῷ χερούβ. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în dicţionare, deşi apare destul de frecvent la mulţi poeţi moderni.

hetteim (fără marcarea accentului) s.m. Veşminte (de in). Împrumut contextual după gr. χεττεὶμ (SEPT.FRANKF.), gr. χεττιιν în alte versiuni ale *Septuagintei*, transcrieri aproximative ale ebr. *chetiin* (formă de plural), cuvânt care desemna probabil veşmântul preoţesc ţesut din in. Ocurenţă unică: *Acoló muierile ţesea hetteim desişului* (4Reg. 23:7). Cf. BIBL.1688: *podoabele*, SEPT.GERM.: *Chetiin*, SEPT.ENGL.: *chetiin*.

hirogríliun s.m. Împrumut contextual după gr. χοιρογρύλλιος (SEPT. FRANKF.), care desemnează un mamifer de talia iepurelui, cu urechi scurte şi cu incisivi foarte puternici (*Hyrax syriacus*, ebr. *šaphan*). Ocurenţă unică: *Şi hirogríliun, căci nu aduce rumăgală aceasta şi la copită nu-i geamăn; necurat voao acesta* (Lev. 11:5). Glosat marginal prin secvenţa: *ariciul, gliganul*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

hódişte s.f. Drum, stradă (de trecere). Ocurenţă unică: *Şi fugi împăratul la curte; şi au apucat cei den cetate pre hódiştile cetăţii şi au început a da război* (1Mac. 11:46). Echivalează gr. δίοδος din SEPT.FRANKF., care înseamnă 'pasaj, drum de trecere' (cf. GR.ENGL.: *way through, passage* 'idem', SEPT.ENGL.: *througsfares* 'idem', SEPT.GERM.: *Durchgangstrassen* 'idem'). Cf. şi BIBL.1688: *răspântiile*. Cuvântul nu este atestat în DLR. Poate fi privit ca un împrumut direct după slavon. **ходи те** 'meatus' (MIKLOSICH, s.v.) sau ca o creaţie spontană de la *prihodişte* (v. *infra*, s.v. **prihodişte**).

hoi s.m., pl. Împrumut contextual după gr. χοεῖς (sing. χοῦς), prin care în *Septuaginta* se desemnează o unitate de măsură pentru lichide (aprox. 3 litri şi un sfert). *Şi grosimea ei de un pumnu* [...] *2000 de hoi încăpea* (3Reg. 7:26), cf. şi 3Reg. 7:38. Cuvântul este păstrat în BIBL. 1688, dar nu apare în DLR.

homarím s.m. Preoţi idolatri. Împrumut contextual după gr. χωμαρίμ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *chomarim* (formă de plural), cuvânt care îi desemna pe preoţii cultelor idolatrice. Ocurenţă unică: *Şi au arsu homarímii carii au dat împăraţii Iúdei* (4Reg. 23:5). Cf. BIBL. 1688: *homarimii*, SEPT.GERM.: *Chomarim*, SEPT.ENGL.: *chomarim*. Cuvântul nu este înregistrat de dicţionarele româneşti.

horeth (fără marcarea accentului) s.m. Împrumut contextual după gr. τῶν χορὲθ din SEPT.FRANKF. Ocurenţă unică: *Şi era în mâinile lor horeth şi celor ce alerga pre aproape* (4Reg. 11:10). Cf. BIBL.1688: *mâinile horethilor*. Aşezată în paranteze drepte în SEPT.FRANKF., secvenţa nu se află în nici o altă versiune a *Septuagintei*, aşa încât conţinutul cuvântului nu poate fi determinat decât aproximativ; desemnează, probabil, pe soldaţii din garda regelui.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

horrí s. indecl. Împrumut contextual după gr. χοῤῥεὶ din SEPT.FRANKF. Apare alături de *rasim*, corespunzător gr. ῥασὶμ, în două contexte apropiate: *Şi întru anul al şaptelea, trimise Iodaé preutul şi luă pre cei preste sută alor horrí şi alor rasim şi-i aduse pre ei către el, în casa Domnului* (4Reg. 11:4). *Şi luă pre cei preste sută şi pre horrí şi pre rasim* (4Reg. 11:19). Sintagma gr. χοῤῥεὶ καὶ ῥασὶμ este reprodusă ca atare de interpreţii moderni: *Chorri und Rasim* (SEPT.GERM.), *Chorri and Rasim* (SEPT.ENGL.). Sunt desemnate două unităţi speciale ale gărzii templului, cf. *les Cariens et les gardes* (BIBL.JER.).

hothar (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. χωθὰρ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *chothar*, care desemnează capitelul unei coloane a templului. Apare de trei ori exclusiv în următorul context: *De 18 coţi înălţimea a unui stâlpu; şi hothar preste el cel de aramă, şi înălţimea lui hothar, de 3 coţi; savahá şi roidii preste hothar prenpregiur – toate de aramă* (4Reg. 24:37). Cf. SEPT.GERM.: *Chotar*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

hotharéth s. indecl. Împrumut contextual după gr. χωθαρέθ (SEPT.FRANKF.), în alte variante ale *Septuagintei*: χωθαρεθ, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *chothareth* (pl.), care desemnează capitelurile unei coloane a templului. În ebraică este forma de plural a cuvântului anterior. Apare exclusiv în sintagmă cu alt ebraism, care desemnează un ornament al capitelului (vezi mai sus, s.v. *golóth*). Două ocurenţe, în versete succesive: *Stâlpi 2, şi preste ei goloth cu hothareth, preste căpeţêlele stâlpilor 2 şi mreji doao a acoperi capetile alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:12). *Doao fêliuri de roidioare întru o mreaje, ca să acopere cêle doao goloth alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:13). Cf. *goloath of the chothareth*/ *goloath for the chothareth* (SEPT.ENGL.), *Kugel für das Kapitell/ Kugeln der Kapitelle* (SEPT.GERM.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

hothonoth (fără marcarea accentului) s. indecl. Robă (preoţească). Împrumut contextual după gr. χοθωνὼθ din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a ebr. *chothonoth* (pl.) ‘robe (preoţeşti)’, cf. *garments* ‘veşminte’ (GR.ENGL.), *chothonoth* (SEPT.ENGL.), *Priestergewänder* ‘veşminte preoţeşti’ (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Au dat la vistiêre aur 1000, măstrăpi 50 şi hothonoth a preuţilor 30* (Neem. 7: 70).

hrisólith şi **hrisólithos** s.m. Crisolit; piatră preţioasă de culoare măslinie. Împrumut contextual după gr. χρυσόλιθος ‘idem’. Înregistrat în MDA, s.v. *crisolit*, unde este considerat un împrumut neologic recent din franceză sau germană.

húdiţă s.f. Uliţă, drum îngust. De origine obscură, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolul al XIX-lea.

húiet s.n. Vuiet. Ocurenţă unică: *Şi cine au gătit ploaie buhoioasă curăre, şi calea húietilor* (Iov. 38:25). Cuvântul este înregistrat de DLR în vechile texte româneşti.

hurduí vb. IV, intranz. A hurui. Ocurenţă unică: *Glas a bicelor şi glasu a cutremurului roatelor şi a calului ce gonêşte şi carul ce hurduiêşte* (Naum 3:2). Înregistrat de DLR cu acest context din BIBL.1688.

íaspin s.n. Iaspis: piatră preţioasă opacă, de culoare galbenă, verde sau roşie. Ocurenţă unică *Toată piatra bună te-ai îmbrăcat:* [...] *zamfir şi íaspin şi argint şi*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

aur (Iez. 28:13). Împrumut după gr. ἴασπις ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

iázer s.n. Iezer; lac, baltă. Ocurență unică: *Au făcut jungheri cât iazerul ce era aproape, de lat fiind de doao văpârste* (2Mac. 12:16). Împrumut după slavon. **кзеро** ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

ibómnic s.m. Ibovnic, iubit. Împrumut după slavon. **любовьникъ** ‘idem’, cuvântul este larg atestat în textele româneşti vechi.

iezunie (fără marcarea accentului) s.f. Vizuină; labirint. Ocurență unică: *Gropílele apelor, iezuniile şi ţărmurii râurilor au spart* (Iov 28:10). Echivalează în context gr. σῦριγξ ‘adâncitură, galerie’ din SEPT.FRANKF. Forma *iezuníe* a subst. *vizuină* este atestată de DLR doar în dicționarul lui Cihac.

ífi, **ifí** sau **ifi** s. indecl. Efă. Unitate de măsură pentru cereale, conținând aprox. 12 litri. Împrumut contextual după gr. ὑφί (SEPT.FRANKF.), în alte ediții ale *Septuagintei*: οἰφί, transcriere aproximativă a ebr. *’eyphah* ‘idem’. Cuvântul nu este înregistrat în dicționare.

ilắu s.n. Nicovală. Împrumut după magh. *ülö* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

imá vb. I, tranz. A murdări, a mânji. Două ocurențe: *Şi să imá de toate părţile cu sânge roata* (Iosip 9:20). *Au junghiat un iedu de capră şi imără haina cu sângele* (Fac. 37:30). Urmaş al lat. *limare* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

inoróg sau **inoród** s.m. Animal fabulos cu corp de cal şi cu un corn în frunte; inorog, licorn, unicorn. Împrumut după slavon. **инорогъ**, cuvântul este frecvent întrebuințat în vechile texte româneşti.

ípat s.m. Consul. Ocurență unică: *Líchios, ípat a râmlênilor, lui Ptoleméu împăratul, să să bucure!* (1Mac. 15:16). Împrumut contextual după gr. ὕπατος ‘consul’ din *Septuaginta*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

íris s.m. Iris, stânjenel (*Iris germanica*). Împrumut contextual după gr. ἶρις, cuvântul a fost înregistrat în DLR doar ca neologism recent. Ocurență unică: *Şi de iris, 500 de sicli, de cel sfântu* (Ieş. 30:24). În BIBL.1688 cuvântul apare în forma *ireos*, transliterare a genitivului partitiv a echivalentului grecesc (ἴρεως). Cf. şi germ. *Schwertlilie* ‘stânjenel’ (SEPT.GERM.), engl. *iris* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). În realitate, în originalul ebraic se face referire la substanță aromatică denumită de obicei prin gr. κασία, la rândul lui un cuvânt împrumut din ebraică, cf. fr. *casse* (BJ). Potrivit explicațiilor din BIBL.ALEX. II, p. 311, nota 30, 24, confuzia s-a produs datorită asemănării formale între gr. *iris* şi ebr. *gízir*.

iscusénie s.f. Grație, farmec. Ocurență unică: *Iar mulțimea trăgându-să pentru iscusenie lucrului pre cel ce mai denainte de puțân cinstit fiind om, acum închinăciune au socotit* (Sol. 14:20). Sensul reiese din contextul original, în sintagma διὰ τὸ εὔχαρι τῆς ἐργασίας (SEPT.FRANKF.), gr. τὸ εὔχαρι având

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

acest înţeles, cf. *by the charm of his work* ‘prin farmecul operei sale’ (SEPT.ENGL.), *von der Anmut des Werkstücs* ‘idem’ (SEPT.GERM.). În DLR, cuvântul (derivat substantival de la vb. *iscusi* + suf. *-enie*), cu un sens similar, este atestat în traducerea din secolul al XVII-lea a *Istoriilor* lui HERODOT.

isóp (scris şi **issop**) s.m. Arbust ornamental originar din Orient (*Hyssopus officinalis*). Vechi împrumut după slavon. **исопъ** (< gr. ὕσσοπον), cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

isprávnic s.m. Administrator (al unui ţinut); căpetenie. Împrumut după slavon. **исправникъ** ‘idem’, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti din secolul al XVII-lea.

iúboste s.f. Iubire. Ocurenţă unică, într-o notă marginală la Sir. 17:1, glosând subst. *bucurie* din text. Împrumut după slavon. **любость** ‘idem’, cuvântul apare frecvent în textele româneşti vechi.

izdărâre s.f. Izdăritură. Ocurenţă unică: *Amărăciune sufletului – vin bându-să mult întru izdărâre şi împotrivă cădêre* (Sir. 32:34). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

izdăritúră s.f. Încercare, efort; intenţie. Două atestări: *Şi nu încă să va înturna mâniia Domnului, până unde va face pre acesta şi până unde va întări pre el de la izdăritura inemei lui* (Ier. 23:20). *Nu să va întoarce urgiia mâniei Domnului, până va face şi până va aşeza izdăritura inimei lui* (Ier. 30:20). În BIBL.1688, în ambele locuri găsim *izdărătura inimii lui*. În cele două contexte din SEPT.FRANKF. avem sintagma ἀπὸ ἐγχειρήματος καρδίας αὐτοῦ, cf. germ. *die Tatkraft seines Herzens* ‘energia inimii lui’ respectiv *das Vorhaben seines Herzens* ‘intenţia inimii lui’ (SEPT.GERM.), engl., în ambele locuri: *the undertaking of his heart* ‘încercarea inimii lui’ (SEPT.ENGL.). Cf şi BJ: *les desseins de son coeur* ‘proiectele inimii sale’. Cuvântul este înregistrat în DLR s.v. *ijderi*, cu trimitere la BIBL.1688, dar cu explicaţii eronate.

izmení vb. IV, tranz. şi refl. A schimba (în rău). Împrumut după slavon. **измѣнити** ‘a schimba’, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

izmeníre s.f. Schimbare (în rău). Ocurenţă unică: *Spre surparea fêtei nărodului mieu mă întunecai; întru izmenire mă întăriră durori ca cêea ce naşte* (Ier. 8:21). Formularea este menţinută intactă în BIBL.1688. Derivat ad-hoc de la vb. *izmeni*, cuvântul echivalează în context gr. ἀπορία, aproximat de interpreţi prin notele semantice ‘necaz, supărare’, cf. engl. *embarassement*, *perplexity*; *distress*, *discomfort* ‘încurcătură, necaz, supărare; neplăcere’ (GR.ENGL.), *dismay* ‘spaimă’ (SEPT.ENGL.), *Verzweiflung* ‘deznădejde’ (SEPT.GERM.).

iznoávă s.f. În locuţiunea adeverbială *de iznoavă* ‘din nou; încă o dată’. Rezultat al unui împrumut după slavon. **изъ новa** ‘din nou’, locuţiunea este atestată de DLR în texte din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea.

izvód s.n. Manuscris, text, arhetip; copie. Echivalează de regulă gr. ἀντίγραφον ‘exemplar, copie’ din SEPT.FRANKF., cf. *copy (of a writing)* ‘copie (a unei scrieri)’

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

(GR.ENGL. s.v.). Împrumut după slavon. **изводъ** 'idem', cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

izvodí vb. IV, tranz. A transcrie, a copia. Ocurenţă unică: *Şi acesta-i izvodul cărţii carele au izvodit preste table de arame şi au trimis la Ierusalim, să fie lângă ei acoló pomenire de pace* (1Mac. 8:22). Împrumut după slavon. **изводити** 'a extrage, a traduce', cuvântul este larg folosit în vechile texte româneşti, cu nuanţe semantice diverse.

izvodíre s.f. Faptul de a izvodi; compunere (copiere) a unei cărţi. Unică atestare: *Cel vestit Ptolemeu împărat*, *că şi acela pentru cinstea numai cea pământească să nevoi spre izvodirea cărţii vechi aceştiia* (*Cuvântu înaintea cărţii aceştiia*, p. I). Cuvântul este atestat de DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

împeliţáre s.f. Întrupare; făptură. Ocurenţă unică: *Toată împeliţarea după rodu-şi adună-să* (Sir. 13:18). Echivalează în context gr. σάρξ, cuvânt cu valori semantice multiple şi diverse în *Septuaginta*, de la cel literal de 'carne', până la cele de 'creatură', 'persoană' sau 'fiinţă umană'. Interpreţii moderni preferă o echivalare literală a contextului: *all flesh* 'toată carnea' (SEPT.ENGL.), *alles Fleisch* 'idem' (SEPT.GERM.). Derivat postverbal de la *împeliţa* 'întrupa', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Miron Costin.

împistreálă s.f. Ornament, broderie. Ocurenţă unică: *Şi făcură cuvântu, lucru ţăsut întru împistreală* (Ieş, 39:7). Derivat de la *împistri* + suf. *-eală*.

împistrí vb. IV, tranz. A desena, a colora; a împodobi. Atestat în DLR la Cantemir. Cf. slavon. **пьстрити** 'idem'.

împistríre s.f. Colorare, împodobire. Derivat postverbal de la *împistri*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

împistrít[1] adj. Colorat, împodobit. Participiu al verbului *împistri*, cuvântul este atestat ca atare de DLR în *Tetraevanghelul* lui Coresi şi în BIBL.1688.

împistrít[2] s.n. Faptul de a împistri; ornament, zugrăveală. Ocurenţă unică: *Vişin răsucit cu împistritul croitoriului* (Ieş. 27:16). Derivat substantival de la vb. *împistri*, cuvântul nu este atestat în dicţionare.

împistritór, -oáre s.m. şi f. Care împodobeşte; zugrav, pictor. Derivat de la *împistri* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

împistritúră s.f. Ornament, podoabă, zugrăveală. Derivat de la *împistri* + suf. *-tură*, cuvântul este atestat de DLR la Dosoftei şi în BIBL.1688.

împlătá vb. I, tranz. A planta. Ocurenţă unică: *Veţi întra în pământul carele Domnul Dumnedzăul vostru dă-l voao şi veţi împlăta tot lemnul de mâncat şi veţi curăţi necurăţiia lui* (Lev. 19:23). Echivalează în context gr. καταφυτεύω, glosat de lexicografi prin *to plant* 'idem' (GR.ENGL.s.v.), cf. şi *pflantzen* 'idem' (SEPT.GERM.). În BIBL.1688 apare aici sinonimul *veţi sădi*. Cuvântul este o variantă fonetică a vb. *a împlânta* (lat. *plantare*), atestat de DLR în *Psaltirea Scheiană* şi la Dosoftei.

împoncişá vb. I, intranz. A se împotrivi; a fi în situaţie conflictuală cu cineva. Derivat din vb. *poncişa* (< *ponciş* 'din sens opus'), cuvântul este larg atestat în vechile texte româneşti.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

împremenít adj. Schimbat, primenit. Ocurenţă unică: *Că nici ne-au înşelat* [...] *a celor scriitori de umbră trudă fără de roadă, chip pătat cu fêliuri împremenite* (Sol. 15: 4). Participiu de la vb. *premeni*, cuvântul nu este înregistrat în DLR. Pentru sens cf. BIBL.1688: *chip întinat cu schimbate feţe*. Sintagma echivalentă din *Septuaginta* (χρώμασιν διηλλαγμένοις) semnifică ‘cu diferite culori’, cf. *with diverse colours* ‘idem’ (GR.ENGL.).

împută vb. I, intranz. A reproşa; a dojeni, a mustra. Moştenit din lat. *imputare*, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

împutáre s.f. Reproş, dojană, mustrare. Derivat de la vb. *împuta*, cuvântul este atestat în textele româneşti vechi din secolul al XVI-lea.

împutăciúne s.f. Reproş, dojană, mustrare. Derivat de la vb. *împuta*, cuvântul este atestat în textele româneşti vechi din secolul al XVI-lea.

împutătór adj. Care mustră, care dojeneşte. Ocurenţă unică: *Căci toţi să preacurvăscu, adunare celor împutători* (Ier. 9:2). Derivat de la vb. *împuta* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat în DLR la Coresi.

îndrắpnic adj. Încăpăţânat, neînduplecat. Variantă a adj. *îndărătnic*, atestată în textele româneşti vechi.

îndrăpnicéşte adv. Cu încăpăţânare, cu îndărătnicie. Ocurenţă unică: *Căci îndrăpnicêşte mêrge împreună cu el dentâi şi frica şi spaima aduce-va preste el* (Sir. 4:18). Derivat de la vb. *îndrăpnici* + suf. *-eşte*.

îndrăpnicí vb. IV. A se opune din încăpăţânare; a se încăpăţâna. Variantă a vb. *îndărătnici*, atestată în textele româneşti vechi.

îndrăpnicíe s.f. Încăpăţânare, neînduplecare. Variantă a subst. *îndărătnicie*, atestată în textele româneşti vechi.

îndulcetúră s.f. Substanţă dulce. Ocurenţă unică: *Şi ei aducea careleşi darurile lui* [...] *zmirnă aleasă şi îndulceturi şi cai şi muşcoi, den an în an* (3Reg. 10:25). Cf. BIBL.1688: *îndulcituri*, înregistrat în DLR. Echivalentul gr. ἡδύματα din *Septuaginta* desemnează generic ‘plante cu gust şi miros plăcute; mirodenii’ (GR.ENGL.: *relish, seasoning* ‘savoare, condiment’), cf. germ. *wohlriechende Substanzen* ‘substanţe plăcut mirositoare’ (SEPT.GERM.), engl. *spices* ‘mirodenii’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *îndulci* + suf. *-ură*, cuvântul este consemnat în DLR, s.v. *îndulci*, şi ilustrat printr-un citat din BIBL.1688.

înfumá vb. I, refl. A se afuma. Ocurenţă unică: *Cel ci să atinge de măguri şi să înfumază* (Ps. 103:33). Cf. BIBL.1688: *să afumă*. Forma aceasta este înregistrată în DLR, s.v. *afuma*, în secolul al XIX-lea. Derivat de la *fum* + pref. *în-*.

îngârjobí vb. IV, tranz. A încovoia. Ocurenţă unică: *Nici dă vei îngârjobi ca un belciug grumadzul tău şi sac şi cenuşe vei aştêrne supt tine, nici aşa vei chema post priimit* (Is. 58:5). Derivat verbal de la adj *gârjob* ‘încovoiat, adus, strâmb’, atestat ca atare la Dosoftei, cf. DLR, s.v.

îngârluí vb. IV, refl. A avea relaţii erotice; a se încurca (cu cineva). Ocurenţă unică: *Ei cu curve să frământa şi cu cei săvârşiţi jirtvuia şi nărodul, pricepându-să, să îngârluia cu curva* (Os. 4:15). Cf. BIBL.1688: *să îngurluia cu*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

curva. Cu forma *îngurlui*, cuvântul este atestat în DLR într-un document de la 1777. Pentru sens, cf. gr. συνεπλέκετο μετὰ πόρνης (SEPT.FRANKF.), germ. *sie haben sich mit den Dirnen abgegeben* ‘s-au încurcat cu curvele’ (SEPT.GERM.), engl. *the men themselves were associated with whores* ‘bărbaţii înşişi s-au asociat cu curvele’. După GR.ENGL., s.v., verbul din context, gr. συμπλέκω, are în context sensul ‘a îmbrăţişa’ (*to embrace*).

îngrecá vb. I, refl. A rămâne însărcinată. Ocurenţă unică: *Fămêia care să va îngreca şi va naşte feţi, necurată va fi 7 dzile* (Lev. 12:2). Moştenit probabil din lat. **ingrevicare*, cuvântul este atestat în DLR la Varlaam şi Dosoftei.

înmustrá vb. I, intranz. A mustra. Ocurenţă unică: *Dă mă va prinde Sâlnicul, în vrême ce s-au şi început, au doară grăi-voi şi voi înmustra înaintea lui* (Iov 13:15). Echivalentul grecesc din *Septuaginta* este vb. ἐλέγχω, cu sensurile curente ‘a mustra’, ‘a reproşa’. Se pare însă că sensul contextual mai exact este acela de ‘a se justifica; a se dezvinovăţi’, cf. *I will* [...] *argue my case* ‘îmi voi apăra cauza’ (SEPT.ENGL.), *ich werde* [...] *ihm Beweise vorlegen* ‘îi voi prezenta dovezi’ (SEPT.GERM.), *défendre devant lui ma conduite* ‘să justific înaintea lui comportarea mea’ (BJ). Cuvântul este un derivat de la vb. *mustra* + pref. *în-*, formă neînregistrată în dicţionare.

înmutá vb.I, tranz. şi intranz. A muta. Derivat de la vb. *muta* + pref. *în-*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionare.

înmutare s.f. Mutare. Derivat nominal de la vb. *înmuta*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionare.

întămâiá vb. I, tranz. A aromatiza cu tămâie. Derivat verbal de la subst. *tămâie*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionare.

întărnechiát adj. Lăudăros, semeţ, îngâmfat. Ocurenţă unică: *Acela, dară, pre cea înfăţăşată bună zilire întărnechiat şi nu văzându a celui preamare Dumnezău tărie, ce gândind pururea întru acelaşi să rămâie sfat, scris-au asupra lor cartea aceasta* (3Mac. 3:11). Echivalează în context gr. γαγαυρωμένος, participiul perfect al verbului γαυρόομαι ‘a se semeţi, a fi trufaş’, cf. GR.ENGL.: *to exalt oneself, to glory* ‘idem’, SEPT.GERM.: *gebrüstet* ‘îngâmfat’, SEPT.ENGL.: *prided* ‘idem’. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în dicţionare. În DLR găsim doar vb. *întărnăchia*, explicat prin ‘a se uni, a se împărechia’, cu o unică trimitere la o comună de pe lângă Fălticeni.

întemeliá vb. I, tranz. A întemeia. Formă alternativă a vb. *întemeia*, cuvântul este atestat în DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

înternechére s.f. Lăudăroşenie, semeţie. Ocurenţă unică: *Şi Nicánor, cu toată înternechêrea zborându-să, socotea de obşte cea pregiur Iúda să facă biruinţă* (2Mac. 15:6). Cf. BIBL.1688: *cu toată semeţiia înălţându-se*. Echivalentul gr. ἀλαζονεία din *Septuaginta* înseamnă ‘lăudăroşenie’ (cf. GR.ENGL., SEPT.ENGL: *boastfulness* ‘idem’, SEPT.GERM. *Prahlerei* ‘idem’). Vezi şi *supra*, s.v. **întărnechiat**.

întimpurí vb. IV, intranz. A produce primele roade; a se pârgui. Ocurenţă unică: *De înnoirea lui va întimpurí, pentru căci apele lor dentru sfinte acêstea iêse*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

şi va fi roada lor spre mâncare şi suirea lor spre sănătate (Iez. 47:13). Secvența din SEPT.FRANKF., redată literal de traducătorul român, este obscură şi redundantă: τῆς καινότητος αὐτοῦ πρωτοβολήσει. Cf. BIBL.1688: *den noirea lui va da pârgă.* Vb. gr. πρωτοβολέω, un hapax legomenon, atestat exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, a fost explicat de exegeți prin 'a produce primele roade' (cf. GR.ENGL.: *to bring forth new fruit* 'idem', SEPT.GERM.: *Erstlingsfrüchte hervorbringen* 'idem'). Cuvântul nu este atestat în dicționarele româneşti.

înturná vb. I, tranz. şi refl. A (se) întoarce. Derivat de la vb. *turna* + pref. *în-*, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti vechi.

înturnáre s.f. Întoarcere. Derivat nominal de la vb. *înturna*, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti vechi.

învărvărít adj. Barbarizat. Ocurență unică: *Cu gândurile împăratul învărvărit veniia, cêle mai rêle ce în dzilele tătâne-său s-au făcut, să facă jidovilor* (2Mac. 13:9). Cf. BIBL.1688: *împăratul prea varvar veniia*. Corespondentul gr. βεβαρβαρωμένος din *Septuaginta* este participiul verbului βαρβαρόομαι 'a deveni barbar', cf. *to become barbarous* 'idem' (GR.ENGL.), *zum Barbaren werden* 'idem' (SEPT.GERM.).

învéşte vb. III, tranz. şi refl. A (se) îmbrăca. Moştenit după lat. *investire*, cuvântul este larg folosit în textele româneşti vechi.

învínce vb. III, tranz. A învinge. Ocurență unică: *Dumnedzăul mieu* [...] *va rândui picioarele mêle spre săvârşire şi pre cêle înalte suie pre mine, ca să învincesc [eu] cu cântarea lui* (Avac. 3:17). Variantă formală a vb. *învinge*, cuvântul este atestat în DLR la Varlaam, Dosoftei şi alți autori din secolul al XVII-lea.

învitá vb. I, tranz. şi refl. A îndemna; a invita. Moştenit după lat. *invitare*, cuvântul este larg folosit în textele româneşti vechi.

învoierát adj. Plin de tristețe, de amărăciune. V. **voierat**. Ocurență unică: *Şi-ți va da Domnul acoló inimă învoierată şi ochi lipsindu şi suflet topitor* (Deut.28:65). Sintagma *inimă învoierată* corespunde în context gr. καρδία ἀθυμοῦσα 'inimă descurajată', în cadrul căreia cuvântul ἀθυμοῦσα este forma de feminin a participiului activ de la vb. ἀθυμέω 'a fi descurajat', cf. *to be disheartened* 'idem' (GR.ENGL.). Derivat din adj. *voierat* + pref. *în-*, cuvântul nu este înregistrat în dicționarele româneşti.

înzăbălá vb. I, tranz. A pune zăbală; a înfrâna. Ocurență unică: *Să oprescu ale poftelor patimi, de cea întreagă minte înturnându-să şi să înzăbălează toate ale trupului porniri de cătră gând* (Iosip 1:35). Derivat de la *zăbală* + pref. *în-*, cuvântul este înregistrat în DLR, cu atestări din Anton Pann şi paremiologia populară.

jac, **jah** sau **jeah** s.n. Forme alternative, în ocurență cu forma *jaf*, larg întrebuințate în vechile texte româneşti, cf. DLR, s.v. *jaf*.

janc s.n. Cârcel (tulpină sau butuc) de viță-de-vie. Pentru delimitarea sensurilor din cele patru contexte cf. echivalentele greceşti din SEPT.FRANKF.: πυθμήν (Fac. 40:10 şi 12, Iez. 17:6), cf. germ. *Kletterank* 'vrej cățărător' (SEPT.GERM.), engl. *climbers* '(plantă) agățătoare' (SEPT.ENGL.), *stam*, *stalk*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

'tulpină' (GR.ENGL., s.v.) şi ἀναδενδράς (Ps. 79:11), explicat prin *vine that grows up trees* 'viță care creşte ca un arbore' (GR.ENGL.) sau echivalat prin germ. *Ranke* 'vrej', glosat în subsol prin *Weinstock* 'butuc de vie' (SEPT.GERM.), sau engl. *tendrill* 'cârcel' (SEPT.ENGL.). Definindu-i-se greşit sensul prin 'legătură' şi oferindu-i-se ca etimon pol. *zankiel* 'idem', cuvântul este înregistrat în DLR şi ilustrat exclusiv printr-un citat din *Viețile sfinților* de Dosoftei. A fost folosit de N.A. Ursu ca un puternic argument pentru a atribui lui Dosoftei revizuirea anonimă, dar substanțială a versiunii primare a lui Milescu. Este, după toate aparențele, o invenție lexicală a mitropolitului moldovean.

jecáş adj. Jefuitor, prădător. Ocurență unică: *Veniamin, lup jecaş, dimineața va mânca încă şi la sară va mântui mâncare* (Fac. 49:27). Derivat din *jac* + suf. *-aş*, cuvântul este atestat la Dimitrie Cantemir şi la alți istorici din secolul al XVII-lea (cf. DLR, s.v. *jăcaş*).

jecuí vb. IV, tranz. Formă alternativă, în ocurență cu forma *jefui*, larg întrebuințată în vechile texte româneşti, cf. DLR, s.v. *jefui.*

jémnă s.f. Pâiniță, jimblă. Ocurență unică: *Voi pune înaintea ta să-ți pui jemnă de pâine* (1Reg. 28:22). Împrumut după magh. *szemlye* sau/şi pol. *žemla* 'idem', cuvântul *jimblă* este larg folosit în textele româneşti vechi. Forma de aici se găseşte doar la Dosoftei şi în BIBL.1688.

jigánie sau **jegánie** s.f. Animal dezgustător, dihanie, jivină. Obscur din punct de vedere etimologic, cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti vechi.

jírişte s.f. Jarişte; loc unde a ars o casă; ruină. *Legănându-să, să să scoale fiii lui şi să ceară; scoață-să dentru jíriştile caselor lor* (Ps. 108:9) *Au rădicat jiriştile caselor noastre* (Sir. 49:15). În ambele locuri, în BIBL.1688 avem forma *jirăştile*. Echivalentul gr. οἰκόπεδον din *Septuaginta* desemnează în general locul pe care se construieşte o casă sau chiar casa însăşi, cf. GR.ENGL.: *buildinge site* 'loc pentru construcție' (Ps. 108:9), *building* 'construcție' (Sir. 49:15), dar şi ruinele unei foste case. De aici şi ezitările interpreților, care vorbesc în primul context de *Trümmerhaufen ihrer Häuser* 'dărâmături, ruine ale caselor lor' (SEPT.GERM.) sau de *homestead* 'gospodărie' (SEPT.ENGL.), iar în al doilea context preferă simplu *unsere Gebäude* 'clădirile noastre' (SEPT.GERM.), respectiv *our buildings* 'idem' (SEPT.ENGL.). Cu forma corectă *jarişte* (derivat din *jar* + suf. *-işte*), cuvântul este atestat în DLR la cronicarii moldoveni din secolul al XVII-lea.

jirtắvnic s.n. Masă de sacrificiu, altar. Împrumut după slavon. **рътвьникъ** 'idem', cuvântul este larg răspândit, în diferite variante formale, în vechile texte româneşti.

jugătór s.m. Animal domestic (bou, cal, măgar), bun de jug. Derivat din *jug* + suf. *-ător*, cuvântul nu este înregistrat în DLR. Echivalează frecvent gr. ὑποζύγιον din *Septuaginta*, pentru al cărui sens cf. GR.ENGL.: *draught animal, beast of burden, ass, mulle or horse* 'animal de tracțiune, vită de povară, măgar, catâr sau cal'.

laconésc adj. Laconian; care provine din Laconia (Sparta). Ocurență unică: *Şi cêle lucii, laconeşti, şi cêle vişine şi cêle vinete* (Is. 3:21). Echivalează în context gr. λακωνικός 'idem' din *Septuaginta*. În DLR cuvântul este atestat la Dimitrie Cantemir.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

lámură s.f. (folosit ca determinant pentru metale prețioase) De cea mai bună calitate, pur, rafinat. Moştenit din lat. *lamina*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

léft s.n. Salbă (de monede din aur sau argint); colier. Echivalează în două contexte gr. τὰ καθόρμια (Os. 2:13, unică atestare în *Septuaginta*), cf. GR.ENGL.: *necklace* 'colier' şi gr. τὸ κάθεμα (Is. 3:18), cf. GR.ENGL.: *necklace, collar* 'idem'. Împrumut după ngr. λεφτόν 'idem', cuvântul este atestat de DLR încă în documente din secolul al XVI-lea.

lení vb. IV, refl. A ezita să facă ceva, a se codi; a (se) lenevi. Împrumut după slavon. **ленитисѧ** 'idem', cuvântul este larg folosit (în ocurență cu *lenevi*) în vechile texte româneşti.

leşuí vb. IV, tranz. şi intranz. A cerceta pe ascuns; a sta la pândă; a spiona, a iscodi. Împrumut după magh. *lesnic*, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

líbov s.m. Iubire. Ocurență unică: *Te înfrâmseţaşi mie foarte, să minună líbovul tău mie mai multu decât dragostea muierilor* (2Reg. 1:26). Împrumut după slavon. **любовь** 'idem', cuvântul este larg folosit în vechile texte româneşti.

lighíriu sau **lighírion** s.n. Piatră prețioasă originară din Liguria. *Şi rândul al treilea, lighirion, şi ahatis, şi amethistos* (Ieş. 28: 19). *Şi şiragul al treilea: lighirion, şi ahatis, şi améthistos* (Ieş. 39:10). *Argint şi aur şi lighíriu şi ahat şi améthistu şi hrisólith* (Iez. 28:13). Echivalentul grecesc din *Septuaginta* este subst. λιγύριον, transliterat ca atare prin germ. *Ligyrion* (SEPT.GERM.) sau engl. *ligurion* (SEPT.ENGL.). Cu forma *ligurie*, cuvântul este atestat de DLR în *Palia de la Orăştie* (1582).

límpede s.n. Spațiu deschis; lărgime. Ocurență unică: *Şi sosind a 7 lună şi fiind fiii lui Israil fieştecarele pre acasă-şi, adunară-să cu toți depreună la limpedele a porții cei dentâi, cei de cătră răsărit* (3Ezd. 5:72). În Bibl.1688: *lărgimea porții*. Este vorba despre o substantivizare contextuală a adj. *limpede* pe baza sensului 9. „(Învechit şi popular; despre suprafețe, terenuri, căi de comunicație terestră) Care este deschis privirii, neacoperit de copaci etc.)", definit ca atare în DLR, s.v. Conținutul sintagmei gr. εἰς τὸ εὐρύχωρον τοῦ πρώτου πυλῶνος τοῦ πρὸς τῇ ἀνατολη din *Septuaginta* este făcut explicit de interpreții moderni: germ. *auf dem Platz des ersten Tors auf der Ostseite* 'în piața din fața primei porți de pe latura de est' (SEPT.GERM.), *in the open area of the first eastward facing gateway* 'în spațiul deschis al primei porți orientate spre est' (SEPT.ENGL.). Cf. şi GR.ENGL., s.v. τὸ εὐρύχωρον: *open space* 'spațiu deschis'.

limpí vb. IV, tranz. A bea sorbind cu limba; a linge cu zgomot. Derivat verbal de la onomatopeicul *limp*, cuvântul este larg atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea şi în texte de literatură populară.

lingări vb. IV, tranz. A linguşi, a flata. Derivat de la vb. *linge* + suf. *-ări*, cuvântul este atestat în DLR, pentru prima dată, la Dosoftei.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

lingăriciúne s.f. Linguşire, linguşeală. Derivat nominal de la *lingări*, cuvântul este atestat în DLR, exclusiv la Dosoftei.

lóitră s.f. Scară lungă întrebuinţată la asaltul cetăţilor; dispozitiv de asalt. Echivalează în *Septuaginta* gr. χάρακα 'dispozitiv de asalt' (3Reg. 20:12, cf. GR.ENGL.: *palisade, bulwark, stockade* 'palisadă, bastion, îngrădire'), fie gr. κλίμαξ 'scară (de asalt)' (1Mac. 5:30, cf. GR.ENGL.: *lader, staircase* 'idem'). Împrumut cu etimologie multiplă (sârbă, ucraineană, maghiară) după germ. dial. *Leiter* 'idem', cuvântul este atestat în DLR cu sensul originar la Dosoftei, Nicolae Costin şi Ion Neculce.

lucrói adj. Activ, harnic, întreprinzător. Ocurenţă unică: *Iar a goni scurtarea zicerii şi cel lucroiu al tocmêlii a părăsi celui ce tălmăcirea va face, vom ierta* (2Mac. 2:32). Întregul pasaj este obscur şi în *Septuaginta.* Sintagma minimală *cel lucroiu al tocmêlii* corespunde gr. τὸ ἐξεργαστικὸν τῆς πραγματείας, interpretată prin *cercetarea lucrării* (BIBL.1688), *exhaustive treatement* 'tratare exhaustivă' (SEPT.ENGL.), *genauere Ausarbeitung des Geschehens* 'prelucrare exactă a întâmplării' (SEPT.GERM.). Un hapax legomenon în *Septuaginta*, participiul substantivizat τὸ ἐξεργαστικόν este glosat prin *working out, full presentation* 'realizare minuţioasă, prezentare completă' în GR.ENGL. Derivat de la vb. *lucra* + suf. *-oi*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv la Dosoftei.

mahivar (fără marcarea accentului) s. indecl. Acoperământ de pat; cuvertură. Împrumut contextual după gr. μαχιβάρ din SEPT.FRANKF. (în alte ediţii ale *Septuagintei*: τὸ μάχμα), transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic desemnând cuvertura unui pat. Ocurenţă unică: *Şi fu a doao dzi, şi luă mahivar şi-l muia întru apă şi-l învăli preste faţa lui*, *şi muri* (4Reg. 8:15). Cf. *das Machma* (SEPT.GERM.), *the machma* (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat de dicţionarele româneşti.

mână (scris şi **mannă** sau **manná**) s.f. Mană; hrana dăruită de Dumnezeu israeliţilor în deşert; cadou, dar. Împrumut contextual după gr. μαναά din *Septuaginta*, transcriere a cuvântului ebraic cu sensul 'cadou, dar', cf. germ. *Manaa* (SEPT.GERM.), engl. *manaa*. La 4Reg. 8:8, cuvântul este glosat într-o notă de subsol prin *plocon*. Cf. şi GR.ENGL., s.v. *gift, offering* 'dar, cadou'. Împrumut după slavon. **мана** (< gr. μάννα, ebraism în *Septuaginta*), cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

máncă s.f. Doică. Împrumut după ucr. *мамка* 'idem', cuvântul este atestat de DLR la Dosoftei, Nicolae Costin şi Dimitrie Cantemir.

maní s. indecl. Împrumut contextual după gr. μανὴ, transcriere aproximativă a unui misterios cuvânt aramaic care apare scris pe un zid, într-un moment decisiv (Dan. 5:27 şi 29). V. mai jos, s.v. **thechel**.

márfă sau **márhă** s.f. Turmă de vite; avere (mobilă). Împrumut după magh. *marha*, cuvântul este frecvent întrebuinţat în vechile texte româneşti.

marghiól adj., s.m. Şiret, viclean; deştept, isteţ. Echivalează gr. πανοῦργος din *Septuaginta*, cf. germ. *Verschlagene* 'viclean, şiret' (SEPT.GERM.) şi engl. *wise* 'înţelept' la Iov 5;12, respectiv germ. *Schlaue* 'viclean' (SEPT.GERM.), engl. *crafty*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

‘idem’ la Parim. 27:12. Împrumut după ngr. μαργιόλος, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolul al XVII-lea.

masmaroth (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. μασμαρώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic (la plural) cu sensul probabil ‘mucarnițe’ sau ‘castronaşe’, cf. GR.ENGL., s.v. *snuffers* sau *bowls*. Ocurență unică: *Şi amfóthurile şi masmaroth şi turnările cêle dedesupt* [...] *au luat mai marele bucătarilor* (Ier. 52:16). Cuvânt neînregistrat în DLR.

mazuroth (fără marcarea accentului) s. indecl. Constelație; zodiac. împrumut contextual după gr. μαζουρόθ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *mazaloth* care înseamnă ‘constelație’ şi ‘zodiac’. *Tămâiá lui Vaal şi soarelui şi lunei şi lui mazuroth şi la toată putêrea ceriului*; cf. BIBL.1688: *mazoróthi*, SEPT.ENGL.: *constellations*, SEPT.GERM: *Mazuroth* (4Reg. 23:5). *Au deşchide-vei mazuroth întru vrêmea lui şi pre luceafărul decusară la satul lui vei aduce pre el?*; cf. BIBL.1688: *zodiile*, SEPT.ENGL.: *Mazouroth*, SEPT.GERM.: *Mazurot* (Iov 38:32). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii române.

mădúhă s.f. Măduvă. Ocurență unică: *Va întineri lui trupul ca o unsoare pre părête şi oasele lui le va împlea de mădúhă* (Iov 33:24). Forma este atestată în DLR, s.v. *măduvă*, la Dosoftei şi în BIBL.1688.

măgarotáur s.m. Animal fantastic imaginat ca o combinație de măgar şi centaur. În cele trei locuri unde cuvântul apare (Is. 13:22; 34:11 şi 34:15), echivalează literal, prin calchiere, componentele gr. ὀνοκένταυρος din *Septuaginta*, cf. germ. *Eselszentaur* (SEPT.GERM.), *donkey-centaurs* (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688 se preferă împrumutul direct: *onochentaur*. Cuvântul nu este atestat în DLR.

măiestrí vb. IV, intranz. şi refl. A fi sau a deveni înțelept. *Pentru căci m-am măiestrit eu, prisositul?* (Ecles. 2:15). *Am ostenit şi am măiestrit supt soare, şi-ncă aceasta-i întru dăşert* (Ecles. 2:19). În ambele locuri, verbul *măiestri* echivalează gr. σοφίζω ‘a fi sau a deveni înțelept’, cf. germ. *bin ich weise geworden* ‘am devenit înțelept’ (SEPT.GERM.), *I became wise* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Cu acest sens, cuvântul este atestat în BIBL.1688.

măiestríe s.f. Ştiință, înțelepciune; subtilitate, agerime, istețime. Echivalenții din *Septuaginta* sunt, de regulă, gr. σοφία ‘înțelepciune’, cf. germ. *Weisheit* ‘idem’, engl. *wisdom* ‘idem’ (Dan. 1:17, 20; 2:20, 21, 23, 30) sau gr. πανουργία ‘subtilitate, agerime, istețime’, cf. germ. *Einsicht* ‘idem’ (SEPT.GERM.), engl. *shrewdness* ‘idem’ (SEPT.ENGL.) (Parim. 1:4). Cu aceste nuanțe semantice, cuvântul este atestat de DLR la Coresi; derivat de la *măiestru* + suf. *-ie*.

măiéstru s.m. Bărbat învățat; înțelept; prezicător. Echivalează în *Septuaginta* gr. σοφός ‘înțelept’ sau gr. σοφιστής ‘înțelept; prezicător; sofist’, echivalate ambele, în mod indistinct, prin germ. *Weise* ‘înțelept’, engl. *the sage* ‘idem’. Moştenit după lat. *magister*, cuvântul este atestat de DLR cu forma nominală şi cu această valoare semantică la Dosoftei.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

mănúnt adj. Formă veche şi populară a lui *mărunt*.

mănuntáie s.f. Formă veche şi populară a lui *măruntaie*.

mănunțí vb. Formă veche şi populară a lui *mărunți*.

măslinét şi **maslinét** s.n. Plantație de măslini. Derivat de la *măslin* + suf. *-et*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în BIBL.1688.

măstrápă sau **măstrípă** s.f. V. **năstrápă**.

mătálnic adj. Obraznic, insolent, arogant. Unică ocurență: *Ia haina lui, pentru că au trecut mătalnicul, carele cêle striine strică* (Parim. 27:13). În contextul din SEPT.FRANKF. echivalează gr. ὑβιστῆς, definit de lexicografi prin *naughty man* ‘insolent, obraznic’, cf. germ. *übermütiger Gewalttäter* ‘răufăcător obraznic’ (SEPT.GERM.), *an insolent person* ‘o persoană insolentă’ (SEPT.ENGL.). Cf. şi BIBL.1688: *semețul*. În DLR cuvântul este înregistrat cu două atestări din Dosoftei şi una din C. Stamati (secolul al XIX-lea).

mătălnicí vb. IV, intranz. A se distra, a glumi; a zăbovi. Ocurență unică: *Pentru că bisêrica de curviia şi de beții să împluse, de limbi, mătălnicind cu alții şi întru sfintele ogrăzi cu muieri împreunându-să* (2Mac. 6:4). Este reprodus literal contextul minimal din SEPT.FRANKF. (ῥαθυμούντων μεθ᾽ ἑτέρων), diferit de cel din alte ediții ale *Septuagintei*, unde complementul sociativ al verbului în cauză este μεθ᾽ ἑταιρῶν ‘cu prostituatele’, în loc de μεθ᾽ ἑτέρων ‘cu alții’. Verbul corespondent, gr. ῥαθυμέω înseamnă în context *to dally with* ‘a se juca, a se distra (cu cineva)’ (GR.ENGL.), cf. şi *desfătându-se cu sodomii* (BIBL.1688), *sich mit Hetäre tummelten* ‘au zburdat cu hetaire’ (SEPT.GERM.), *dallied with prostitutes* ‘s-au distrat cu prostituate’ (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *mătălnici*, se trimite la texte populare recente.

mătrăgúnă s.f. Plantă erbacee otrăvitoare, beladonă (*Atropa belladonna*). În macrocontextul în care apare de patru ori (Fac. 30:14–16), echivalează gr. μανδραγόρας, explicat prin *mandragore*, *mandrakes* ‘mandragoră, mătrăgună’ (GR.ENGL.), cf. engl. *mandrakes* ‘mătrăgună’ (SEPT.ENGL.), germ. *Alpraun* ‘idem’. Deşi cuvântul pare vechi în limba română, în DLR (unde se trimite la o etimologie multiplă, latină, greacă şi albaneză) referința la *Anonymus Caransebesiensis* este urmată doar de citate din secolul al XIX-lea. Interesant de constat că, în contextele date, în *Palia de la Orăştie* (1582) şi BIBL.1688 se preferă soluția lexicală *mandragoră* (< slavon. **мандрагора**, ngr. μανδραγόρας).

mâlcom (fără marcarea accentului) adv. (În expresia *a sta mâlcom*) A sta sau a rămâne liniştit, inactiv. Ocurență unică: *Şi voi şedeți mâlcom? Să nu vă leniți a mêrge să întrați să moştneniți pământul!* (Jud. 18:9). Echivalează în context gr. ἡσυχάζω din SEPT.FRANKF., verb cu exact acelaşi conținut semantic ca şi expresia în cauză, cf. engl. *you remain quiet* ‘rămâneți liniştit’ (SEPT.ENGL.), *ihr ruht* ‘staţi liniştiți’ (SEPT.GERM.), *to keep quiet, to be at rest* ‘a fi liniştit, a se odihni’ (GR.ENGL.). Cuvântul este atestat ca atare de DLR, s.v. *molcom*, la Coresi, Varlaam etc.

mâlcomí vb. IV, tranz. A linişti, a reduce la tăcere. Ocurență unică: *Şi leviții mâlcomiia pre tot nărodul, dzicând: „Tăceți, căci – dzi sfântă şi nu vă mâhniți!”*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

(Neem. 8:13). Echivalează în context (SEPT.FRANKF.) gr. κατασιωπάω ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *to make silent, to put to silence, to silence, to reduce to silence* ‘idem’. În DLR, s.v. *molcomi*, această formă este atestată în BIBL.1688.

mâlcomíş adv. Pe furiş, în ascuns. Ocurenţă unică: *Şi să sculă David şi luă poala îmbrăcămînţii lui Saul, mâlcomiş* (1Reg. 24:5). Echivalează în context adv. gr. λαθραίως ‘secretly’ (GR.ENGL.), cf. engl. *stealthily* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), germ. *heimlich* ‘idem’ (SEPT.GERM.).

mâlcomişí (sau **mâncomişí**) vb. IV, tranz. şi intranz. A linişti, a reduce la tăcere; a supune a smeri. Echivalează verbele greceşti ἡσυχάζω, explicat prin *to keep quiet, to be at rest* ‘a păstra tăcere, a se odihni’ (GR.ENGL., s.v.) şi κατασιωπάω, explicat prin *to make silent, to put to silence, to silence, to reduce to silence* (GR.ENGL. s.v.). Înregistrat ca atare în DLR, cuvântul este ilustrat doar cu citate din BIBL.1688.

mâlcomişíre s.f. Liniştire, reducere la tăcere. Ocurenţă unică: *Şi Símon, fratele Iúdei, lovit fusêse cu Nicánor şi puţân pentru cea fără de vêste a vrăjmaşilor mâlcomişire au fost greşit* (2Mac. 14:17). Derivat nominal de la vb. *mâlcomişi*, cuvântul nu este înregistrat cu această formă în DLR.

mânecá vb. I, intranz. şi refl. A se scula în zori; a porni dis-de-dimineaţă. Moştenit după lat. *manicare*, verbul este larg răspândit în vechile texte româneşti.

mânecát s.n. (adesea în expresii precum *de*, *de la*, *către* sau *la mânecate*) Zorii zilei. Derivat nominal din vb. *mâneca*, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti vechi.

mânecátă s.f. Zorii zilei, mânecat. Ocurenţă unică: *Şi jumătate de înşii ţiind fuşturile, dentru suirea mânecăţii până la ieşirea stêlelor* (Neem. 4:21). Derivat nominal de la vb. *mâneca*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionare.

mânecătúră s.f. Zorii zilei, mânecat. Ocurenţă unică: *Întru mânecături cugetam către tine, căci te făcuşi ajutoriul mieu* (Ps. 62:7). Derivat nominal de la vb. *mâneca* + suf. *-tură*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionare.

mârlí vb. IV, refl. (Despre oi) A se împreuna. Ocurenţă unică: *Şi alêse pre David robul lui, şi-l luă pre el dentru turmele oilor. Denapoia celor ci să mârlesc luă pre îns* (Ps. 77:76). Împrumut din scr. *mrljati*, cuvântul este atestat prima dată în DLR într-un document din secolul al XIX-lea.

medélniţă s.f. Lighean (de aramă, argint etc.). Împrumut după slavon. **мѣдѣница** ‘idem’, este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

megiáş s.m. Vecin. Ocurenţă unică: *Megiaşii lor, până la Issáhar şi Zavulon şi Nefthalim, au adus lor preste măgari şi pre cămile şi pre asini şi pre viţăi mâncări* (1Paral. 12:40). Împrumut după scr. *medjaš* şi magh. *megzes*, cuvântul este frecvent întrebuinţat în textele româneşti vechi.

mehonóth s. indecl. Piedestal, stativ, postament. Împrumut contextual după gr. μεχωνώθ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *mechonoth*, care desemnează generic orice piedestal, suport, stativ etc. Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele limbii române.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

mesaí s. indecl. Împrumut contextual după gr. μεσσάϊ (doar în SEPT.FRANKF.), transcrire aproximativă a unui cuvânt ebraic nesigur, posibil *messaav* 'post de gardă; garnizoană'. Ocurență unică: *Şi porânci lor, dzicând:* [...] *Şi păziți paza casei mesaí* (4Reg. 11:6). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele româneşti.

mêser adj., s.f. şi m. Sărac, nenorocit; demn de milă. Moştenit din lat. *miser* 'idem', cuvântul este larg răspândit în textele româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

meseretáte s.f. Sărăcie, lipsă, privațiune, nevoie. Derivat din *mêser* + suf. *-ătate*, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, mai ales cu forma *meserătate*.

mesthaal (fără marcarea accentului) s. indecl.. Încăpere în care se păstrează hainele; garderobă. Împrumut contextual după gr. μεσθαάλ din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *mesthaal* 'garderobă'. Ocurență unică: *Şi dzise Iiú celor preste casa mesthaal: „Scoateți îmbrăcăminte tuturor robilor lui Vaal!" Şi scoase lor podobitoriul* (4Reg. 10:22). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele româneşti.

meşterşúg s.n. Meşteşug. Echivalează de regulă, în context, gr. μηχανή 'proiect, plan; invenție; maşină de război'. Forma de aici este cea mai larg răspândită în textele româneşti vechi, cf. DLR, s.v. *meşteşug*.

meşterşuguí vb. IV, tranz. şi intranz. A meşteşugi. Echivalează de regulă, în context, gr. τεκτάινω 'a plănui; a inventa, a născoci'. Forma de aici este cea mai larg răspândită în textele româneşti vechi, cf. DLR, s.v. *meşteşugi*.

meşterşuguiálă s.f. Alcătuire, construcție. Ocurență unică: *Şi aceasta-i meşterşuguiala sfêşnicului, tare de aur fusul ei şi florile ei tot tare* (Num. 8:5). Echivalează în context gr. κατασκεύη 'construcție; echipament'. Derivat de la vb. *meşterşugui* + suf. *-ială*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

meşterşuguíre s.f. Meşteşugire. Echivalează de regulă gr. μηχανή 'proiect, plan; invenție; maşină de război'. Forma de aici este cea mai larg răspândită în textele româneşti vechi, cf. DLR, s.v. *meşteşugire.*

methosími s.m., pl. Împrumut contextual după gr. μεθωεσίμ, un hapax legomenon în *Septuaginta*, transcriere în a ebr. *methoesim*, o formă de plural, cu sensul 'documente atestând originea cuiva; genealogie'. Ocurență unică: *Aceştia-s [cărora] au cerut scrisoarea lor, methosímii, şi nu s-au aflat şi s-au ferit de la preuție* (1Ezd. 2:62). Cf. BIBL.1688: *methoesímii*, engl. *metoesim* (SEPT.ENGL., cu explicația infrapaginală: *genealogical records* 'documente atestând genealogia'), germ. *Abstammungsurkunde* 'documente atestând originea' (SEPT.GERM.).

migăí vb. IV, intranz. A munci din greu; a fi preocupat. Echivalează verbul gr. περισπάω din *Septuaginta*, explicat de lexicografi prin 'a distrage (pe cineva), a ocupa; a fi distras, a fi tulburat' (GR.ENGL.). Variantă formală a vb. *migăli*, atestată de DLR în BIBL.1688.

migăiálă s.f. Trudă, osteneală; preocupare. Echivalează gr. περισπασμός 'preocupare', cf. germ. *Beschäftigung* 'idem' (SEPT.GERM.), *proccupation* 'idem'

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

(SEPT.ENGL., GR.ENGL., s.v.). Variantă formală pentru *migăleală*, atestată de DLR în BIBL.1688.

milosténie s.f. Milă; binefacere, ajutor. Împrumut după slavon. **милостиниꙗ** ‘idem’, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

milostív adj. Milos, înţelegător, bun, generos. Împrumut după slavon. **милостивъ** ‘idem’, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

milostiví vb. IV, tranz. şi refl. A avea milă; a fi bun, generos, înţelegător. Derivat verbal de la *milostiv*, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

minău (fără marcarea accentului) s.n.. Miniu (de plumb); oxid de plumb folosit ca vopsea pentru metale. Două ocurenţe: *Clădit-ai ţie casă cu măsură, ceardacuri iubite şi usăbite, cu ferestri şi îngroşate cu chedru şi văruite cu minău* (Ier. 22:14). *Au cu vită oareacarea proastă au asămănat pre el, ungând cu minău şi chinovar* (Sol. 13:14). Echivalează gr. μίλτος ‘idem’, definit drept *read earth*, *vermillon* ‘pământ roşu, purpură’ (GR.ENGL. s.v.), cf. germ. *Mennige* ‘idem’ (SEPT.GERM.), engl. *vermilion* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Deşi această formă este înregistrată în BIBL.1688 şi în alte texte vechi, în DLR, s.v. *miniu*, se oferă o explicaţie etimologică defectuoasă („Din lat. *minium*, fr. *minium*, germ. *Minium*).

mintíe s.f. Haină lungă (de lână) purtată pe deasupra îmbrăcăminţii obişnuite. Ocurenţă unică: *Şi luă Anan pre slugile lui David şi-i rase pre înşi şi luă dentru mintêiele lor jumătate până la înduplecare* (1Paral. 19:4). Echivalează gr. μανδύας ‘haină (lungă) de lână’, cf. *woolen cloak* ‘idem’ (GR.ENGL.), *Wollgewand* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *mantle* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688: *veşmintele.* Împrumut probabil după scr. *mantija*, cuvântul este atestat în DLR într-un document de la 1725.

minútă s.f. Secvenţă de timp minimală. *Şi va fi ca o minută îndată* (Is. 29:5). *Au început cea multă a mândriei şi a lui a să potoli, înfruntat fiind, şi spre cunoştinţă a veni cu dumnedzăiescul bici preste minútă adăogându-să cu durerile*; marginal este indicat sinonumul *cescuţ* (2Mac. 9:11). Împrumut cu etimologie multiplă (lat., ital. etc.), cuvântul este atestat pentru prima dată în DLR la Dimitrie Cantemir.

mirsín s.n. şi **mirsínă** s.f. Mirt (*Myrtus communis*). Împrumut după ngr. μυρσίνη ‘idem’, cuvântul apare pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

misúrcă sau **miţúrcă** s.f. Coif purtat de vechii egipteni. Ocurenţă unică: *Scuturi şi misurci au spândzurat întru tine, aceştia au dat mărirea ta* (Iez. 27:10). Împrumut după pol. *misiurka* şi bulg. *мисюрка*, cuvântul apare în HERODOT-ul de la Coşula şi în BIBL.1688.

mişelí vb. IV, refl. A deveni mişel; a se ticăloşi; a decădea. Derivat verbal de la adj. *ticălos*, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolul al XIX-lea.

mítră s.f. Acoperământ pentru cap (ritualic sau solemn). Împrumut după slavon. **митра** şi ngr. μήτρα, cuvântul apare în HERODOT-ul de la Coşula şi în BIBL.1688.

mnas s. indecl. Împrumut contextual după gr. μνᾶς, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic desemnând o cantitate de metal preţios egală cu 100 de drahme; mină. *Cât era putêrea lor au dat la vistiêriul lucrului, de aur drahmí 61 000 şi de*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

argint mnas 5000 (Esdr. 2:69). *Şi de la căpeteniile neamurilor au dat la vistiêrile lucrului bani de aur 20 000 şi de argint mnas 2300* (Neem. 7:71 şi 72). Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele româneşti.

mohorât adj., s.m. şi f. (Obiect) de culoare roşie; purpură. Echivalează frecvent subst. gr. πορφύρα ‘purpură’ şi adj. gr. πορφυροῦς ‘purpuriu’ din *Septuaginta*. Participiu al vb. *mohărî* (< *mohor*), cuvântul este larg întrebuinţat cu acest sens primar în vechile texte româneşti.

moimâţă s.f. Maimuţă. Ocurenţă unică: *Venea vasul de la Tharsis împăratului, plin fiind de argint şi de aur şi de dinţi de elifandu şi moimâţe şi păuni* (2Paral. 9:21). Echivalează gr. πίθηκος din SEPT.FRANKF. pentru al cărui sens cf. GR.ENGL.: *monkey* ‘maimuţă’. Forma aceasta este atestată în DLR, s.v. *moimiţă*, la Dimitrie Cantemir şi, probabil în mod eronat, separată de forma *maimuţă*.

moitúră s.f. Hrană gătită şi foarte consistentă. Ocurenţă unică: *Mergând dară, mâncaţi moitúri şi bêţi îndulcite şi trimiteţi trimiteri celor ce nu au* (3Ezd. 9:52). Echivalează în context gr. λίπασμα din SEPT.FRANKF., explicat prin *fattering substance* ‘substanţă care îngraşă’ (GR.ENGL.). În DLR, s.v. *muietor* (< vb. *muia*), citim: „II. S.f. (Prin nordul Munt.) Zeamă groasă, sos de mâncare (în care se moaie pâine sau mămăligă); (regional) muietură”.

monítă s.f. Matriţă; imprimare a unei monede. Ocurenţă unică: *Şi am porâncit ţie să faci monítă al tău, ban ţărâi tale* (1Mac. 15:6). Sensul a fost dedus din echivalentul gr. κόμμα din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *stamp, impression of a coin* ‘idem’, cf. germ. *Münzprägung* ‘imprimare a unei monede’ (SEPT.GERM.), engl. *die* ‘matriţă’ (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *monedă*, forma de aici nu este înregistrată, cele mai vechi atestări fiind din texte de la începutul secolul al XIX-lea.

mosfetham (fără marcarea accentului) s. indecl. Stână, ţarc. Ocurenţă unică: *Pentru căci şedzi mie întru mijlocul mosfetham*, *ca să asculţi suiérile acelor ce să scoală la ale lui Ruvim, mari cercetări ale inemii* (Jud. 5:16). Împrumut contextual după gr. μοσφαιθὰμ (SEPT.FRANKF., în alte ediţii ale *Septuagintei*: μοσφαθαιμ), transcriere aproximativă a ebr. *mosphataim*, formă de plural cu înţeles nesigur, cf. germ. *Viehhürden* ‘ţarc de vite’ (SEPT.GERM.), engl. *sheepfolds* ‘stână’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

mucáre s.f. Unealtă în formă de foarfece cu care se taie mucul lumânării pentru a înviora flacăra; mucariţă. Derivat de la subst. *muc* + suf. *-ar*, forma aceasta este atestată de DLR, s.v. *mucar* în BIBL.1688.

murá vb. I, tranz. A presăra cu sare, a săra. Ocurenţă unică: *Aşijdirile şi muierile dentru îns murează* (Ep. Ier. 26). Echivalează în context vb. gr. ταριχεύω ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *to salt, to add salt* ‘idem’, SEPT.GERM.: *salzen* ‘idem’. Definit prin ‘a saramura’, sensul acesta este atestat în DLR, s.v. *mura*, în HERODOT-ul de la Coşula.

muscál s.n. Fluier; nai. Apare de trei ori în contexte apropiate (Dan. 3:5, 7 şi 10), pentru a echivala gr. σύριγξ din SEPT.FRANKF., definit de lexiografi prin *pipe* ‘fluier’ (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), cf. *Flöte* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Împrumut după turc. *miskal*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *muscal*[2], în HERODOT-ul de la Coşula şi în BIBL.1688.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

musícă (pl. ***musíce*** şi ***musícuri***) s.f. (şi n.) Muzică; instrument muzical. Echivalează în context gr. τὰ μουσικα ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *music; musical instuments* ‘idem’. Împrumut cu etimologie multiplă, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea.

muşcoáie s.f. Catârcă. Ocurenţă unică: *Şi luând ea, au pus preste muşcoaia ei şi au înhămat carăle ei şi le-au grămădit pre iale preste înse* (Idt. 15:14). Derivat de la *mâşc* (cf. alb. *mušk*) + suf. *-oaie*, cuvântul este atestat în DLR încă din textele rotacizante din secolul al XVI-lea.

muşcói s.m. Catâr. Derivat de la *mâşc* (cf. alb. *mušk*) + suf. *-oi*, cuvântul este larg folosit în vechile texte româneşti.

naceálnic s.m. Şef al unei instituţii; conducător, comandant. Împrumut după rus. *начальник*, cuvântul este atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coşula şi în BIBL.1688.

náfthu s.n. Petrol brut; păcură. Ocurenţă unică: *Şi nu părăsiia ceia ce-i punea pre înşi, slugile împăratului, ardzând cuptoriul cu nafthu, cu zmoală şi cu câlţi şi cu viţă* (Cânt. trei tin. 1:17). Echivalează în context gr. νάφθη ‘idem’, prezent doar în SEPT.FRANKF., cf. GR.ENGL.: *naphta* ‘idem’, SEPT.GERM.: *Naphtaöl* ‘idem’. Împrumut cu etimologie multiplă (slavon., ngr., turc. etc.), cuvântul este atestat în DLR în *Psaltirea Scheiană.*

nard s.m. (Ulei de) nard; plantă aromatică din care se extrage acest ulei. În cele trei locuri (Cânt. 1:11, 4:13 şi 14), cuvântul echivaleză gr. νάρδος ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *Narde* ‘nard’ sau *Nardenöl* ‘ulei de nard’ (SEPT.GERM.), *nard* SEPT.ENGL.). Împrumut din neogreacă, cuvântul este atestat în DLR în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) şi la Varlaam.

navlón s.n. Chirie pentru folosinţa unei nave; navlu. Ocurenţă unică: *Află vas mergând la Tharsis şi au dat navlonul lui* (Iona 1:3). Împrumut după ngr. ναῦλον ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR abia într-un document de la 1691.

năiemí sau **năimí** vb. IV, tranz. A angaja pe cineva cu simbrie. Derivat verbal din *năiem*, s.m. (< slavon. **наѥмъ** ‘chirie; simbrie’), cuvântul este atestat de DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

năiemíre s.f. Acţiunea de a năimi; simbria convenită pentru un serviciu. Ocurenţă unică: *Şi toate cioplitele ei le vor tăia de tot şi toate năiemirile ei le vor arde cu foc şi toate chipurile ei pune-voi spre stingere* (Mih. 1:7). Echivalează în context gr. τὰ μισθώματα ‘răsplătirile (pentru prostituate)’, cf. *the wages of whoredom* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Hurenlohn* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Derivat nominal de la vb. *năiemi*, cuvântul este atestat în DLR abia în dicţionare din secolul al XIX-lea.

năobrăzuít adj. Neobrezuit. V. *infra*, s.v. **obrezui**.

năpástnic adj. şi s.m. Nedrept; persecutor. În cele două contexte (Iov 5:16 şi 16:11), echivalează gr. ἄδικος din *Septuaginta*, cf. germ. *ungerechte* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *unjust* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la *năpastă* + suf. *-nic*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

năpârstóc s.n. Degetar. Ocurenţă unică: *Şi căldări şi tigăi şi năpârstoace şi mâini de hier* [...] *purtătorii de suliţe le-au pus înainte* (Iosip 8:13). Echivalează în context gr. δακτυλήθρα, care desemnează în *Septuaginta* un instrument de tortură pentru strivirea degetelor, cf. *Daumenschrauben* 'menghină pentru strivirea degetelor' (SEPT.GERM.), *thumbscrews* 'idem' (SEPT.ENGL.). Împrumut după bulg. *напръстък*, cuvântul este înregistrat în DLR cu sensul 'degetar' în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

năsălíe s.f. Lectică. Ocurenţă unică: *Năsălie ş-au făcut şie împăratul Solomon de lêmnele Livánului* (Cânt. 3:9). Echivalează în context gr. φορεῖον 'lectică', cf. *Sänfte* 'idem' (SEPT.GERM.), *litter, sedan chair* 'idem' (GR.ENGL.). Cu acest sens, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

năsấlnic adj., adv. Violent, brutal; aspru, neîndurător. Echivalează, de regulă, în context, gr. σκληρός 'idem'. Împrumut după slavon. **насильнъ**, cuvântul apare în HERODOT-ul de la Coşula şi în BIBL.1688.

năsâlnicéşte adv. Cu greutate; cu asprime, cu neîndurare. Echivalează în context gr. σκληρῶς din SEPT.FRANKF., definit de lexicografi prin *hardly*, *with difficulty*; *harshly*, *roughly*; *fiercely*, *severely* 'greu, cu dificultate; supărător, aspru; violent, sever' (GR.ENGL., s.v.), cf. *hart* 'aspru' (SEPT.GERM.). Derivat de la adj. *năsâlnic*, cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR.

năsâlnicí vb. IV, tranz. şi refl. A face (sau a deveni) aspru, neîndurător, greu de suportat. Derivat verbal de la adj. *năsâlnic*, cuvântul este atestat în DLR la Dosoftei şi în BIBL.1688.

năsâlnicíe s.f. Neîndurare, îndărătnicie; violenţă, sălbăticie. Derivat de la *năsâlnic* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR în texte de la începutul secolului al XVII-lea.

năstrápă sau **măstrápă** s.f. Cană, cupă, potir. Împrumut cu etimologie multiplă (ngr. μαστράπας, bulg. *мъстрапа* sau *пъстрапа*, scr. *nastrap*), cuvântul este atestat de DLR în texte din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea.

necuviitór adj. Care nu se cuvine. Derivat de la *cuviitor* (v. supra) + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nedéie s.f. Serbare câmpenească organizată de obicei cu prilejul unei sărbători sau a unui hram. Împrumut după slavon. **нєдѣлıа** 'duminică', cuvântul este atestat de DLR, mai întâi, în HERODOT-ul de la Coşula şi la Dosoftei.

neélasa s.f. Împrumut contextual, după gr. νεέλασσα din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic cu sensul (aproximativ) de 'bătaia (veselă) din aripi a femelei struţului', cf. *schägt lustig* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Aripa celor ce să veselesc*, *neélassa, să va zemisli asída şi nesa* (Iov 39:13). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neessaran (fără marcarea accentului) Împrumut contextual după gr. νεεσσαρὰν din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a ebr. *neessaran*, reprodus ca atare, dar şi tradus imediat prin gr. συνεχόμενος (*ţinându-se* la traducătorul român). Ocurenţă unică: *Şi acoló era una den slugile lui Saul, întru*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

dzua acêea; ţiindu-să neessaran înaintea Domnului, şi numele lui – Doic sirul, păscând muşcoii lui Saul (1Reg. 21:7). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neghiníţă s.f. Neghină. Echivalează de trei ori, într-un context restrâns din *Septuaginta* (Is. 28:25–27), gr. μελάνθιον care desemnează planta *Nigella sativa*, cf. *Schwarzkümmel* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *black cummin* ‘idem’ (GR.ENGL.). Derivat diminutival de la *neghină* + suf. *-iţă*, cuvântul este atestat în DLR abia în secolul al XX-lea.

nehothá s. indecl. Împrumut contextual după gr. νεχωθά din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a ebr. *nechotha*, cu sensul (aproximativ) ‘comoară, tezaur’, cf. *Nechotha* (SEPT.GERM.), *nechotha* (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nemérnic adj., s.m. Străin; venetic, pribeag. Împrumut după slavon. **намѣрникъ**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

nemernicí vb. IV, intranz. şi refl. A pribegi, a rătăci. Derivat verbal de la adj. *nemernic*, cuvântul are prima atestare, potrivit DLR, în BIBL.1688.

nemernicíe s.f. Starea celui pribeag; pribegie. Derivat de la adj. *nemernic* + suf. *-ie*, cuvântul are prima atestare, potrivit DLR, în BIBL.1688.

nemernicíre s.f. Starea celui pribeag; pribegie. Derivat nominal de la vb. *nemernici*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nemetéţ s.n. Năframă, văl, acoperământ pentru cap. Echivalează în două contexte gr. θέριστρόν ‘idem’ din SEPT.FRANKF.: *Şi roşii şi vişinul, cu aur şi cu vânăt împreună ţăsut şi nemetêţe închise* (Is. 3:22). *Luară-mi nemeteţul mieu de la mine păzitorii zidirilor* (Cânt. 5:8). Împrumut probabil după rus. *наметка*, cuvântul este atestat în DLR, mai întâi, într-un document din anul 1658.

neobrăzuít adj. Necircumcis. Derivat negativ de la adj. *obrăzuit* (v. *infra*), cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neplodiciós adj. Fără copii; sterp. Echivalează în context gr. ἄγονος ‘idem’. Ocurenţă unică: *Nu va fi neplodicioasă, nici stearpă pre pământul tău* (Ieş. 23:26). Derivat de la adj. *plodicios* + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR (ca, de altfel, nici radicalul său, un derivat de la vb. *plodi* + suf. *-icios*).

nepostâmpíre s.f. Zel, asiduitate. Ocurenţă unică: *Pentru că era întru cêle de mai nainte vremi a neamestecării judecată purtat fiind de jidovie şi trup şi suflet pentru jidovime pus fiind cu toată nepostâmpirea* (2Mac. 14:38). Am dedus valoarea semantică contextuală a cuvântului prin comparare cu echivalentul grecesc din *Septuaginta*, subst. ἐκτενία, definit lexicografic prin *zeal*, *assidousness* ‘idem’ (GR.ENGL.), cf. şi *zeal* ‘idem’ (SEPT.ENGL.); interpreţii germani au preferat o formulă explicită: *mit aller Ausdauer Leib und Leben* ‘cu toată stăruinţa, trup şi suflet’ (SEPT.GERM.). Într-un pasaj din capitolul următor, la 3Mac. 6:41, acelaşi cuvânt grecesc este echivalat prin subst. *întinsoare*. Derivat de la subst. postverbal *postâmpire* + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nepostâmpít adj. Fără încetare, neîntrerupt; insistent. Ocurenţă unică: *Iară Maccavéu era nepostâmpit, nădăjduind cu toată nădêjdea sprăjineală a avea de cătră Domnul* (2Mac. 15:7). Echivalentul din contextul grecesc, adv. ἀδιαλείπτως, este definit lexicografic prin *unintermittently, continually, without ceasing* ‘fără întrerupere, în mod continuu, fără încetare’. Acelaşi cuvânt grecesc mai apare în 1Mac.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

12:11, 2Mac. 3:26, 9:4 şi 13:12, fiind de fiecare dată echivalat prin *neîncetat*. Derivat de la vb. *postâmpi* + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neputinţá vb. I, intranz. A-şi pierde forţa, a slăbi. Derivat verbal de la subst. *neputinţă*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în BIBL.1688 şi în Dicţionarul român-francez al lui R. Pontbriant din anul 1862.

nesa (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual, după gr. νεσσα din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic desemnând o pasăre răpitoare, probabil femela şoimului, cf. *Falkin* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Aripa celor ce să veselesc*, *neélassa, să va zemisli asída şi nesa* (Iov 39:13). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nével s.n. Împrumut contextual după gr. νέβελ din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *nevel*, desemnând un burduf întrebuinţat ca unitate de măsură pentru capacitate. Cf. *Weinschlauch* ‘burduf de vin’ sau *ein Schlauch Wein* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *nebel* (glosat: *skin* ‘burduf’) (SEPT.ENGL.). *Şi să sui împreună cu el în Silom* [...] *cu ifí de fănină de grâu şi cu nevel de vin* (1Reg. 1:24). *200 de pâini şi ifi de stafide şi ifí de păpuşi şi nével de vin* (2Reg. 16:1). Cuvântul nu este înregistrat în DLR:

nótos sau **nóton** adj., s.n. (Vânt) care vine dinspre sud. Împrumut contextual după gr. νότος ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *Südwind* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *south wind* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). *Şi rădică Moisi toiagul în ceriu şi Domnul aduse vântu nóton.* [...] *Dimineaţa să făcu, vântul notos puse înlontru lăcusta* (Ieş. 10:13). Explicaţia lexicală marginală *despre răsărit* din manuscris este aproximativă. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

oárze s.f. pl. Formă de plural al subst. *orz* (lat. *hordeum*), folosită pentru a echivala gr. αἱ κριθαι din *Septuaginta*, cf. *barleycorns* ‘orz’ (GR.ENGL.).

obârşí vb. IV, tranz. şi refl. A (se) termina, a (se) sfârşi, a (se) încheia. Împrumut după slavon. **обръ ати**, cuvântul apare frecvent în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

obeduít adj. Prins în obezi; legat. Echivalează din *Septuaginta* gr. πεπεδημένος, participiul perfect al vb. πεδάω ‘a lega, a înlănţui’, cf. GR.ENGL.: *to bind* ‘idem’. Ocurenţă unică: *Ca să audză suspinul celor obeduiţi, ca să dăzlêge fiii celor omorâţi* (Ps. 101:21). Derivat de la *obadă*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

obezít adj. Prins în obezi; legat. Echivalează din *Septuaginta* gr. πεπεδημένος, participiul perfect al vb. πεδάω ‘a lega, a înlănţui’, cf. GR.ENGL.: *to bind* ‘idem’. Derivat de la vb. *obezi*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

obiálă s.f. Zdreanţă, cârpă. Ocurenţă unică: *Şi luă de acolo vechi obiêle şi vechi funi şi le aruncă pre iale cătră Ieremía în groapă* (Ier. 38:11). Împrumut după bulg. *обияло* cuvântul este larg întrebuinţat în textele vechi româneşti.

obicinuít adj. Obişnuit. Forma este larg întrebuinţată în textele româneşti vechi.

obicní vb. IV, refl. A deprinde, a învăţa. Ocurenţă unică: *Turburară-să, clătiră-să ca cel ci să îmbátă, şi toată învăţătura lor să obicni* (Ps. 106:27). Împrumut după slavon. **обикнѫти**, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

obidí vb. IV, refl. A se amărî, a se necăji; a fi pradă deznădejdii. Ocurenţă unică: *Şi să obidi întru mine duhul mieu, întru mine să turburǎ inima mea* (Ps. 142:4). Derivat verbal de la *obidă*, cuvântul este atestat de DLR la Varlaam şi la alţi autori din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea.

oblăduínţă s.f. Stăpânire; provincie. Echivalează în context gr. σατραπεία ‘satrapie; teritoriu aflat sub autoritatea unui satrap’, cf. GR.ENGL.: *satrapy, province of a satrap* ‘idem’. Ocurenţă unică: *Cêle 5 oblăduinţe a celor striini de fêl* (Jud. 3:3). Derivat de la vb. *oblădui* + suf. *-inţă*, cuvântul este atestat în DLR doar la Dosoftei.

oblăduíre s.f. Guvernare, conducere, cârmuire; putere, autoritate. Echivalează gr. ἐξουσία din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *power*, *authority* ‘idem’. Derivat de la vb. *oblădui* (< slavon. **обладовати**), cuvântul este atestat în DLR abia în texte de la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

oblăduitór s.m. Cârmuitor, stăpânitor, guvernator. Ocurenţă unică: *Şi cum vei întoarce faţa a unui oblăduitor de loc den robii domnului mieu dentru cei mai mici?* (4Reg. 18:24). Echivalează gr. τοπάρχης din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *regional commander, governor* ‘comandant regional, guvernator’. Derivat de la vb. *oblădui* (< **обладовати**) + suf. *-itor*, cuvântul este atestat în DLR în BIBL.1688 şi la Cantemir.

oblojí vb. IV, tranz. A lecui; a pansa (o rană). Ocurenţă unică: *Domnul Dumnedzăul nostru* [...] *ne-au lovit şi va vindeca pre noi; lega-va şi ne va obloji pre noi* (Os. 6:1). Împrumut după slavon. **облꙑ ити** ‘a pune, a aplica’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

óblu adj. Neted şi rotunjit. *Buricul tău – crondir oblu, nu lipsindu-să amestecătură* (Cânt. 7:2). *Mâinele lui oable de aur, pline de tharsis* (Cânt. 5:15). Echivalează gr. τορευτός ‘idem’ din *Septuaginta*. Împrumut după slavon. **обьлъ**, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

oborí vb. IV, tranz. A dărâma, a trânti; a birui, a învinge. Împrumut după slavon. **оборити**, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

obrezánie s.f. Circumcizie. Împrumut după slavon. **обрѣзание**, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

obrezuí sau **obrăzuí** vb. IV, tranz. A tăia împrejur, a circumcide. Împrumut după slavon. **обрѣзовати**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

obrezuít sau **obrăzuít** adj. Circumcis. Derivat de la vb. *obrezui*, cuvântul este atestat în DLR la Coresi.

obricít adj. Făgăduit; logodit. Participiu al vb. *obrici* (< slavon. **обрѫчити**), cuvântul este atestat de DLR, s.v. *obrăcit*, deja la Coresi.

obştuitór adj. Asociat, tovarăş, partener. Ocurenţă unică: *Să ne lipsască pre noi şi de duh şi pre al nostru mântuitoriu şi pren toate făcătoriu de bine Mardohéu şi pre cea fără prihană a împărăţiei obştuitoare Esthir* (Est. 9:12n). Echivalează în context gr. κοινωνός ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *partner, friend* ‘idem’. Neatestat de DLR, cuvântul pare o invenţie lexicală, un derivat de la vb. *obşti* ‘a se însoţi, a se întovărăşi’ (< slavon. **обьщити**), atestat în DLR la Dosoftei.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

ocăzuí vb. IV, refl. şi intranz. A reaşeza; a reforma. Ocurenţă unică: *Pentru că toată zidirea întru al său fêl iarăşi de sus să ocăzuia, slujind la ale sale porânci* (Sol. 19:6). Echivalează în context vb. gr. διατυπόω, un hapax legomenon în *Septuaginta* (ὅλη γὰρ ἡ κτίστις […] διετυποῦτο), definit de lexicografi prin *façonner, modéler* ‘a fasona, a modela’ (BAILLY, s.v.), *to form*; *to fashion* ‘a da o formă, a fasona’ (GR.ENGL.), cf. germ. *die ganze Schöpfung* […] *wurde umgestaltet* ‘întreaga creaţie […] a fost realcătuită’ (SEPT.GERM.), *the whole creation was fashioned again* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. **оказати** ‘a manifesta, a arăta, a exprima’ (cf. MIKLOSICH, S.V.), cuvântul nu este înregistrat în DLR. Într-un alt context (Var. 1:13), cuvântul este întrebuinţat din nou (*Până întru dzua aceasta eram neascultând către Domnul Dumnedzăul nostru şi ocăzuiam, ca să nu audzim glasului lui*.), echivalând, de data aceasta gr. σχεδιάζω ‘a acţiona în mod neglijent sau după bunul plac’, cf. germ. *handelten nach unseren Launen* ‘am acţionat după cheful nostru’ (SEPT.GERM.), engl. *we are acting carelessly* ‘am acţionat neatent’ (SEPT.ENGL.). Pentru întreaga discuţie, vezi şi MUNT.LEX. BIBL., p. 32–35.

ócină s.f. Proprietate funciară (moştenită); moşie. *Plângeţi, ócine, pentru grâu şi ordzu, căci pieri culesul den ţarină* (Ioil 1:11) La Sir. 28:27, într-o notă marginală, prin *ocină* se glosează cuvântul *moşie* din text. Împrumut după slavon. **отьчина**, cuvântul este frecvent întrebuinţat în vechile texte româneşti.

odráslă s.f. Plantă tânără; mlădiţă, vlăstar. Împrumut după slavon. **одрасль**, cuvântul este atestat în DLR deja în *Psaltirea Hurmuzachi*.

odrăslí sau **odreslí** vb. IV, intranz. A da lăstari; a încolţi. Derivat verbal de la *odraslă*, cuvântul este atestat în DLR mai întâi în HERODOT-ul de la Coşula.

ofaz s. indecl. Împrumut contextual după gr. ὠφάζ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ophaz*, cu sensul probabil ‘(despre aur) pur, curat’. Cf. *Ophaz-Gold* ‘aur ofaz’ (SEPT.GERM.), *gold of Ophaz* ‘aur de Ofaz’ (SEPT.ENGL.). Ocurenţă unică: *Şi rădicai ochii miei şi văzuiu şi, iată, bărbat unul, îmbrăcat vaddin şi mijlocul lui – încinsu cu aur ofaz* (Dan. 10:5).

ofelethi (fără marcarea accentului) s. indecl. Transcriere defectuoasă, prin includerea articolului hotărât masculin ὁ în corpul cuvântului, a gr. ὁ φελεθὶ din SEPT.FRANKF. (alte ediţii: ὁ φελεθθι), transcriere aproximativă a ebr. *phelethhi*, formă de singular care îi desemna generic pe soldaţii feletieni, care, alături de cretani, alcătuiau garda regală. Cf. germ. *der Cheretiter und der Phelethhiter* ‘cheretiţii şi feletiţii’ (SEPT.GERM.), *Chelethhi and Phelethhi* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Cf. şi BJ: *Kérétiens et Pélétiens*. Ocurenţă unică: *Şi pogorî Sadoc preutul şi Náthan prorocul şi Vanéas, fiiul lui Iodaé, şi oherethi, şi ofelethi* (3Reg. 1:38). În BIBL.1688 transcrierea este corectată: *herethi şi felethi*. V. şi *infra*, s.v. **oherethi**.

oherethi (fără marcarea accentului) s. indecl. Transcriere defectuoasă, prin includerea articolului hotărât masculin ὁ în corpul cuvântului, a gr. ὁ χερεθὶ din SEPT.FRANKF. (alte ediţii: ὁ χρεθθι), transcriere aproximativă a ebr. *cherethhi*, formă de singular care îi desemna generic pe soldaţii cretani, care, alături de feletiţi,

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

alcătuiau garda regală. Cf. germ. *der Cheretiter und der Phelethithiter* ‘cheretiții şi feletiții’ (SEPT.GERM.), *Cheleththi and Pheleththi* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Cf. şi BJ: *Kérétiens et Pélétiens*. Ocurență unică: *Şi pogorî Sadoc preutul şi Náthan prorocul şi Vanéas, fiiul lui Iodaé, şi oherethi, şi ofelethi* (3Reg. 1:38). În BIBL.1688 transcrierea este corectată: *herethi şi felethi*. V. şi *supra*, s.v. **ofelethi**.

ojují sau **ojejí** vb. IV, refl. A se preface în scrum. Ocurență unică: *Piêlea mea s-au ucis tare şi oasele mêle să ojojiră de arşíță* (Iov 30:30). Într-o explicație marginală la Ps. 101:4 găsim formularea *un ojoc să ojejíră*, care explică sintagma din text *ca o uscăciune să uscară*. Derivat de la subst. *ojog* (< magh. *azsag*), cuvântul este atestat de DLR doar în BIBL.1688.

olát s.n. Ținut, teritoriu; moşie, gospodărie. Cuvânt cu etimologie necunoscută, este atestat de DLR într-un document din 1629.

olovínă s.f. Bere. Unică ocurență, într-o glosă marginală la Is. 19:10, unde se explică cuvântul *bere* din text. Împrumut din slavon. **оловина**, cuvântul este atestat de DLR abia la începutul secolului al XIX-lea.

ónix, **ónih**, **óniha** sau **oníhion** s.n. Onix (piatră semiprețioasă). Variante de echivalare a gr. ονύχιον ‘idem’. *Ca halváni şi ónix şi stactí şi ca a tămâiei abur în cort* (Sir. 25:18). *Şi rândul al patrulea, hrisólith, şi virilion, şi oníhion, acoperite cu aur să fie, după rândul lor* (Ieş. 28:20). *Şi nu să va ținea ca aur sofir, cu ónih cinstit şi zamfir* (Iov 28:16). *Unsori, zmirnă aleasă, şi óniha, şi halvan de unsoare, şi tămâie curată, atocma unul cu alaltu va fi* (Ieş. 30:34). Toate variantele sunt atestate de DLR în BIBL.1688.

oprêlişte s.f. Piedică, obstacol. Ocurență unică: *Ai pus, dară, mie piciorul întru oprêlişte şi ai păzit mie toate faptele* (Iov: 13:27). Derivat de la vb. *opri* (< slavon. **опрѣтисѧ**) + suf. *-işte*, cuvântul este atestat în DLR deja la Varlaam.

opreálă s.f. Interdicție. Ocurență unică: *Şi veni cetatea întru opreală până în al 11 an a împăratului Sedechíei* (Ier. 53:3). Derivat de la vb. *opri* (< slavon. **опрѣтисѧ**) + suf. *-eală*), cuvântul este atestat de DLR într-un document din anul 1633.

orgán s.n. Instrument muzical cu coarde; harfă, lăută, liră. Împrumut după slavon. **органъ**, cuvântul este atestat de DLR încă din textele rotacizante şi la Coresi.

ostoí vb. IV, tranz. şi refl. (Despre senzații, sentimente, trăiri etc.) A se potoli, a se linişti. Împrumut după slavon. **ѹстоити**, cuvântul este atestat de DLR deja la Varlaam.

otávă s.f. Iarbă crescută după cosit. Împrumut după bulg. *отава*, cuvântul este atestat de DLR mai întâi în BIBL.1688 şi la Dosoftei.

oteşí vb. IV, tranz. şi refl. A alina, a mângâia, a consola. Împrumut după slavon. **ѹтѣшити** ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR încă în textele din secolul al XVI-lea.

oteşitór s.m. Mângâietor, consolator. Ocurență unică: *Cuvintele oteşitorilor moi-s şi aceştia bat la cămările ficaților* (Parim. 26:22). Derivat de la vb. *oteşi* + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

otprăvuí vb. IV, tranz. şi refl. A pune legi; a îndrepta, a corecta; a stabili, a asigura. Apare în trei contexte. a) *Să păzeşti foarte să faci după toate câte ți să vor otprăvui ție* (Deut. 17:10). Echivalează în context gr. νομοθετέω ‘*a pune legi*’, cf. germ. *was dir*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

(gesetzgeberisch) verordnet wird ‘ceea ce ți se va prescrie (prin lege)’ (SEPT.GERM.), engl. *all things whatever is legislated for you* ‘toate lucrurile care îți sunt stabilite prin lege’ (SEPT.ENGL.). Într-o notă marginală, găsim soluția: *legiui*. Cf. şi BIBL.1688: *toate câte ți să vor tocmi ție*. b) *Dă te vei otprăvui, Ierusalime, şi vei face înălțare pre pământ, ură-să Domnul asupra drêptei lui şi asupra vârtutei brațului lui* (Is. 62:7). Echivalează în context gr. διορθόω ‘a îndrepta, a corecta’, cf. germ. *er (wieder) in Ordnung bringt* ‘(re-)pune în ordine’ (SEPT.GERM.), engl. *he should restore Jerusalem* ‘va restaura Ierusalimul’ (SEPT.ENGL.). Cf. şi BIBL.1688: *de te vei îndrepta, Ierusalime*. c) *A râmlênilor au priimit bir de la cea den Ierusalim robire să otprăvuiască* (2Mac. 8:36). Echivalează în context gr. κατορθόω ‘a corecta; a stabili, a asigura’, cf. germ. *den Tribut zu leisten* ‘să îndeplinească tributul’ (SEPT.GERM.), *to secure tribut* ‘să asigure tributul’ (SEPT.ENGL.). Cf. şi BIBL.1688: *ca să întărească bir*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR şi pare un împrumut ad-hoc după slavon. **отъправити** (**сѧ**), definit de lexicografi cu mari aproximații prin *mittere* ‘a trimite’ (MIKLOSICH, s.v.) sau *sich begeben* ‘a se duce’, *comparari* ‘a compara’, *praeparari* ‘a pregăti’ (SLOVN.STAROSLAV.). Traducătorul, probabil Milescu, a pus în relație etimonul (slavon. **прав-**) cu ideile de ‘drept; dreptate, justiție’.

oțărâtúră s.f. Duşmănie, ură; lucru execrabil. Derivat de la vb. *oțărî* + suf. *-ură*, cuvântul este atestat de DLR în letopisețul lui Simion Dascălul.

oțărî vb. IV, refl. A se supăra, a se mânia; a se îngrozi, a se înspăimânta. Împrumut după bulg. оцеря, cuvântul este larg întrebuințat în textele vechi româneşti.

oțărât adj. Supărat, mânios; îngrozit, înspăimântat. Participiu al verbului *oțărî*, cuvântul este atestat în DLR la Nicolae Costin.

paíc s.m. Soldat din garda unui suveran; curier. Împrumut după turc. *peyk*, cuvântul este atestat în DLR la cronicarii moldoveni.

páminte sau **pámente** s.f. Amintire, memorie; ceremonie mortuară. Împrumut după slavon. **памѧтик** sau **памѧть** ‘idem’, cuvântul este larg folosit în textele româneşti vechi.

panaír s.n. Târg, iarmaroc. La Is. 66: 10, la cuvântul *nedêie* din text, marginal, marcată în text prin trei vrahii scrise cu roşu, apare explicația: *panairuri*, *iarmaroace*, *târguri slobode*, ultima sintagmă fiind subliniată cu roşu. Împrumut după turc. *panayir*, bulg. *панаир* cuvântul este înregistrat în DLR cu atestări exclusiv populare şi cu referința geografic-dialectală „prin Dobrogea şi Muntenia”.

panthír (accentuat şi **pánthir**) s.m. Panteră (*Felis pardus*). Echivalează în două contexte apropiate gr. πανθὴρ ‘idem’. *Pentru căci eu sânt ca un panthir lui Efraim şi ca un leu întru Iúda* (Os. 5:14). *Şi voi fi lor ca pánthir şi ca un pardos despre calea asiriênilor* (Os. 13:7). În DLR, s.v. *panteră*, această formă nu este înregistrată, cele mai vechi atestări sunt din primele decenii ale secolului al XIX-lea, iar ca etimon este indicat fr. *panthère*.

párdos s.m. Panteră (*Felis pardus*). Împrumut după slavon. **пардосъ** şi ngr. πάρδος, cuvântul este atestat de DLR deja în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) şi în cronica lui Moxa.

parimíe s.f. Proverb, zicătoare; maximă, sentență. Împrumut după ngr. παροιμία, cuvântul este atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coşula.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

parin (fără marcarea accentului) s. indecl. Făcut din marmură (de Paros). Echivalează în context adj. gr. παρίνος ‘idem’, ocurent exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, cf. *parische Marmorstein* (SEPT.GERM.), *marble* (SEPT.ENGL.), *of marble* (GR.ENGL.). Ocurență unică: *Paturi de aur şi de argint, pre aşternut cu pietri, piatră de zmaragd şi de pinin şi parin* (Est. 1:7). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

parion (fără marcarea accentului) s. indecl. Marmură (de Paros). Ocurență unică: *După toată putêrea, am gătit la casa Dumnedzăului mieu aur* [...] *şi toată piatra cinstită şi parion mult* (1Paral. 29:2). Echivalează în context adj. gr. πάριος ‘idem’, recurent exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, cf. germ. *Marmor* ‘idem’ (SEPT.GERM.), engl. *marmor* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Parian marble* ‘marmură de Paros’ (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pásha s.f. (la evrei) Jertfă; animalul oferit ca jertfă ritualică. Împrumut contextual după gr. πάσηα ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *paşti*, în BIBL.1688.

pávăță s.f. Pavăză; armă defensivă, scut. Împrumut din pol. *pawęž*, cuvântul este atestat cu această formă deja la cronicarul Moxa.

pălăncúță s.f. Fortificație de mici dimensiuni. Ocurență unică: *Şi au priimit pre ei ficiorul lui Avuv la pălăncuță, cêea ci să chema Dócos* (1Mac. 16:15). Echivalează gr. τὸ ὀχυρομάτιον din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *small fortification* ‘idem’, SEPT.ENGL.: *small fortress* ‘idem’, SEPT.GERM.: *kleine Festung* ‘idem’. Derivat diminutival de la *palancă* ‘fortificație’ (< turc. *palanka*, pol. *palanka*, magh. *palánk*), cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pănihós adj. (în sintagma *pănihos la ochi*) Care are o infecție oculară. Ocurență unică: *Au grebănos, au pecinginos, au pănihos la ochi* (Lev. 21:19). Echivalează gr. πτίλος, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*, definit de lexicografi prin *suffering from disease of the eyelids* ‘suferind de o boală a pleoapelor’ (GR.ENGL., s.v.) sau *qui a perdu ses cils* ‘care şi-a pierdut genele’ (BAILLY, s.v.). Cf. şi SEPT.GERM.: *einer mit entzündeten Augen* ‘cineva cu ochi infectați’, SEPT.ENGL.: *one that has inflamation in his eyes* ‘cineva care are infecție la ochi’. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în niciun dicționar românesc; pare să fie o formă a adj. *ponivos*, cf. DLR, s.v.

părângă s.f. Prăjină, bară. Cuvânt moştenit din lat. *phalanga*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

părpăríță s.f. Piatră (alergătoare) la moară. Ocurență unică: *Să nu zălojeşti moara, nice părpăríța morei, căci suflet acesta zălojaşte* (Deut. 24:6). Împrumut după v. slav. ***пръприца***, cuvântul are o largă răspândire în mediile populare, desemnând diferite componente ale morii. Cu valoarea de aici, este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

părtuí vb. I, tranz. A da mai departe, a transmite; a împărtăşi. Echivalează în context vb. gr. μεταδίδωμι ‘idem’, cf. *I impart* ‘împărtăşesc’ (SEPT.ENGL.), *to distribute, to share, to imparte* (GR.ENGL.), *ich gebe weiter* ‘dau mai departe, transmit’ (SEPT.GERM.). Revizorii BIBL.1688 optează pentru o formulare explicită: *dau şi altuia din ce am luat.* Ocurență unică: *Şi fără vicleşug am învățat şi fără de zavistie părtuuiesc, avuțiia ei nu ascundzu* (Sol. 7:14). Derivat verbal de la *parte*, cuvântul nu este atestat în DLR.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

păsá vb. I, intranz. A merge, a pleca; a umbla, a păşi. Cuvânt moştenit din lat. *passare* 'idem', cuvântul este frecvent folosit în textele româneşti vechi.

păscătór adj., s.m. şi f. (despre vite) Care paşte. Derivat de la vb. *paşte* + suf. *-ător*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

păvăţáş s.m. Soldat înarmat cu pavăţă. *Şi să făcu putêre lui Asá* [...] *în pământul Veniamin păvăţaşi şi arcaşi 280 000, toţi aceştia războinici puterii* (2Paral. 14:8). Derivat de la *pavăţă* + suf. *-aş*, cuvântul este atestat de DLR doar în BIBL.1688.

păvecioáră sau **pevecioáră** s.f. Ornament ritual dificil de definit. *Şi au făcut doao păvecioare de aur şi doao verigi de aur* (Ieş. 28:14); cf. şi Ieş. 39:14; 1Mac. 4:57 etc. Echivalează gr. κροσσωτὰ 'franjuri', cf. engl. *tassel, fringe* 'idem' (GR.ENGL.), *tassels* 'idem' (SEPT.ENGL.), germ. *Schnüre aus Fransen 'şnururi din franjuri'* (SEPT.GERM.) sau gr. ἀπιδίσκη 'scut mic; disc', cf. engl. *small shield; boss, disk* 'idem' (GR.ENGL.). Înregistrat în DLR, cu forma *pevecioară*, ca diminutiv al lui *pavăză* (cu un sens învechit 'copcă, agrafă') şi atestat doar în BIBL.1688.

pelecán s.m. Pelican.

pelíţă sau **pielíţă** s.f. Trup. Calc după slavon. **плъть** 'piele' şi, p. ext. 'trup', cuvântul este larg folosit în vechile texte româneşti.

pendicostí s. indecl. Împrumut contextual după gr. πεντηκοστή din SEPT.FRANKF., numele unei sărbători, cu sensul literal 'cincizecime', cf. engl. *Pentecost* 'idem', (SEPT.ENGL.), *Pfingstfest* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Şi după cêea ci să cheamă pendicostí s-au pornit către Gorghie, cel al Iduméii hatman* (2Mac. 12:32). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pévcu s.m. Pin. Împrumut contextual după gr. πεύκη 'pin' din SEPT.FRANKF. Cuvântul este glosat marginal de două ori prin sinonimul *pin*. Nu este înregistrat în DLR.

peveţí sau **peveţuí** vb. IV, intranz. A intona cântece (religioase). Derivat verbal de la subst. *peveţ* 'cântăreţ' (< slavon. **пѣвьцъ** 'idem'), atestat în DLR doar în BIBL.1688.

peveţíe s.f. Cântare (religioasă). Ocurenţă unică: *Dárie au trimis împreună cu ei călăreţi 1000, până a-i aşeza pre ei la Ierusalím cu pace şi cu tâmpene de peveţii şi fluiere* (Ezd. 5:2). Derivat de la vb. *peveţi*, este atestat de DLR doar în BIBL.1688.

pielm s.n. Făină; aluat, plămădeală. Cea mai veche atestare în DLR este în BIBL.1688. Etimologia nu este cunoscută.

pil s.m. În DLR apare, cu o unică atestare, *fil* 'elefant' la Cantemir, dându-se ca etimon turc. *fil*. Forma de aici nu este înregistrată în DLR, dar apare la SCRIBAN, s.v., care ne informează că forma *pil* este cunoscută în unele dialecte ale limbii turce. Surprinzător, *pil* apare în două locuri ale HERODOT-ului de la Coşula: *Acolo iase aur mult şi pili* (II, 114, p. 176 a ediţiei Onu/Şapcaliu) şi *Urşi, elifanzi adică pili* (IV, 191, p. 250 a ediţiei Onu/ Şapcaliu).

pildí vb. IV, intranz. Ca derivat verbal de la *pildă*, în DLR cuvântul este atestat doar „în dicţionarele din trecut" (la Budai-Deleanu, în *Lexiconul de la Buda* etc.) şi definit prin „a spune (ceva) pe ocolite, (folosind anumite simboluri sau

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

alegorii), a vorbi în pilde”. Ocurenţă unică: *Cu cea însurată muiêre să nu şezi nici într-un chip şi să nu pildeşti împreună cu ea în casă* (Sir. 9:10). Echivalentul în context din *Septuaginta* este gr. συμβολοκοπέω, derivat de la adj. συμβολοκόπος ‘(persoană) care umblă după petreceri’, un compus din subst. συμβολή ‘apropiere, îmbinare; petrecere’ şi vb. κόπτω ‘a izbi; a tăia’. Sensul unitar, acela de ‘a participa la petreceri, a chefui’ al verbului grecesc respectiv, este aproximat de lexicografi prin *rechercher les pique-niques* ‘a umbla după petreceri câmpeneşti’ (BAILLY, s.v.) sau *to share in meals or parties, to revel* ‘a fi partener la ospeţe sau petreceri; a chefui’ (GR.ENGL.). Cf. şi germ. *schwelge nicht zusammen mit ihr im wein* ‘să nu te ghiftuieşti împreună cu ea cu vin’ (SEPT.GERM.), sau engl. *do not feast with her at wine* ‘să nu petreci alături de ea cu vin’ (SEPT.ENGL.). Verbul συμβολοκοπέω mai apare şi la Sir. 18:33 (echivalat aici prin sintagma *făcând sfat de ostenească*) şi la Dt. 21:20 (echivalat prin sintagma *făcându zăloage*).

pilduitór s.m. (Persoană) care vorbeşte în pilde. Ocurenţă unică: *Pentru acêea vor grăi pilduitorii: „Veniţi la Esevon, pentru să să zideascâ şi să să tocmascâ cetatea Sion“* (Num. 21:27). Derivat de la vb. *pildui* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat ca adjectiv, în DLR, abia în texte de la jumătatea secolului al XVIII-lea.

pilúg s.n. Unealtă folosită la pisat; pisălog, pisător. Ocurenţă unică: *Pentru că, dă vei da la păhară şi la potire ochii tăi, mai apoi vei îmbla mai gol decât un pilug* (Parim. 23:31). Derivat probabil de la *piuă*, cuvântul este atestat în DLR, pentru prima dată, cu acest loc în BIBL.1688.

pinin (fără marcarea accentului) s. indecl. Sidef. Echivalează în context adj. gr. πίννινος ‘idem’, recurent exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, cf. germ. *Perlmutt* ‘sidef’ (SEPT.GERM.), ENGL. *mother-of-pearl* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *of a mollusk* ‘de la o moluscă’ (GR.ENGL.). Ocurenţă unică: *Paturi de aur şi de argint, pre aşternut cu pietri, piatră de zmaragd şi de pinin şi parin* (Est. 1:7). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pitár s.m. Brutar. Ocurenţă unică: *Şi întru coşniţa deasupra de toate fêliurile den carele împăratul faraon mănâncă faptu de pitar* (Fac. 40:17). Derivat de la *pită* + *-ar*, cuvântul este atestat în DLR în vechile lexicoane româneşti din secolul al XVII-lea.

plean s.n. Pradă, captură (de război). Împrumut după slavon. **плѣнь**, cuvântul este larg folosit în textele vechi.

pleáşă s.f. Pleşuvie. Împrumut din slavon. **плѣ ѣ**; în DLR, s.v. *pleş*[1], cea mai veche atestare este în BIBL.1688.

plenuí vb. IV, tranz. A face plean; a jefui, a prăda. Derivat de la *plean* + suf. *-ui*; cea mai veche atestare în DLR este din *Psaltirea Hurmuzachi*.

plenuíre s.f. Acţiunea de a plenui; jaf, pradă. Derivat de la vb. *plenui*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pleşúv sau **pleşív** adj. (despre oameni) Care nu are păr pe cap; chel. Împrumut după bulg. *плешив*, cuvântul este atestat prima dată în DLR în HERODOT-ul de la Coşula. Forma *pleşiv* apare la Dosoftei şi în BIBL.1688.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

pleşuví vb. IV, intranz. A deveni pleşuv. Ocurenţă unică: *Şi vor pleşuvi pren tine pleşuviri* (Iez. 27:31). În DLR, s.v., cea mai veche atestare a acestui verb (derivat de la *pleşuv*) este din *Lexiconul* de la Buda (1825).

pleşuvíre s.f. Acţiunea de a pleşuvi şi rezultatul ei. Cu definiţia de mai sus, în DLR cuvântul este atestat abia în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

pleşuvitúră sau **pleşivitúră** s.f. Parte a capului de pe care a fost ras părul; pleşuvie. Derivat din *pleşuvi* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în BIBL.1688.

pliní vb. IV, tranz. A întregi, a completa; (despre unităţi de timp) a se împlini; a se realiza, a se adeveri. Derivat de la *plin*, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

pliníre s.f. Completare, întregire; realizare, îndeplinire. Derivat de la vb. *plini*; cele mai vechi atestări ale cuvântului în DLR sunt în texte din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

plinthu (fără marcarea accentului) s.n. Cărămidă. Împrumut contextual după gr. πλίνθος 'cărămidă' din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *brick* 'idem', SEPT.GERM.: *Ziegel* 'idem'. Ocurenţă unică: *Şi tu, fiiul omului, ia ţie plinthu şi vei pune pre ea înaintea fêţii tale şi vei scrie prestă ea cetatea Ierusalim* (Iez. 4:1). Cuvântul este glosat într-o notă marginală prin *cărămidă*, soluţie lexicală întrebuinţată de obicei spre a transpune gr. πλίνθος (cf., de exemplu, Fac. 11:3, 5:16; Is. 9:10 etc.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR, unde apare în schimb neologismul *plintă*, împrumutatat din franceză.

pocinóc s.n. Început (de bun augur), inaugurare. Ocurenţă unică: *Ce-i dară? Pocinoc au frică de la el, cela ce face toată ⌊lumea⌋ cu cel înalt* (Iov 25:2). Opţiunea traducătorului este nepotrivită, căci corespondentul gr. προοίμιον din *Septuaginta* semnifică de fapt 'poem, parabolă' (GR.ENGL.), sensul curent fiind cel de 'cuvânt-înainte', cf. germ. *Vorrede* 'idem' (SEPT.GERM.), *preamble* 'idem' (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688 se operează cuvenita modificare: *cuvânt înainte*. De altfel, gr. προοίμιον apare din nou Iov 27:1 şi 29:1, fiind transpus corect în Ms. 45 prin *înaintea cuvântului*, respectiv *cuvântul înainte*. Împrumut după slavon. **починокъ** şi ucr. починок, cuvântul este atestat de DLR, pentru prima dată, în HERODOT-ul de la Coşula.

pociúmb s.n. Par, ţăruş (folosit la o construcţie). Cuvântul are o origine obscură; cea mai veche atestare în DLR este din *Anonymus Caransebesiensis*.

pódină s.f. Pardoseală, podea. Ocurenţă unică: *Uşea săcriiului o vei face den coaste, cu beciuri dedesuptu, cu doaă rânduri de podină şi cu 3 rânduri îl vei face pri-nsu* (Fac. 6:16). Vechi împrumut slav, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

podír s.n. Veşmânt (preoţesc) lung până la pământ. Împrumut contextual după gr. ποδήρης, literal: 'care ajunge până la pământ', din *Septuaginta*. Ocurenţă unică: *Şi un om întru mijlocul lor îmbrăcat podir şi cu brâu de zamfir preste mijlocul lui* (Iez. 9:2). În original, cuvântul este glosat marginal prin sintagma *cu haină până în pământ*. În DLR cuvântul este atestat (în forma de plural) la Dosoftei.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

podíre s.f. Faptul de a pune o podea; pardoseală. Echivalează în context gr. σανίδωμα ‘idem’, cf. *Bretterschicht* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *planking* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Încă şi cu cea de asupra deasă podire aflându-să* (3Mac. 4:10). Definit generic prin ‘acțiunea de a podi şi rezultatul ei’, cuvântul este atestat de DLR doar în dicționare din secolul al XIX-lea.

podobí vb. IV, tranz. şi refl. A (se) împodobi; a se învrednici; a se cuveni, a se cădea. Împrumut după slavon. **подобити(сѧ)**, cuvântul este atestat în DLR, cu multiple sensuri, în texte din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea.

podobitór s.m. Cel care (îm)podobeşte. În context, termenul echivalează gr. στολιστής un hapax legomenon în *Septuaginta*, care desemnează ‘persoana însărcinată cu păstrarea veşmintelor sacre ale preoților’, cf. *der für die Gewände zuständige* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *the keeper of the sacred robes* ‘idem’ (SEPT.ENGL.) Ocurență unică: *Scoateți îmbrăcăminte tuturor robilor lui Vaal! Şi scoase lor podobitoriul* (4Reg. 10: 22.). Derivat de la vb. *podobi* + suf. *-tor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pofálă s.f. Pohfală; laudă, preaslăvire; strălucire, splendoare; glorie. Ocurență unică: *Şi să fii tu mai sus decât toate limbile carele te-au făcut pre tine numit şi pofală şi slăvit ca să fii tu nărod sfântu Domnului Dumnedzăului tău* (Deut. 26:19). Cuvântul echivalează în context gr. καύχημα, definit lexicografic prin *glory, honour (of God)* ‘slavă, cinstire (a lui Dumnezeu)’ (GR.ENGL.), cf. *ein Gegenstand des Stolzes* ‘un obiect de mândrie’ (SEPT.GERM.), *a boast* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. **похвала**, cuvântul este atestat prima dată, în DLR, s.v. *pohfală*, în versiunea românească a *Învățăturilor lui Neagoe Basarab*, din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Forma fără *h* apare la Dosoftei şi în BIBL.1688.

pogrebánie s.f. Înmormântare. Împrumut după slavon. **погрѣбаниѥ**, cuvântul este atestat de DLR în texte diverse din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

polégniță s.f. Rugina plantelor; mălură, mucegai. Sensul cuvântului a fost determinat pe baza corespondentului gr. ἐρυσίβη din *Septuaginta*, care apare în cele două contexte: *Toate câte-s de lemnu şi roadele pământului tău le va topi polegnița* (Deut. 28:42). *Foamete de să va face, moarte de să va face, când va fi pârjol, lăcustă, polegniță* (3Reg. 8:37). Pentru sens, cf. şi germ. *Getreiderost* ‘rugina grânelor’, respectiv germ. *Pilz* ‘ciupercă’ (SEPT.GERM.) şi *mildew* ‘mucegai, făinare’, respectiv *rust* ‘rugină’ (SEPT.ENGL.). Forma *polegniță* este înregistrată în DLR, s.v. *polediță* ‘polei, chiciură, brumă’ (< bulg. *полеduца*, scr. *poledica*). Legătura etimologică dintre cele două cuvinte este incertă.

polemár s.n. Pălimar; bârnă, stâlp; element de susținere din lemn, într-o construcție. Cu forma *polimar*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688. Etimologia cuvântului este necunoscută.

pológ s.n. Țesătură folosită ca perdea; baldachin. Echivalează gr. λαμπήνη din *Septuaginta*, explicat prin *covered chariot* ‘car acoperit’ (GR.ENGL., s.v.). În DLR, s.v. *polog*[2], cea mai veche atestare a cuvântului (< rus. *полог*) este din Dosoftei.

pomăzuí sau **pomădzuí** vb. IV, tranz. A mirui; a consacra. Împrumut din slavon. **помазати**, cuvântul este atestat în DLR încă în textele din secolul al XVI-lea.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

poncíş[1] s.m. Potrivnic, adversar. Ocurenţă unică: *De vei asculta glasul mieu şi vei face toate câte voi dzice ţie, vrăjbi-voi vrăjmaşilor tăi şi voi împoncişa poncişilor tăi* (Ieş. 23:22). Derivat din *ponc* (< magh. *ponk*) + suf. *-iş*), cuvântul nu este atestat în DLR cu această valoare semantică şi gramaticală.

poncíş[2] adj. Potrivnic, ostil. Ocurenţă unică: *Domnul celor mândri stă ponciş şi celor smêreni dă har* (Parim. 3:34). Derivat din *ponc* (< magh. *ponk*) + suf. *-iş*, cuvântul este atestat, cu valoare adjectivală, de DLR, doar în texte populare culese în secolul al XIX-lea.

poncíş[3] adv. (în sintagma *în ponciş*) Împotrivă, în mod ostil. Ocurenţă unică: *Să află că cetatea acêea iaste den vac împăraţilor în ponciş făcând* (3Ezd. 2:26). Derivat din *ponc* (< magh. *ponk*) + suf. *-iş*, cuvântul este atestat, cu valoare adverbială, de DLR, deja la Varlaam.

ponór s.n. Adâncitură de pământ; râpă, groapă. Echivalează în context gr. φάραγξ 'idem' din *Septuaginta*, cf. *ravine* 'idem' (GR.ENGL.), *Tal* 'vale' (SEPT. GERM.). Ocurenţă unică: *Auziţi, măguri, judeţul Domnului şi ponoarăle, temeliile pământului, căci judeţul Domnului cătră nărodul lui* (Mih. 6:2). Împrumut după bulg. *понор*, scr. *ponor*, cuvântul este înregistrat de DLR pentru prima dată într-un document din anul 1741.

ponóslu s.n. Pârâ; defăimare, dezonoare. Derivat regresiv de la vb. *ponoslui* (< magh. *panaszol*), cuvântul este larg atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

ponosluí vb. IV, tranz. A pârî, a reclama; a calomnia, a defăima. Împrumut din magh. *panaszol* 'idem', cuvântul este larg atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

popreá s.f. Proptea; sprijin, reazem. Apare, la forma de plural, în două contexte: *Suiţi-vă pre băştile ei şi săpaţi de tot şi concenire să nu faceţi. Lăsaţi poprêlele lor, căci a Domnului sânt* (Ier. 5:10). *Acêstea dzice Domnul: 'Şi vor cădea poprêlele Eghíptului şi să va pogorî semeţiia ei de la Magdol până la Siini* (Iez. 30:6). Echivalează, în cele două contexte, gr. ὑποστήριγμα, definit prin *undergirding support* 'suport sub formă de centură' (GR.ENGL.), respectiv ἀντιστήριγμα 'support' (GR.ENGL.) din *Septuaginta*. Cu forma de aici, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *popreală*, prima dată la Dosoftei.

póret[1] s.n. Ocurenţă unică: *Póretul lor ani vor fi, dimineaţa ca pajiştea va trêce* (Ps. 89:5). Sensul probabil, pe care îl deducem din context, pe baza corespondentului τὰ ἐξουδεώματα din *Septuaginta*, este cel de 'obiect de dispreţ; dispreţ, sfidare', cf. *scorn*, *contempt* 'idem' (GR.ENGL.), *the object of their horn* 'idem' (SEPT.ENGL.), *ihre Verachtungen* 'disprețuirile lor' (SEPT.GERM.). Explicaţia, *batjocurile* din glosa marginală, este o preţioasă indicaţie semantică, convergentă cu soluţia din BIBL.1688: *ponoslurile*; cf. şi SEPT.NEC.: *deşertăciunile lor*. Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele generale ale limbii române.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

poret² (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurență unică: *Şi purcêseră întru dzua acêea* [...] *mii de pedestri 170 şi călăreți mii 12, afară den poret şi den bărbații carii era pedestri întru ei, mulțime multă foarte* (Idt. 7:2). Sensul probabil, pe care îl deducem din context, pe baza corespondentului ἀποσκεύη din *Septuaginta*, este cel de 'bagaje, poveri' (BAILLY: *bagages*, GR.ENGL.: *baggage*, *household*), cf. *baggage* (SEPT.ENGL.). Revizorii de la Bucureşti ai textului au înlocuit acest cuvânt, care le era probabil necunoscut, cu subst. *zbârştină*, la rândul lui un cuvânt obscur, neînregistrat în dicționare. Cuvântul desemnează de fapt trupele auxiliare dintr-o armată, cf. *Tross* 'adunătură, strânsură; droaie' (SEPT.GERM.), *cărătorii de poveri* (SEPT.NEC.). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele generale ale limbii române.

porfirion (fără marcarea accentului) s.m. O specie de pasăre, probabil lişița (*Fulica atra* sau *Fulica porphyris*). Ocurență unică: *Şi porfirion, şi pelecánul, şi lebăda* (Lev. 11:18). Cuvântul este glosat marginal prin sintagma *pasărea soarelui*. Sensul poate fi aproximat pornind de la corespondentul gr. πορφυρίων din *Septuaginta*, explicat prin 'găinuşă de apă cu ciocul şi picioarele roşii' (BAILLY, s.v.), *Wasserhuhn* 'lişiță' (SEPT.GERM.), *water hen* 'idem' (SEPT.ENGL.). Subst. gr. πορφυρίων apare încă o dată în Deut. 14:17, fiind echivalat în textul nostru prin *pasărea soarelui* (cu glosa marginală: *paun*!). Alți interpreți identifică în acest context pupăza (*Upupa epops*), cf. *Wiedehopf* 'idem' (SEPT.GERM.), *hoopoe* 'idem' (SEPT.ENGL.).

posádnică s.f. Concubină. Împrumut după slavon. **посадница**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* şi în BIBL.1688.

posláneț s.m. Mesager, trimis, sol. Împrumut după pol. *posłaniec*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în HERODOT-ul de la Coşula.

poslánie s.f. Epistolă. Împrumut după slavon. **посланиѥ**, cuvântul este larg atestat în DLR în vechile texte româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

posluşénie sau **posluşánie** s.f. Subordonare, supunere. Împrumut din slavon. **послоу ѧниѥ**, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR la Varlaam.

posluşí vb. IV, intranz. A fi în serviciul cuiva; a sluji. Împrumut din slavon. **послоу ѧти** 'idem', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

poslúşnic s. m. Slujitor. Împrumut după slavon. **послоу ѣникъ**, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

posmág s.m. Pesmet. Ocurență unică: *Şi luă Daniil zmoală şi seu şi peri şi le fiêrse într-un loc şi făcu posmagi şi dêde în gura bălaurului şi plesni bălaurul* (Bel 1:31). Împrumut după slavon. **посмагъ**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

postâmpí vb. IV, tranz. A înceta (să facă ceva). În cele două contexte apropiate, cuvântul echivalează verbul grecesc ἀργέω, explicat de lexicografi prin *to cease (of things)* '(despre lucruri) a înceta' (SEPT.ENGL.): *Şi postâmpiia zidirea bisêrecii cei den Ierusalim până în al doilea an împărăției lui Dárie* (Ezd. 2:31).

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

Atuncea au postâmpit lucrul casei lui Dumnedzău cel de la Ierusalim şi era postâmpit până în al doilea an a împărăţiei lui Dárie, împăratului persilor (Ezd. 4:24). Împrumut după slavon. **постѫпити**, cuvântul este bine atestat în DLR în texte din secolul al XVI-lea, cu sensuri apropiate de cel de aici.

poticálă s.f. Supărare, neajuns; scandal. Ocurenţă unică: *Şi dzise Iudíth: „Nu voi mânca dentru iale, pentru ca să nu să facă întru poticală, ce dentru cêlea ce au urmat mie să va da”* (Idt. 12:2). Echivalează în context gr. σκάνδαλον ‘idem’, cf. *Anstoss* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Derivat probabil din vb. *poticni*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Simion Dascălu şi la Dosoftei.

poticneálă s.f. Faptul de a se poticni; împiedicare; cursă. Ocurenţă unică: *Şezând, asupra fratelui tău clevetiiai şi asupra fiiului maicii tale puneai poticneală* (Ps. 49:21). Echivalează în context gr. σκάνδαλον ‘cursă’, cf. *Fallstrick* ‘idem’ (SEPT.GERM.).

pováţă s.f. Conducător; îndrumător, călăuzitor. Împrumut după pol. *powodca*, cuvântul este atestat în DLR mai întâi într-un document de la 1644, apoi la Dosoftei.

povăţí vb. IV, tranz. A conduce, a îndruma, a călăuzi. Derivat de la subst. *povaţă*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Psaltirea Scheiană*.

povăţítór s.m. Conducător, căpetenie; ghid. Derivat de la vb. *povăţi* + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

povăţuí vb. IV, tranz. A conduce, a îndruma, a călăuzi. Derivat de la subst. *povaţă*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

povăţuíre s.f. Faptul de a povăţui; conducere, îndrumare. Derivat nominal de la vb. *povăţui*, cuvântul este atestat cu sensul de aici abia în texte din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea.

povăţuitór s.m., adj. Conducător, căpetenie; ghid. Derivat de la vb. *povăţui* + suf. *-itor*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în BIBL.1688.

povăţuitúră s.f. Îndemn, impuls. Ocurenţă unică: *Pentru că şi carele mâinile împreună şi picioarele împreună cu ale sufletului povăţuituri să pornescu* (Iosip 14:6). Echivalează în context gr. ἀφήγημα ‘idem’, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*, cf. *the promptings of the soul* ‘îndemnurile sufletului’ (SEPT.ENGL.), *die Impulse der Seele* (SEPT.GERM.). Derivat de la vb. *a povăţui* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Constantin Cantacuzino.

prav s.n. Praf. Forma este larg răspândită în textele româneşti vechi.

právilă s.f. Lege, normă. Împrumut după slavon. **правило**, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti vechi.

prăvuiálă s.f. Prăfuire. Ocurenţă unică: *Rumpere pârălui de cătră prăvuiêl* (Iov 28:4). Echivalează în context gr. κονία ‘praf’, cf. *dust* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Staub* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Derivat de la vb. *prăvui* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv la Dosoftei.

prelestíre vezi **prilăstíre**.

prencugetá vb. I, intranz. Echivalează în context gr. διανοηθείς, forma de participiu pasiv aorist a vb. διανοέομαι, pe care o şi calchiază (δια- = *pren-*, νοέω

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

= *cugeta*). Sensul în context al gr. διανοέομαι este cel generic de ‘a gândi’, cf. GR.ENGL.: *to think* ‘idem’. Ocurenţă unică: *Dzise Domnul Dumnedzău: Prencugetându, nu voi mai adaoge încă a blăstăma pământul pentru faptele oamenilor* (Fac. 8:21). Pentru a nuanţa valorile semantice ale participiului grecesc, interpreţii moderni preferă formulări perifrastice: *indem er dachte* ‘în măsura în care gândea’ (SEPT.GERM.), *when he had given it thought* ‘când a gândit acest lucru’ (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *precugeta*, sunt date citate din texte de la jumătatea secolului al XIX-lea.

prépoit vezi **pripoít**.

prepús s.n. Bănuială, suspiciune; îndoială. Derivat de la vb. *prepune*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi şi în *Palia de la Orăştie* (1582).

príce s.f. Ceartă, neînţelegere, dispută. Împrumut după slavon. **притча**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

priceáv adj. Certăreţ, cusurgiu. *Căci priceavi sânteţi la socotêle* (Ps. 138:19). *Întins-am mâinele mêle toată dzua către nărod neascultător şi priceav* (Is. 65:2). În contextele echivalente din *Septuaginta* apar verbele greceşti ἐρίζω ‘a se certa’, respectiv ἀντιλέγω ‘a vorbi în contradictoriu’. Derivat din *price* + suf. *-av*, cuvântul este înregistrat în DLR cu o singură trimitere la HERODOT-ul de la Coşula (1645). Definiţia lexicografică este însă greşită: ‘beţiv’, căci la locul respectiv găsim secvenţa: „La toate eşti de mari laudă, numai eşti câteodată cam priceav” (III, 34, p. 149 a ediţiei Onu/Şapcaliu).

pricí vb. IV, refl. A se certa. Derivat din *price* (< ***притча*** ‘ceartă, dispută’), cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un document de pe la 1619.

prihódişte s.f. Drum de trecere, cărare. Ocurenţă unică: *Nu vântura cu tot vântul şi nu mêrge în toată prihodiştea – aşa-i păcatul cel îndoit la limbă* (Sir. 5:11). Este glosat marginal prin subst. *calea*, opţiune prezentă şi în BIBL. 1688. Echivalează în SEPT.FRANKF. gr. ἀτραπός ‘byway, path’ (GR.ENGL.), cf. germ. *Weg* ‘drum’ (SEPT.GERM.), *short cut* ‘scurtătură’ (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. **приходище** ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în versiunea de la Coşula a *Istoriilor* lui HERODOT.

prilăstí sau **prilestí** vb. IV, tranz. A amăgi, a înşela; a seduce. Împrumut după slavon. **прѣльстити**, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti vechi.

prilăstíre, prelestíre sau **prilostíre** s.f. Amăgire, înşelare, seducere. Derivat de la vb. *prilăsti*, cuvântul este atestat de DLR prima dată în *Psaltirea Hurmuzachi*.

prípă s.f. (mai ales în expresia *de pripă*) Grabă mare, zor. Derivat postverbal de la vb. *pripi* (< slavon. **приспѣти**), cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

pripélnic adj. Grăbit, iute, rapid. Ocurenţă unică: *Ci sau foc, au vânt, au pripêlnic văzduh, au ţârcălamul stêlelor, au sâlnică apă, au luminătorii ceriului dregători a lumii dumnedzăi au socotit* (Sol. 13:2). Echivalează în context gr. ταχινός ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *schnell* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *swift* ‘idem’ (SEPT.ENGL.).

pripí vb. IV, intranz. şi refl. A (se) grăbi. Împrumut după slavon. **приспѣти**, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti din secolul al XVII-lea.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

pripoít sau **prépoit** adj., s.n. (mai ales la plural) (Metale) sudate; obiecte modelate din metal. Derivat probabil de la vb. *pripoi* ‘a suda’ (cf. slavon. **припои** ‘metal care serveşte la sudat’), cuvântul este înregistrat în DLR cu o unică atestare din BIBL.1688.

prisosélnic s.m. Cel care rămâne; supraviețuitor. Ocurență unică: *Tot prisosêlnicul casei tale vor cădea întru sabiia oamenilor* (1Reg. 2:33). Sensul special din acest context este dedus din echivalentul grecesc din *Septuaginta*, περισσεύων, participiu prezent activ al verbului gr. περισσεύω, verb polisemantic, al cărui sens aici este cel de ‘(despre oameni) a rămâne locului; a supraviețui’, cf. *jeder, der in deinem Hause übrig bleibt* ‘acela care rămâne în casa ta’ (SEPT.GERM.), *every one that remains of your house* ‘oricine rămâne din casa ta’ (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *prisoselnic* (derivat din *prisos* + suf. *-elnic*), este înregistrată doar valoarea adjectivală a cuvântului, cu exemplificări din texte din secolul al XIX-lea.

prisosí vb. IV, intranz. A fi, a exista, a se afla mai mult decât este necesar; a creşte, a spori. Derivat de la *prisos* (< ngr. περισσός), cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti din secolul al XVII-lea.

prisosíme s.f. Surplus. Ocurență unică: *Şi prisosimea lungimei ceia ce iaste alaturea, a începăturilor sfintelor, 10000 cătră răsărituri şi 10000 cătră maáre* (Iez. 48:18). Echivalează în context gr. τὸ περισσόν ‘idem’ din *Septuaginta*. Derivat de la *prisos* + suf. *-ime*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

prisosíre s.f. Surplus; abundență; prisos. Echivalează de obicei gr. περισσεία ‘idem’ din *Septuaginta.* Derivat de la vb. *prisosi*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula, apoi la Dosoftei şi în BIBL.1688.

prisosít s.n. Surplus; abundență; prisos. Echivalează de obicei gr. περισσεία ‘idem’ din *Septuaginta.* Derivat de la vb. *prisosi*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula, apoi la Dosoftei şi în BIBL.1688.

prisositór adj. Care este în surplus. Ocurență unică: *Iar cel prisositor povățuitoriului dentru acesta şi dentru acela, de la începăturile sfântului şi la ținêrea cetății despre față* (Iez. 48:21). Echivalează în context gr. περισσός ‘idem’ din *Septuaginta*. Derivat de la *prisosi* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1688).

pristáv s.m. Supraveghetor (al unui grup de oameni, al unei construcții etc.); vătaf, ispravnic. Împrumut după slavon. **приставъ**, cuvântul este atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coşula.

pristăní vb. IV, intranz. A se asocia cu cineva; a urma pe cineva. Împrumut după slavon. **пристати**, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

pristăví[1] vb. IV, refl. A muri. Împrumut după slavon. **прѣставитисѧ**, cuvântul este atestat în DLR prima dată la Coresi.

pristăví[2] vb. IV, intranz. A îndeplini funcția de pristav; a supraveghea. *Şi vor lua rudele lor şi vor sili a scoate oasele ⌊lor⌋ dentru casă şi va grăi celor ce pristăvesc casei* (Am. 6:10). *Pristăviiá lucrurilor sfinte mai cu nevoință ajutorind bătrânilor, preoților şi stătători a bisêrecii* (Ezd. 7:2). Echivalează în cele două contexte forme participiale ale vb. gr. προίστημι ‘a sta în frunte; a comanda’ din *Septuaginta*, cf. *to be at the head; to rule* ‘idem’ (GR.ENGL.).

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

pristăvíe s.f. Funcţia de pristav; supraveghere. Ocurenţă unică: *Şi grea şi gloatelor era şi cu greu săvârşită pristăviia răutăţii* (2Mac. 6:3). Echivalează în context gr. ἐπίτασις, substantiv al cărui sens este acela de ‘creştere, sporire (excesivă)’, cf. *Überhandnehmen* ‘idem’ (SEPT.GERM.) sau *onslaught* ‘atac’ (SEPT.ENGL.). Traducătorul a confundat probabil gr. ἐπίτασις, cu sensul de mai sus, cu o formă nominală a vb. gr. ἐπιτάσσω ‘a porunci, a comanda’. Revizorii de la Bucureşti ai textului au preferat în context sinonimul *isprăvnicie* (BIBL.1688). Derivat de la *pristav* + suf. *-ie*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

prişleşénie s.f. Strămutare, înstrăinare; pribegie. Derivat de la vb. *prişleşi* + suf. *-enie*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

prişleşí vb. IV, intranz. şi refl. A se strămuta; a se înstrăina. Cuvânt cu etimologie obscură (derivat probabil de la *prişleţ*), atestat de DLR doar în BIBL.1688.

prişléţ s.m., adj. Străin, venetic; pribeag. Împrumut după slavon. **при ѣлєць**, cuvântul este atestat de DLR în traducerile religioase din secolul al XVI-lea.

priválă s.f. Priveală; faptul de a privi. Ocurenţă unică: *Şi pre cei ce au ieşit spre privală i-au împunsu împreună şi, în cetate cu armele întrând, dăstule aşternu mulţimi* (2Mac. 5:26). Echivalează în context gr. θεωρία, cu sensul literal, primar, ‘faptul de a privi’, cf. *sight* ‘idem’ (GR.ENGL.), *Schauen* ‘idem’ (SEPT.GERM). Sensul real este cel de ‘spectacol’, cf. *spectacle* (BJ). Derivat de la vb. *privi* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

priveghetór s.m. Ocurenţă unică: *Clătiră-să priveghetorii ei întru ieşiri, pângăritu-s-au cu sânge* (Plâng. 4:14). Echivalează în context gr. ἐγρήγορος ‘supraveghetor‘, cf. *watchmen* ‘străjeri’ (GR.ENGL.), *Wachen* ‘idem’ (SEPTGERM.), *watchers* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *priveghea* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat de DLR în cronica lui Constantin Moxalie, din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

procleţí vb. IV, tranz. A excomunica; a blestema, a condamna. Derivat de la *proclet* (< slavon. **проклетъ**), cuvântul este atestat în DLR prima dată la Coresi.

procleţíre s.f. Excomunicare, afurisire, anatemă. Ocurenţă unică: *Lăcui-vor întru el şi procleţire nu va mai fi încă şi va lăcui Ierusalímul cu nădêjde* (Zah. 14:11). Echivalează în context gr. ἀνάθεμα ‘idem’, cf. *Vernichtungsfluch* (literal) ‘fugă de nimicire’ (SEPT.GERM.), *anathema* (SEPT.ENGL.). În DLR, unica atestare a acestui cuvânt este din BIBL.1688.

procopsálă s.f. Pricopseală; agoniseală, câştig. *Şi văzdând Fílip spre puţân spre procopsală ieşind bărbatul* (2Mac. 8:8). *Procopsală s-au făcut mie întru însă; celui ce dă mie înţelepciune da-i-voi mărire* (Sir. 51:23). În ambele contexte cuvântul echivalează gr. προκοπή ‘progres, succes’, cf. *progress, success* ‘idem’ (GR.ENGL.), *progress* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Fortschritt* ‘idem’, respectiv, *Erfolg* ‘succes’ (SEPT.GERM.). Derivat de la *pricopsi* + suf. *-eală*; cu această valoare semantică, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dimitrie Cantemir.

prohráb s.n. Element de ornament la îmbrăcăminte. Echivalează în contexte diferite gr. κράσπεδον ‘franj, ciucure, canaf’ din *Septuaginta*, cf. *die Quaste* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *fringes* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Iată contextele: *Grăiêşte fiilor*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

Israil şi vei dzice către ei şi să-şi facă şie prohrab pre áripile hainelor lor întru rudele lor. Şi vei pune pre prohrabii áripilor împletitură albastră şi va fi voaă la prohrabi (Num. 15:38). *Ce pogoară pre prohrabul îmbrăcămintei lui. Ca roao Aermon, cêea ci să pogoară pre munții Sionului* (Ps. 132:3). *De să vor apuca 10 bărbați dentru toate limbile fêliurilor şi să vor apuca de pohrabul a bărbatului jidov* (Zah. 8:23). În ultimul context, scrierea fără primul *r* a cuvântului reprezintă, probabil, o greşeală de copist. Avem a face, foarte probabil, de cea mai veche atestare a cuvântului *prohab* (împrumut după bulg. *прохаб*), cu o formă şi un profil semantic sensibil diferite de cele înregistrate în DLR, s.v. *prohab*, cu atestări în texte din secolul al XIX-lea.

prostátec adj. Prostatic; simplu, sincer, curat. Sensurile speciale ale cuvântului se precizează în cele două contexte: *Fiii lui Israil crescură şi să înmulțiră şi prostateci să făcură şi să întăriră foarte, foarte şi-i înmulți pământul pre ei* (Ieş. 1:7). *Şi să aduna către Iefthaé oameni prostateci şi ieşiia împreună cu el* (Jud. 11:3). Sunt echivalate gr. χυδαῖος 'numeros', cf. *zahlreich* 'idem' (SEPT.GERM.) şi, respectiv, λιτός 'sărac', cf. *haltlose* 'instabil, nestatornic' (SEPT.GERM.), *worthless* 'nefolositor, fără valoare' (SEPT.ENGL.). În cel de-al doilea context, cuvântul este glosat marginal prin adj. *dăşerți*. În DLR, sub senso 4, este reținut acest pasaj din BIBL.1688. Derivat de la *prost* + suf. *-atic*, cuvântul este atestat în DLR, cu sensul de bază, pentru prima dată la Dosoftei.

prostíme sau **proştíme** s.f. Curățenie; cinste, sinceritate; simplitate, modestie. Derivat de la *prost* + suf. *-ime*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

prostíre s.f. (la forma de plural) Cearşaf, aşternut. Împrumut după ucr. *постіль*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *prostire*[1], prima dată la Dosoftei.

próşcă s.f. Lovitură (din arc); aruncare. Ocurență unică: *Şi, mergându, au şedzut în preajma lui, dedeparte ca o proşcă de arcu* (Fac. 21:16). Echivalează în context gr. βολή 'aruncare, lovitură', cf. GR.ENGL.: *throw, shot* 'idem', *Bogenschuss* 'lovitură de arc' (SEPT.GERM.), *bowshot* 'idem' (SEPT.ENGL.). Derivat regresiv de la (*îm*)*proşca*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *proaşcă*, cu această valoare designativă, în HERODOT-ul de la Coşula, la Dosoftei şi în BIBL.1688, dar definiția este greşită!

puciós adj. Mai ales în expresia *iarbă pucioasă* = sulf. Echivalează în mod constant gr. θεῖον 'idem'. Folosit şi substantivat, într-o unică ocurență: *Cu pietri de smidă şi foc şi pucioasă voi ploa prestă el* (Plâng. 38:22). Cu ambele valori semantice, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte româneşti.

puhoiós adj. Care curge din abundență, torențial. Ocurență unică*: Ca o ploaie puhoioasă şi nefolositoare, aşa ceia ce au lăsat lêgea laudă necurățiia* (Parim. 28:3–4). Derivat de la *puhoi* + suf. *-oasă*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

raft s.n. Pandantiv în formă de semilună. Apare mai întâi în contextul: *Luă lunişoarăle cêlea ce era în grumadzii cămilelor lor* (Jud. 8:21), într-o notă marginală (*rafturile*), semnalizată în text prin cinci vrahii scrise cu roşu deasupra cuvântului *lunişoarăle*, pentru a echivala gr. μηνίσκος 'pandantiv în formă de

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

semilună', cf. *the crescent that were on the necks of their camels* 'semilunele care se aflau la gâtul cămilelor lor' (SEPT.ENGL.), *der sichelförmigen Schmuck, der an den Hälsen ihrer Kamele war* 'podoaba în formă de seceră care se afla la gâtul cămilelor lor' (SEPT.GERM.). Cuvântul reapare câteva versete mai jos: *Şi s-au făcut trasul cerceilor de aur cărora au cerşut, sicli 1000 şi 700 de auri, afară den rafturi* (Jud. 8:26), pentru a echivala de această dată gr. σιρώνων 'semilună', un *hapax legomenon* în *Septuaginta*; cf. *the golden collars that were on the necks of their camels* 'colierele de aur care se aflau la gâturile cămilelor lor'(SEPT.ENGL.), *die goldene Halsbändern, die an den Hälsen ihrer Kamele waren* 'idem' (SEPT.GERM.). În DLR, s.v. *raft*[2], este înregistrat un împrumut după turc. *raht*, cu sensul 'harnaşament de lux' şi cu o primă atestare la Varlaam.

ráliță s.f. 1. Unealtă agricolă similară plugului. Cu acest sens, cuvântul apare într-o glosă marginală semnalizată în text deasupra sintagmei *piciorul plugului*, din contextul *au lovit pre cei striini de fêl, ca vro 600 de oameni, cu piciorul plugului boilor* (Jud. 3:31), ca echivalent al gr. ἀροτρόπους, literal: 'piciorul plugului' din SEPT.FRANKF., un *hapax legomenon* în *Septuaginta*. 2. Numele popular al stelei Sirius sau al unui şir de trei stele din constelaţia Orion. *Cela ce face găinuşa şi luceafăr de sară şi raliţa despre miazănoapte şi pre ţiitoriul răsăritului* (Iov 9:9). Corespondentul grecesc în context este subst. ἀρκτοῦρος, numele unei stele din emisfera nordică. Ambele sensuri ale cuvântului (un împrumut după bulg. *ралица*) sunt atestate în DLR, s.v. *raliţa*[1], primul pentru prima dată la Dosoftei, al doilea cu acest pasaj, în BIBL.1688.

rasim (fără marcarea accentului) s. indecl. vezi *supra*, s.v. **horrí**.

rastíc s.n. Ristic. Gogoaşă bogată în tanin folosită în cosmetică. Ocurenţă unică: *Şi tu ce vei face,* [...] *dă vei spoi cu rastic ochii tăi?* (Ier. 4:30). Echivalează în context gr. στίβι, care desemnează antimoniul (lat. *Stibium*), metaloid folosit în industria farmeceutică şi cosmetică. Cu forma *răstic*, cuvântul este atestat prima dată în DLR, s.v. *ristic*, cu acest context în BIBL.1688.

rathmen (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurenţă unică: *Şi el mêrse în pustiiu cale de o zi şi veni şi şedzu dedesuptul rathmen şi cerşu sufletul lui să moară* (3Reg. 19:4). Împrumut contextual după gr. ῥαθμήν (SEPT.FRANKF.), în alte versiuni ale *Septuagintei*: ραθμ ἐν, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *rathm*, care desemnează cel mai probabil 'mătura verde' (*Cytisus scoparius*) sau 'grozama' (*Genista sagittalis*), cf. *broom shrub, broom tree* 'tufiş de mătură, arbore de mătură' (GR.ENGL.), s.v. ραθμ, *Rathm* (în notă: „hebr. Rotäm = Ginstertauch" = „ebr. *rotäm* = grozamă" – SEPT.GERM.), *rathm* (în notă: „Heb. = *broom tree*" = „ebr. = mătură" – SEPT.ENGL.). Cf. şi BJ: *genêt* 'Cytisus scoparius'. Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele româneşti.

raz s.n. Unealtă de gravat. *Şi le priimi den mâinile lor şi le ciopli cu razul şi le fêceră pre înse viţăl vărsat* (Ieş. 32:4). Echivalentul din *Septuaginta* este gr. γραφίς, explicat drept *engraving tool* 'unealtă de gravat' (GR.ENGL.). Cf. şi *Griffel* 'condei, stil (pentru gravat pe tăbliţa cerată)' (SEPT.GERM.), unde ni se oferă şi o detaliată descriere a condeiului antic, care avea un capăt ascuţit cu care se

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

grava pe tăbliţele cerate, iar la celălalt capăt un fel de lopăţică prin care cuvintele gravate erau şterse, la nevoie, prin netezirea cerii. Traducătorul grec ar fi practicat aici un transfer de desemnare către prelucrarea metalelor maleabile. În BIBL.1688, inspiraţi probabil de alte surse, revizorii reformulează: *le-au făcut pre dânsele în tipariu*. În DLR, s.v. *raz*[1], se indică un împrumut din sârbo-croată pentru a desemna diferite unelte folosite la operaţia de răzuire; cea mai veche atestare este de la Slavici. Dinamica etimologică poate fi însă alta, şi anume *raz* să vină de la vb. *răzui* (nu invers, cum se spune în DLR, s.v. *răzui*); cât priveşte vb. *răzui*, acesta ar putea avea legătură cu vb. *rade* (lat. *radere*). În cel de-al doilea context: *stă şi gătêşte, pentru căci au mâncat sabiia razul tău* (Ier. 46;14), *raz* corespunde gr. σμῖλαξ din SEPT.FRANKF., cuvânt care desemnează planta numită în româneşte *volbura* (*Convolvulus arvensis*), cf. GR.ENGL.: *bindweed* 'idem'. Emendarea din BIBL.1688: *au mâncat sabiia cêle dupre împrejurul tău*, reflectă contextul real din textul ebraic originar (cf. BJ: *l'épée dévore autour de toi*), reprodus corect în alte versiuni ale *Septuagintei*: τὰ κύκλω σου 'cele ce se află în jurul tău'.

răcoşí sau **rocoşí** vb. IV, refl. A se răzvrăti, a se răscula. Împrumut după pol. *rokoszyç się*, cuvântul este bine reprezentat în scrieri moldoveneşti din secolul al XVII-lea; prima atestare în DLR este din HERODOT-ul de la Coşula.

răcoşíre sau **rocoşíre** s.f. Răzvrătire, răscoală, revoltă. Derivat de la vb. *rocoşi*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Nicolae Costin.

răgălíe s.f. Rădăcină a copacilor smulşi de vânt. Ocurenţă unică: *Nefthalim, răgălie lăsată crescându întru naştere* (Fac. 49:21). Cea mai veche atestare în DLR este din Dosoftei, iar etimologia este necunoscută.

răpáos s.n. Repaos; odihnă, inactivitate; calm, tihnă. Moştenit din lat. *repausum*, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

răpoosá vb. I, intranz. A răposa; a se odihni (după o muncă, activitate etc.). Moştenit din lat. *repausare*, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

răpştí vb. IV, intranz., tranz. A murmura; a cârti, a protesta; a jefui, a uzurpa. Împrumut din slavon. **ръпътати** (**ръпъщъ**), cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

răpştíre s.f. Murmur, protest; invidie, pizmă. Derivat de la vb. *răpşti*, cuvântul este atestat în DLR, pentru prima dată, la Coresi.

răşchirá vb. I, tranz. şi refl. A împrăştia, a risipi; a se răspândi, a se extinde. Provenit probabil din vb. *răsfira* (< pref. *răs-* + *fir*), cuvântul este larg atestat în vechile texte româneşti.

răşchiráre s.f. Împrăştiere, risipire. În DLR, cea mai veche atestare a acestui cuvânt, derivat din vb. *răşchira*, este din *Cheia înţelesului*, tipăritură de la 1678.

râvní vb. IV, intranz. A fi gelos (pe cineva), a fi invidios (pe cineva). Echivalează în numeroase contexte, de regulă, gr. ζελόω 'idem'. Împrumut după slavon. **ръвьновати**, cuvântul este înregistrat cu acest sens în DLR încă din cele mai vechi texte româneşti din secolul al XVI-lea.

râvníre s.f. Gelozie, invidie. Echivalează în contexte multiple din *Septuaginta* gr. ζῆλος 'zel; gelozie' sau ζελοτυπία 'gelozie, rivalitate, invidie'.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

Derivat nominal de la vb. *râvni*, cuvântul este întrebuințat cu acest sens încă de Coresi (cf. DLR, s.v.).

râvnitór adj., s.m. şi f. Gelos, invidios. Echivalează de regulă adj. gr. ζηλωτός ‘idem’ sau subst. gr. ζηλωτής ‘idem’ din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *râvni* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat în DLR în psaltirile rotacizante, la Coresi şi la Dosoftei.

râvnitúră s.f. Gelozie. Ocurență unică: *Şi va lua preutul den mâna muierii jirtva râvniturii, şi va pune jirtva înaintea Domnului* (Num. 5:25) şi, mai jos, *aceasta-i lêgea râvniturei* (Num. 5:29). Echivalează în context gr. ζηλοτυπία ‘gelozie’. Derivat de la vb. *râvni* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

rédiu s.n. Pădure mică şi tânără; dumbravă. Ocurență unică: *Şi şedeam întru rêdiu aproape de Casa Fogor* (Deut. 3:29). Cuvântul are o largă răpândire în textele româneşti vechi, cea mai veche atestare fiind (ca toponim), după DLR, într-un document slavon din anul 1493; etimologia este necunoscută.

ritorí vb. IV, intranz. A vorbi în chip retoric; a ține un discurs. Ocurență unică: *într-acesta chip împotrivă ritorind, spre ale tiranului mângâieturi stând purtătorii de sulițe, amar îl trăgea spre cêle ce munciia pre Eliázar* (Iosip 6:1). Sintagma *împreună ritorind* calchiază gr. ντιρρητορεύσαντα, formă nominală a vb. ἀντιρρητορεύω, un hapax legomenon în *Septuaginta*, semnificând ‘a vorbi în contradictoriu; a răspunde’ (cf. GR.ENGL., s.v.). Derivat verbal de la subst. *ritor* (< gr. ρήτωρ, lat. *rhetor*), cu cea mai veche atestare în DLR la Dosoftei, cuvântul ca atare nu este înregistrat în dicționare.

rocóş s.n. Răzvrătire, răscoală, revoltă. Împrumut după pol. *rokosz*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în HERODT-ul de la Coşula şi la Dosoftei.

rod s.n. Urmaş, progenitură; neam, seminție. Împrumut din slavon. **родъ** ‘idem’, cuvântul este larg întrebuințat cu acest sens în vechile texte româneşti.

roídie s.f. Rodie. Cea mai veche atestare a cuvântului în DLR este în HERODOT-ul de la Coşula. Forma de aici, cu *i*, se poate explica prin varianta fonetică ῥόϊδι a etimonului grecesc ῥόδι.

roidioáră s.f. Rodioară. Cea mai veche atestare a acestei forme diminutivale în DLR este din BIBL.1688.

roídiu s.m. Rodiu (*Punica granatum*). În DLR, cea mai veche atestare este din BIBL.1688.

rojdí vb. IV, tranz. A rujdi; a sfâşia, a rupe. Ocurență unică: *Şi au luat pre boiêri şi pre cei bătrâni a cetății şi i-au scărpinat pre ei şi spinii pustiiului şi pre varchiniim şi i-au rojdit cu iale pre oamenii Sochóth* (Jud. 8:16). Cuvântul este dat şi în notă marginală, pentru a echivala verbul *a scărpina* din text. Ambele verbe (*scărpina* şi *rojdi*) echivalează gr. καταξαίνω ‘a împunge; a sfâşia’ din *Septuaginta*. Cf. şi formulările explicite *he cut them to pieces* ‘i-a tăiat în bucăți’ (SEPT.ENGL.) şi *schlug sie* [...] *blutig* ‘idem’ (SEPT.GERM.). În DLR, s.v. *rujdi*, cea mai veche atestare a cuvântului (< magh. *rozsda* ‘rugină’) este din Dosoftei.

rotílă s.f. Rotiță. Derivat din *roată* + suf. *-ilă*, diminutivul acesta este atestat de DLR abia în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

ruăritúră s.f. Ploaie măruntă şi de scurtă durată; burniţă. Ocurenţă unică: *De către ruăriturile munţilor să umegesc pentru că nu au ei acoperemânt, cu piatră s-au îmbrăcat* (Iov 24:8). Revizorii de la Bucureşti simplifică formularea, neînţelegând probabil cuvântul din manuscris: *râurile munţilor* (BIBL.1688). Echivalentul din *Septuaginta* este gr. ψεκάς 'picătură de ploaie', cf. GR.ENGL.: *drop of rain* 'idem', cf. *Tropfen* 'idem' (SEPT.GERM.), *shower* 'aversă (de ploaie)' (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *roura* (atestat şi cu forma *ruăra*) + suf. *-iturǎ*, cuvântul nu este atestat în DLR.

rudí vb. IV, refl. A deveni rudă; a se înrudi. Derivat de la *rudă*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Miron Costin.

rulá vb. I, intranz. A vorbi fără rost, a flecări; a medita. Echivalează în trei contexte gr. ἀδολεσχέω 'a vorbi fără rost, a flecări; a medita', cf. *to talk idly, to chatter; to meditate* 'idem' (GR.ENGL.). Cf. şi MUNT.LEX.BIBL.: 36 şi urm. Atestat în DLR, s.v. *rula*[2], doar la Dosoftei, cuvântul este considerat un împrumut din sârbo-croată (*ruljati* 'a striga').

ruláre s.f. Meditaţie; reflecţie adâncă. Ocurenţă unică: *Mâhniiu-mă întru rularea mea, şi mă turburaiu de către glasul nepriêtenului şi de năcazul păcătosului* (Ps.54:2). Echivalează în context gr. ἀδολεσχία (aici) 'meditaţie', cf. engl. *pondering* 'idem' (SEPT.ENGL.), germ. *Nachdenken* 'idem' (SEPT.GERM.). Cf. şi MUNT.LEX.BIBL.: 36 şi urm. Derivat de la vb. *rula*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

rúlă s.f. Sporovăială, pălăvrăgeală. Ocurenţă unică: *La cine-i vai? La cine-i gâlceavă? La cine-s judéţe? La cine-s voi rêle şi rule?* (Parim. 23:29). Echivalează în context gr. λέσχη 'idem' din *Septuaginta*, cf. germ. *Gerede* 'idem' (SEPT.GERM.), engl. *swuabbles* 'sfadă, ciorovăială' (SEPT.ENGL.). Cf. şi MUNT.LEX.BIBL.: 36 şi urm. Derivat de la vb. *rula*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

rulătór sau **rulitór** adj.Vorbăreţ, palavragiu. *Pentru că de nu ar fi nădăjduind pre cei ce au căzut mai nainte să să învie, de prisosit ară fi şi rulător lucru pentru morţi a să ruga* (2Mac. 12:44). *Nu te vei dăştepta de la cea rulitoare filosofia voastră şi să răsâpeşti gândul tău cel mâhnit* (Iosip 5:11).). Echivalează în context gr. ληρώδης 'prostesc, nebunesc', cf. engl. *silly* 'idem' (GR.ENGL.), germ. *läppisch* 'nătâng, ridicol' (SEPT.GERM.), respectiv gr. φλύαρος 'flecar, bârfitor', cf. engl. *trifling, talkative, nonsensical* 'idem' (GR.ENGL.), germ. *absurd* (SEPT.GERM.). Cf. şi MUNT.LEX.BIBL.: 36 şi urm. Derivat de la vb. *rula*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

ruşí vb. IV, tranz. A face (un lucru) să devină roşu, a înroşi. Derivat verbal de la *roşu*, cuvântul este atestat prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1688).

ruşít adj. Colorat în roşu; devenit roşu. Participiu al vb. *roşi* (*ruşi*), cuvântul este atestat în DLR prima dată în BIBL.1688.

sad s.n. Plantă; strat (de flori sau zarzavaturi). *Ca un finic m-am înălţat întru ţărmuri şi ca sadurile trandafirului în Ierihó* (Sir. 24:15). *Ziş: „Adăpa-voi grădina şi voi îmbăta sadul mieu"* (Sir. 24:31). Echivalează în cele două contexte gr. φυτόν 'plantă', cf. *Gewächs* 'idem' (SEPT.GERM.), *bush* 'tufă' (SEPT.ENGL.), respectiv πρασιά 'strat de flori sau zarzavaturi', cf. *garden bed* 'idem' (GR.ENGL.), *Beet* 'idem' (SEPT.GERM.), *flower bed* 'idem' (SEPT.ENGL.). Împrumut din v. slav. **садъ**, cuvântul este atestat în DLR încă la Coresi.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

sadiroth (fără marcarea accentului) s. indecl.. Ocurență unică: *Iodaé preutul celor preste sută şi socotitorilor puterii şi dzise către ei: Scoateți-o pre ea afară den sadiroth!* (4Reg. 11:15). Împrumut contextual după gr. σαδηρώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saderoth*, cu sensul probabil de 'rând, serie'. V. şi *supra*, s.v. **adiróth**. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

saffoth s. indecl. (fără marcarea acentului) Ocurență unică: *Au adus* [...] *măcinături şi miêre şi untu şi oi şi saffoth de boi* (2Reg. 17:28–29). Împrumut contextual după gr. σαφφώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saphphoth* cu sensul probabil de 'lapte acru' sau 'brânză de vaci'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sahaidác s.n. Tolbă (de săgeți). Ocurență unică: *Sahaidacele lor le-au spândzurat preste zăbrêlele tale împregiur* (Iez. 27:11). Echivalează în context gr. φαρέτρα 'idem', cf. germ. *Köcher* 'idem', engl. *quiver* 'idem'. Împrumut după pol. *sahajdak*, cuvântul este atestat în DLR mai întâi într-un document din anul 1629.

sahon (fără marcarea acentului) s. indecl. Ocurență unică: *Şi veniră noao ca mâna Dumnedzăului nostru, bună la noi, om sahon dentru fiii Mosai* (1Ezd. 8:18). Împrumut contextual după gr. ἀνηρ σαχων (SEPT.FRANKF.) (în alte versiuni ale *Septuagintei*: σαχωλ), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *sachol* 'cumpătare, prudență; discreție' (GR.ENGL.: *a man of discretion* 'un bărbat discret'), cf. germ. *ein besonnener Mann* 'un om chibzuit' (SEPT.GERM.). Cuvântul a fost menținut în BIBL.1688 (accentuat: *sahón*), dar nu este înregistrat în DLR.

samvíche sau **samvíchi** s.f. Instrument muzical oriental cu coarde, de formă triunghiulară. Echivalează în patru contexte apropiate (Dan. 3:5, 7, 10 şi 15) gr. σαμβύκη 'idem', cf. *sambuque* (BJ), germ. *Saiteninstrument* 'instrument cu coarde' (SEPT.GERM.), *trigon* (SEPT.ENGL.); este menținut în BIBL.1688. Existent în latină şi franceză, cuvântul nu este înregistrat în dicționarele româneşti.

saraváră s.f., pl. Pantaloni largi purtați de popoarele orientale; şalvari. În cele două contexte apropiate – *Atuncea bărbații aceia s-au legat cu saravarile lor* (Dan. 3:21) şi *Saravárele lor nu s-au primenit* (Dan. 3:28) –, cuvântul echivalează gr. σαράβαρα, termen de origine orientală, al cărui sens a fost corect definit de lexicografi: *haut-de-chausses, à l'usage des orientaux* 'idem' (BAILLY, s.v.), *loose trousers worn by Scythians* 'idem' (LIDDELL/SCOTT, s.v.)., cf. şi *chausses* (BJ). Interpretarea 'sandală', cf. *sandal* (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Sandale* (SEPT.GERM.) nu este argumentată. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sárdiu sau **sárdion** s.n. (întrebuințat şi ca adj.) Piatră semiprețioasă transparentă, de culoare roşie sau brună. Echivalează frecvent gr. σάρδιον 'idem' din *Septuaginta*. Împrumut după ngr. σάρδιον, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648).

sáta s. indecl. Unitate de măsurat cereale. Ocurență unică: *Aţi pus în ştiubeiu 20 de sáta şi s-au făcut 10 sáta [de orzu]* (Agg. 2:17). Echivalează în context gr. σάτα, plural de la σάτον, cuvânt împrumutat din ebraică. Menținut în BIBL.1688, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

savahá s. indecl. Ocurență unică: *De 18 coți înălțimea a unui stâlpu; şi hothar preste el cel de aramă, şi înălțimea lui hothar, de 3 coți; savahá şi roidii*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

preste hothar prenpregiur – toate de aramă (4Reg. 24:37). Împrumut contextual după gr. σαβαχα, transcriere a cuvântului ebraic *sabacha* cu sensul de ‘împletitură’, cf. *Flechtwerk* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *latticework* ‘ornament în formă de grătar’ (GR.ENGL., SEPT.ENGL.). În BIBL.1688: *mreajă*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

savat (fără marcarea accentului) s. indecl. Sabat, numele celei de-a unsprezecea luni din calendarul iudaic (ianuarie–februarie). Împrumut contextual după gr. Σαβάτ, transcriere aproximativă a ebr. *shebat* ‘idem’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

savathar (fără marcarea accentului) s. indecl.. Ocurență unică: *Şi ca acêstea – la stâlpul al doilea, [şi roidii 100,] preste savathar împregiur* (4Reg. 24:37). Corespunde în context gr. σαβαχα din *Septuaginta.* Forma de aici reprezintă rezultatul probabil al unei contaminări între gr. χωθὰρ şi gr. σαβαχα, unități foarte apropiate în context. V. *supra*, s.v. **hothar** şi **savahá**.

savec (fără marcarea accentului) s. indecl.. Tufiş. Ocurență unică: *Căutându Avraam cu ochii lui, vădzu şi iată un berbêce prinsu într-un sádu savec de coarne* (Fac. 22:13). Expresia gr. φύτος σάβεκ din *Septuaginta* (reprodusă literal prin *sádu savec*) reprezintă o structură tautologică, traducătorul dublând echivalarea printr-un împrumut contextual după ebr. *sebak* ‘tufiş’, cf. BJ: *buisson* ‘idem’. Interpreții moderni procedează în aceeaşi manieră ca şi Milescu: *Strauch Sabek* ‘tufiş sabec’ (SEPT.GERM.), *a sabek plant* ‘o plantă sabec’ (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

săbór sau **sobór** s.n. Mulțime de oameni strânşi cu un anumit scop; adunare, întrunire. Împrumut după slavon. **съборъ** sau **соборъ**, cuvântul este frecvent întrebuințat în vechile texte româneşti.

săglăsí vb. IV, intranz. A fi în armonie cu ceva. Echivalează în context gr. συμφονεῖν ‘idem’. Ocurență unică: *întru lêgea lui a săglăsi Israil* (Sir. 45:22). Împrumut după slavon. **съгласити** ‘idem’, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sămărî́ vb. IV, refl. A se bucura, a fi voios. Ocurență unică: *Întru calea mărturiilor tale mă sămărâiu, ca spre toată avuțiia* (Ps. 118:14). În BIBL.1688: *mă desfătaiu*. Echivalează în context vb. gr. τέρπω ‘idem’ cf. *to be delighted, to have pleasure* ‘a fi încântat, a avea plăcere’ (GR.ENGL., s.v.), *ich habe frohlockt* ‘am jubilat; am fost în culmea bucuriei’ (SEPT.GERM.), *I delighted* ‘am fost încântat’ (SEPT.ENGL.). Neînregistrat ca atare în dicționare, cuvântul trebuie pus în legătură cu participiul *sămărât*, înregistrat în DLR, s.v., ca adjectiv, definit drept ‘vesel, voios’ şi atestat pentru prima dată în lexiconul slavo-român al lui Staicu Logofătul (jumătatea secolului al XVII-lea); etimologia este necunoscută.

sămắț adj., s.m. Semeț; arogant, plin de sine, trufaş. Cu o etimologie obscură, cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti vechi; cea mai veche atestare în DLR, s.v. *semeț*, este din *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (prima jumătate a secolului al XVII-lea).

sărăimán s.m. Sărman. Împrumut după v. slav. ***сиромахъ*** (cu schimbarea sufixului!), cuvântul este atestat în DLR, s.v. *sărman*, cu forme sensibil diferite, în numeroase texte româneşti vechi, începând cu *Palia de la Orăştie* (1582). Forma de aici, cu multe ocurențe, este înregistrată în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

sărăimăníe s.f. Sărăcie. Ocurenţă unică: *Eu sânt şi nu iaste altă, nu voi şedea văduă, nici voi cunoaşte sărăimăniia!* (Is. 47:8). Cu forma *surumănie*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *sărmănie*, prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648). Derivată de la *sărăiman* + suf. *-ie*, forma de aici nu este înregistrată în DLR.

sărbá vb. I, tranz. A celebra, a sărbători. *Să vor sui pre an a să închina împăratului Domnului celui întrutotţiitor şi a sărba praznicul facerii colibilor* (Zah. 14:16). Moştenit din lat. *servare*, cuvântul este atestat de DLR deja în *Psaltirea Scheiană.*

sătăciúne s.f. Ocurenţă unică: *Mêrge pren fără apă pustiiu şi pământ rânduit întru sătăciuni şi adună cu mâinele neroada* (Parim. 9:12).

săvái conj. Dacă (introduce o propoziţie condiţională). Ocurenţă unică: *Şi săvai de către împuţânarea vârtutea să va opri a păcătui; dă va afla vrême, face-va rău* (Sir. 19:24). Echivalează în context gr. ἐὰν ‘dacă’. Fraza corespondentă din *Septuaginta* este foarte fidel imitată: καὶ ἐὰν ὑπὸ ἐλαττώματος ἰσχύος κωλυθῆ ἁμαρτεῖν, ἐὰν εὕρη καιρόν, κακοποιήσει. Construcţie internă (*să* + *va* ‘vrea’), cuvântul *săvai* (adverb şi conjuncţie) este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi, cu valoarea condiţională de aici, cuvântul fiind atestat de DLR deja în *Palia de la Orăştie* (1582).

săvârşénie s.f. Îndeplinire; perfecţiune. Ocurenţă unică: *Vei lua de la berbêce grăsimea lui, şi grăsimea ce acopere pântecele lui,* [...] *pentru că iaste săvârşenie aceasta* (Ieş. 29:22). Echivalează în context gr. τελείωσις ‘idem’. Derivat de la vb. *săvârşi* suf. *-enie* (întărit şi de slavon. **съвръ єниѥ**), cuvântul este înregistrat în DLR, s.v., doar cu sensurile ‘sfârşit’ şi ‘moarte’.

săvârşí vb. IV, tranz. şi refl. A (se) sfârşi; duce la capăt, a realiza, a împlini. împrumut după slavon. **съвръ ити**, cuvântul este larg răspândit în vechile texte româneşti, adesea în alternanţă cu *sfârşi*.

săvârşít s.n. Sfârşit. Participiu substantivizat de la vb. *a săvărşi*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

sálnic sau **sálnec** adj., s.m. şi s. f. Silnic; puternic; autocrat, tiran. Împrumut livresc după slavon. **сильнъ**, cuvântul este frecvent întrebuinţat în vechile texte româneşti.

sálţă s.f. Laţ. Ocurenţă unică: *Ascunsă iaste în pământ funiia lui, şi sâlţa lui – pre cărări* (Iov. 18:10). Echivalează în context gr. σύλληψις ‘prindere, capturare’, cf. *capture* ‘idem’ (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Ergreifung* ‘idem’. Împrumut după ucr. *сильце*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv la Dosoftei.

sâmceá s.f. Smicea, vârf, extremitate. Ocurenţă unică: *Şi de 5 coţi aripa a unui heruvim şi 5 coţi aripa lui a doao*, *10 cu cotul den sâmceaoa áripii lui până la sâmceaoa áripii lui* (3Reg. 6:24). Echivalează în context gr. μέρος ‘parte’, aici ‘extremitate, sfârşit’, cf. *Ende* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *tip* ‘vârf’ (SEPT.GERM.). Moştenit din lat. **summicella*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *smicea*, pentru prima dată la Varlaam.

sángiuri (şi, rar, **sángeruri** sau **sángere**) s.n., pl. Sânge; fapte sângeroase. Echivalează în context gr. αἵματα, un plural cu sensul generic de ‘fapte sângeroase, crime’. Formă arhaică de plural a subst. *sânge* (lat. *sanguen*), cuvântul este atestat în DLR încă din textele rotacizante.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

sângurí vb. I, intranz. A trăi singur. Ocurenţă unică: *Bdenuii şi mă făcuiu ca pasărea ce sângurêşte pre pod* (Ps. 101:8). Echivalează în context gr. μονάζω, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*, cu sensul de aici, cf. *to live alone* ‘idem’ (GR.ENGL., s.v.). Cuvântul pare o creaţie lexicală spontană, nefiind înregistrat în dicţionarele limbii române.

sârg s.n. (în expresia *de sârg*) Grabă, repeziciune. Împrumut după magh. *szorog*, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

sârguí vb. IV, intranz. şi refl. A se grăbi. Derivat verbal de la *sârg*, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

sârguiálă s.f. Grabă. Derivat verbal de la *sârgui* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Nicolae Costin.

sârguitór adj., s.m. şi f. (Persoană) care se grăbeşte. Derivat de la *sârgui* + suf. *-tor*, cuvântul nu este înregistrat cu sensul de aici în DLR, s.v.

scáfă s.f. Strachină, blid, căuş. Ocurenţă unică: *El fiêrse fiertură şi dămicắ pâine în scafă* (Bel 1:40). Împrumut după ngr. σκάφη, cuvântul este atestat în DLR încă din cele mai vechi texte româneşti din secolul al XVI-lea.

scálă s.f. Punct vamal; port; târg. Ocurenţă unică: *Şi vei zice ii Sor, ceii ce lăcuiêşte la întrarea mării, scălii năroadelor de la ostroave multe* (Iez. 27:3). Echivalează în context gr. ἐμπόριον ‘idem’. Împrumut după ngr. σκάλα, ital. *scala*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată într-un document de la 1634.

scándală s.f. Capcană, laţ, cursă; piedică, obstacol. Ocurenţă unică: *Vor fi voao întru ţineri şi dumnedzăii lor vor fi voao întru scandală* (Jud. 2:3). Cuvântul este glosat marginal prin: *piêdică*. Echivalează în context gr. σκάνδαλον ‘idem’, cf. *Fallstrick* ‘laţ, cursă’ (SEPT.GERM.), *obstacle* ‘piedică, obstacol’ (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. **скандалъ** şi ngr. σκάνδαλον, cuvântul este atestat de DLR, cu forma de feminin, într-un document din anul 1652.

scârbă s.f. Supărare, întristare, amărăciune. Împrumut după slavon. **скрѣбь**, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

scârbélnic adj. Înclinat spre mânie, irascibil. Ocurenţă unică: *Dumnedzăul, cel ce dai izbândire mie şi ai supus năroade supt mine, mântuitoriul mieu dentru neprêtenii miei scârbêlnici* (Ps. 17:51). Echivalează în context gr. ὀργίλος din *Septuaginta*, definit ca *inclined to anger* ‘înclinat spre mânie’ (GR.ENGL.), cf. (*vrăjmaşii miei*) *cei cu urgie* (BIBL.1688), *jähzornig* ‘irascibil, arţăgos’ (SEPT.GERM.), *irrascible* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la *scârbă* + suf. *-elnic*, cuvântul este înregistrat în DLR în texte din secolul al XVII-lea, dar nu cu acest sens.

scârbí vb. IV, intranz., tranz. şi refl. A (se) întrista, a (se) supăra, a (se) mâhni. Împrumut după slavon. **скрѣвѣти**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

scârnav adj. Plin de scârnă; murdar, scârbos. Împrumut din slavon. **скърънавъ**, cuvântul este atestat de DLR deja în *Psaltirea Scheiană* şi la Coresi.

scârnă s.f. Excrement. Ocurenţă unică: *Întru balegă de scârnă omenească le vei vârî pre iale între ochii lor* (Iez. 4:12). Echivalează în context gr. κόπρος ‘idem’ din *Septuaginta*. Împrumut din slavon. **скврънъ**, cuvântul este atestat de DLR în texte de la începutul secolului al XVII-lea.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

scârnăvíe s.f. Infamie, mârşăvie, josnicie, ticăloşie. Derivat de la *scârnav* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

schíptru s.n. Sceptru. Corespunde în cele două contexte din *Septuaginta* gr. σκήπτρον 'idem'. Împrumut după ngr. σκήπτρον sau lat. *sceptrum*, cuvântul este atestat pentru prima dată în DLR, cu forma de aici, la Grigore Ureche.

sclip s.n. Portic, colonadă (acoperită). Cuvântul echivalează în numeroase contexte, de regulă, gr. στοά 'idem'. Împrumut din pol. *sklip*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *sclip*[2], pentru prima dată la Dosoftei.

scop s.m. Bărbat castrat; eunuc. Echivalează în sintagma *mai marele scopilor*, de câteva ori în *Careta profetului Daniel*, gr. ἀρχιευνοῦχος 'şeful eunucilor' din *Septuaginta*. Considerat un derivat postverbal de la vb. *scopi*, cuvântul este atestat în DLR s.v. *scop*[1], exclusiv la Dosoftei.

scopí vb. IV, tranz. A castra. Împrumut după slavon. **скопити**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Codicele Todorescu* (secolul al XVI-lea).

scopít s.m. Bărbat castrat, eunuc. Derivat de la vb. *scopi*, cuvântul este menţionat deja în *Anonymus Caransebesiensis*, din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

scorpídii s.n., pl. Dispozitiv de aruncat săgeţi. Ocurenţă unică: *Au pus acoló şi meşterşuguri şi aruncătoare de foc şi aruncătoare de pietri şi scorpídii, ca să să zvârleascâ săgeţi şi praştii* (1Mac. 6:51). Echivalează în context gr. σκορπίδια, forma de plural a gr. σκορπίδιον 'dispozitiv de aruncat săgeţi', diminutiv de la σκορπίος 'scorpion', un *hapax legomenon* în *Septuaginta*. Cf. şi SEPT.GERM.: *Skorpione zum Werfen von Pfailen* 'scorpioni pentru aruncat săgeţi', SEPT.ENGL.: *devices* [...] *shoot arrows* 'dispozitive de aruncat săgeţi'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

scórpiu (accentuat şi **scorpíu**) s.m. Scorpion. Împrumut contextual după gr. σκορπίος 'scorpion' din *Septuaginta*. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR., nici s.v. *scorpion* (< fr. *scorpion*), nici s.v. *scorpie*.

scovárdă s.f. Scoveargă. Ocurenţă unică: *Împărţi la tot nărodul* [...] *câte o bucată de carne şi câte o scovardă den tigaie* (2Reg. 6:19). Sintagma *scovardă den tigaie* echivalează în context. gr. λάγανον ἀπὸ τηγάνου 'prăjitură din tigaie'. Împrumut din v. slav. **сковрада** 'tigaie', cuvântul este atestat de DLR prima dată în BIBL.1688.

scrâşcá, **scârşcá** sau **şcârşcá** vb. I, intranz. A scrâşni (mai ales despre dinţi). Derivat probabil de la vb. *cârşca* + pref. *s-*, cuvântul este atestat în DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVI-lea.

scrâşcáre s.f. Scrâşnet. Ocurenţă unică: *Şi m-am mântuit după mulţimea milei şi numelui tău, dentru scrâşcări gata la mâncare* (Sir. 52:4). Derivat de la vb. *scrâşca*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

scripí vb. IV, intranz. A sclipi. Ocurenţă unică: *Vedêrea lui era ca vedêrea aramei ce scripêşte* (Iez. 40:3). Echivalează în context gr. στλίβω 'idem'. Forma de aici este atestată în DLR, s.v. *sclipi*, pentru prima dată la Dosoftei.

scripiciós adj. Sclipicios; sclipitor. Ocurenţă unică: *vin de la Helvon şi lâni scripicioase de la Mílit* (Iez. 27:18). Echivalează în context gr. στίλβος 'idem'. Derivată de la vb. *scripi* + suf. *-cios*, această formă a cuvântului nu este atestată în DLR, s.v. *sclipicios*, ale cărui prime atestări sunt din dicţionare de la începutul secolului al XIX-lea.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

scripíre s.f. Sclipire. Ocurență unică: *Bine s-au făcut spre scripire, bine să făcu spre junghêre* (Iez. 21:15). Echivalează în context gr. στίλβωσις ‘idem’. Derivată de la vb. *scripi*, această formă a cuvântului nu este atestată în DLR, s.v. *sclipire*, a cărui primă atestare este la Ioan Budai-Deleanu.

sefim vezi *supra*, s.v. **esefim**.

serseroth (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. σερσερώθ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *serseroth*, cu sensul ‘lanțuri’, cf. engl. *chains* ‘idem’ (GR.ENGL., s.v., SEPT.ENGL., în notă de subsol), *kettenförmige Schmuckbänder* ‘benzi ornamentale în formă de lanțuri’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Şi făcu serseroth întru Davir şi puse preste căpeţêlele stâlpilor şi făcu roidioare 100* (2Paral. 3:15). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sfârlitúră s.f. Aruncare (a unei suliți, săgeți etc.). Echivalează în context gr. βολίς ‘idem’ din *Septuaginta*. Ocurență unică: *Ca turnul David – grumazul tău, cel clădit la Thalpioth, 1000 de scuturi spânzurați sânt pre el; toate sfârlitúrile tarilor* (Cânt. 4:4). În BIBL.1688: *svârliturile.* Variantă fonetică a lui *zvârlitură* (derivat de la *zvârli* + suf. -tură), cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

sfeştení vb. IV, intranz. A îndeplini slujba de preot. Echivalează în context gr. ἱερατεύω ‘idem’, cf. *to performe the office of a priest* ‘idem’ (GR.ENGL.), *im Heiligtum Dienst zu verrichten* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Şi pre Aaron şi pre fiii lui vei unge şi vei sfinți pre ei, ca să-mi sfeştenească mie* (Ieş. 30:30); în BIBL.1688: *ca să-mi preoțească mie*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR. Poate fi pus în relație cu subst. *sfeştenic*, înregistrat la SCRIBAN, s.v., cu sensul ‘preot’, după slavon. **свѧ тєникъ**.

shin s.m. Mastic, arbore de la care se obține o răşină specială (*Pistacia lentiscus*). Echivalează în context gr. σχῖνος ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *mastic tree* ‘idem’, *mastich* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Spune supt ce copaci ai vădzut pre ei împreunându-să între sine?” Şi el dzise: „Supt shin!”* (Sus. 1:53). Într-o notă de subsol, în SEPT.GERM. se dă explicația că în originalul grecesc se produce un joc de cuvinte între numele masticului (σχῖνο) şi forma verbală σχίζει ‘se separă; se desparte în două’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sícheră s.f. Băutură alcoolică obținută din fructe; cidru. Împrumut livresc după slavon. **сикєра**, ngr. σίκερα, cuvântul este atestat de DLR prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648).

síclu s.n. Unitate de măsură pentru greutate, echivalentă cu aprox. 6 grame. Împrumut livresc după lat. *siclus*, slavon. **сиклъ**, ngr. σίκλος, cuvântul apare prima dată, după DLR, s.v., în *Palia de la Orăştie* (1682).

sílă s.f. Putere. Împrumut după v. slav. **сила**, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte româneşti cu acest sens primar.

silítră s.f. Substanță minerală folosită la fabricarea săpunului (nitrat de potasiu). Ocurență unică: *Te vei spăla cu silitră şi vei înmulți ție iarbă* (Ier. 2:22). Echivalează în context gr. νίτρον ‘pulbere pentru spălat; mineral folosit la fabricarea săpunului’ (GR.ENGL.), cf. *nitre* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Soda* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Cea mai veche atestare în DLR, s.v. *silitră*, pentru acest cuvânt, este

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

acest context din BIBL.1688, ceea ce justifică cu greu etimologia multiplă propusă: din rus. *selitra*, pol. *salitra*, sb. *šălitra*, fr. *salitre*.

silnicíe s.f. Faptul de a stăpâni; domnie. Echivalentul din *Septuaginta* este gr. δυναστεία, explicat de lexicografi ca atare, cf. GR.ENGL.: *lordship*, *domination* 'idem'. Cu o unică ocurență, cuvântul glosează, într-o notă marginală, la forma de plural *silniciile*, subst. *domniile* din text (3Reg. 16:5). Cf. şi SEPT.ENGL.: *acts of domination*. Derivat de la adj. *silnic* + suf. *-ie*, cuvântul ca atare este atestat în DLR doar în texte de la sfârşitul secolului al XVIII-lea; sensul de aici nu este înregistrat.

sirínă s.f. Sirenă; făptură fabuloasă în mitologia grecilor, cu chip de femeie şi corp de peşte. Împrumut livresc după ngr. σειρήν, lat. *siren*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei şi la Cantemir.

smârdă sau **zmârdă** s.f. Necurățenie, murdărie; urâțenie. Împrumut după slavon. **смръдъ**, cuvântul este atestat pentru prima dată în DLR, s.v. *smârd*, în BIBL.1688.

sméren sau **smérin** adj. Smerit; supus, modest; sfios. Împrumut după slavon. **смѣренъ**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un document de la 1618.

smídă s.f. Grindină. Având o etimologie obscură, cuvântul este atestat în DLR în *Psaltirea Scheiană*, la Dosoftei şi la Cantemir.

sminteálă s.f. Tulburare, nebunie, alienare; pagubă, neajuns; greşeală. Derivat de la vb. *sminti* + suf. *-eală*, cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti vechi.

smintí vb. IV, intranz., tranz. şi refl. A se tulbura, a înnebuni; a împiedica (pe cineva să facă ceva); a greşi. Un împrumut după v. slav. ***съмѧсти***, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte româneşti.

smirít s.n. (în expresia *piatra smiritului*, menținută şi în BIBL.1688) Rocă metamorfică formată din granule fine. Echivalează în context gr. σμιρίτης 'idem', cf. *emery stone* 'idem' (SEPT.ENGL.), *smyrite stone* 'idem' (GR.ENGL.), *Schmiergelsteine* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Hicații lui – scuturi de aramă şi legătura lui – ca piatra smiritului* (Iov. 41:7). Cu acest context din BIBL.1688, cuvântul este atestat în DLR, dar etimologia indicată este greşită.

smírnă sau **zmírnă** s.f. Răşină obținută de la unul din arborii din genul *Styrax*, care, prin ardere, răspândeşte un miros plăcut. Împrumut după slavon. **смиръна**, cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti vechi.

soam (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. σωὰμ din SEPT.FRANKF. (în alte ediții ale *Septuagintei:* σοομ), transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic denumind o piatră semiprețioasă neidentificată, probabil onix. Ocurență unică: *După toată putêrea, am gătit la casa Dumnedzăului mieu aur, argint, aramă, fier, lêmne, pietri soam şi a împlerii, pietri scumpe şi de multe fêliuri* (1Paral. 29:2). Cf. *stones soom* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Soom-Steine* 'idem' (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sobór vezi **săbór**.

sofer (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. σωφὲρ din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *shophar* desemnând 'cornul berbecului' (întrebuințat ca instrument muzical). Ocurență

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

unică: *Şi tot Israil suind săcriiul făgăduinţei Domnului cu semnu şi cu glas sofer şi cu trâmbiţe şi cu ţimbale* (1Paral. 15:28). Cf. GR.ENGL.: *ram's horn* 'idem', *Sopher*, în notă: *widderhorn* 'idem'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sofir (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. σωφεὶρ, o confuzie în SEPT.FRANKF. cu numele biblic *Ofir* (gr.'Ωφὶρ), ţinut reputat pentru bogăţia sa în aur. Ocurenţă unică: *Şi nu să va ţinea cu aur sofir, cu ónih cinstit şi zamfir* (Iov 28:16). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sorb s.n. Vârtej de apă. Echivalează gr. δίνη 'idem' din SEPT.FRANKF., cf. *wirlwind* 'idem' (GR.ENGL.). Ocurenţă unică: *Carea dentr-amândoao, nu sorbul lui va stropşi pre voi* (Iov 13:11). În BIBL.1688 apare sinonimul mai transparent *vultoarea.* Derivat postverbal de la *a sorbi*, cuvântul este atestat în DLR abia în unele dicţionare de la începutul secolului al XIX-lea.

soţietáte s.f. Societate. Cuvântul merită un scurt comentariu, deorece pare să reprezinte prima atestare absolută a acestui important cuvânt în limba română, în DLR, s.v. *societate*, cele mai vechi atestări fiind din texte de la sfâşitul secolului al XVIII-lea. Creatorul termenului, traducătorul iniţial sau revizorul său moldovean, a efectuat un împrumut după lat. *societas*, *-tis*, procedând poate şi analogic, prin derivare de la *soţie* 'asociat, partener' (s.m. în limba veche) + suf. *-ă*(*e*)*tate*. Reacţia faţă de acest neologism a revizorilor ultimi ai textului, cărturarii de la Bucureşti, a fost, de fiecare dată, surprinzătoare. Iată, mai întâi, cele trei contexte, veritabile *loca oscura* în textul primar al *Septuagintei*: a) *Sufletul* [...] *va minţi cătră aproapele-şi, au întru zălojire, au pentru soţietate, au pentru jeac* (Lev. 6:2). Sintagma echivalentă din SEPT.FRANKF. este gr. περὶ κοινωνίας, interpretată de exegeţii moderni drept o referire la relaţie patrimonială, mai precis la o 'proprietate comună', cf. *wegen gemeinsamen Eigentums* 'din cauza unei proprietăţi comune' (SEPT.GERM.), *regarding joint ownership* 'privitor la o proprietate asociativă' (SEPT.ENGL.). Altă interpretare posibilă: *sign of fellowship, gift, contribution* 'semn de asociere, dar, contribuţie' (GR.ENGL.). În BIBL.1688, sintagma *pentru soţiire* reprezintă o transpunere globală, cuvântul *soţiire* fiind înregistrat în DLR cu sensul 'asociere', cu acest citat din BIBL.1688, dar şi cu unul mai vechi, dintr-un document de la anul 1652. b) *Acêstea dzice Domnul: Să nu întri la soţietatea lor şi să nu mergi să te boceşti şi să nu plângi pre ei* (Ier. 16:4). Sintagma echivalentă din SEPT.FRANKF. este gr. εἰς θίασον αὐτῶν, interpretată de exegeţii moderni drept o referire la un ritual păgân specific: *their revel* 'orgia lor' (SEPT.ENGL.), *mourning fest* 'festivitate funebră' (GR.ENGL.), sau la o asociere pe baze religioase: *Kultgemeinde* 'comunitate culturală' (SEPT.GERM.). Prin opţiunea *în danţul lor* (BIBL.1688), revizorii de la Bucureşti au făcut apel la unul dintre sensurile comune ale gr. θίασος, acela de 'sărbătoare; dans' (cf. BAILLY, s.v.). c) *Crescu mai tare pentru soţietátea hrănii* (Iosip 13:22). În sintagma corespondentă (gr. διὰ συντροφίας) din *Septuaginta*, subst. συντροφία, literal 'împreună-hrănire' (calchiat prin *soţietatea hrănii*!), desemnează în mod generic (despre un grup de oameni) faptul de a fi educaţi împreună, cf. *common education* 'educaţie comună' (GR.ENGL.), *gemeinsames Aufwachsen* 'creştere, educaţie comună' (SEPT.GERM.), *common nurture* 'hrănire, îngrijire, educaţie comună' (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688 ne întâmpină o gravă (şi amuzantă!) eroare de lectură a revizorilor (sau

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

a vreunui copist!), care au crezut că sintagma *pentru soţietatea hrănii* din manuscrisul originar trebuie transcrisă *pentru soţiia ta te hrăniiu*.

spodobí vb. IV, tranz. şi refl. A se arăta demn (de ceva), a se învrednici. *Aceia nu numai de către oameni să lăudară, ci şi dumnezăiască parte să spodobiră* (3Mac. 18:3). Împrumut după slavon. **сподобити(сѧ)**, cuvântul este atestat în DLR în documente de la jumătatea secolului al XVI-lea şi la Coresi.

stácti (accentuat şi **stactí**) s. indecl. Stactie; ulei de mirt. Împrumut contextual după gr. σταχτή ‘idem’ din *Septuaginta*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *stactie*, cu varietăţi formale diferite, în psaltirile rotacizante din secolul al XVI-lea, ca împrumut după slavon. **стакти** sau ngr. σταχτή.

stávăr s.n. Stabilitate, statornicie. Ocurenţă unică: *Şi săpătură prestă iale şi prestă uşile bisêricii heruvim şi finici spre săpătura sfintelor şi de stavăr lêmne despre faţa lui elam pre denafară* (Iez. 41:25). În cadrul sintagmei *de stavăr lêmne*, locuţiunea adjectivală *de stavăr* echivalează în context adj. gr. σπουδαῖος din sintagma σπουδαῖα ξύλα, cf. *kostbares Holz* ‘lemn preţios’ (SEPT.GERM.), *excellent wood* ‘lemn foarte scump’ (SEPT.ENGL.). Cf. şi GR.ENGL., unde gr. σπουδαῖος este prezentat drept un hapax legomenon în *Septuaginta* şi definit prin *worth serious attention, excellent* ‘demn de cea mai mare atenţie, excelent’. Revizorii de la Bucureşti au preferat o soluţie mai transparentă din punct de vedere semantic: *lêmne de treabă* (BIBL.1688). În DLR, s.v. *stavăr*, suntem informaţi că atât cuvântul ca atare, cât şi expresia *de stavăr*, sunt atestate doar la Dosoftei şi într-o serie de vechi dicţionare; etimologia cuvântului este obscură.

stărnutáre s.f. Strănutare. Ocurenţă unică: *Întru stărnutarea lui va luci lumină şi ochii lui – chip de luceafăr* (Iov. 41:10). Echivalează gr. πταρμός ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *sneezing* ‘idem’. Cuvântul este atestat în DLR, s.v. *strănutare*, cu acest loc din BIBL.1688.

stâjíre s.f. Faptul de a grăbi, faptul de a alunga; vezi *supra*, s.v. **stejí**. Ocurenţă unică: *Concenire şi stâjire va face preste toţi ceia ce lăcuiesc pământul* (Sof. 1:19). Echivalează în context gr. σπουδη, definit de lexicografi prin *haste, hurry; zeal, diligence, effort* ‘grabă, pripă; zel, silinţă, efort’ (GR.ENGL.). Unii interpreţi preferă o formulare sintetică: *ein schnelles Ende* ‘un sfârşit rapid’ (SEPT.GERM.), *a swift end* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Derivat nominal de la vb. *stâji* (*steji*), cuvântul nu este înregistrat în DLR.

stâlpáre s.f. sau **stâlpáriu** s.n. Ramură verde înfrunzită, întrebuinţată în unele ritualuri cultice. Derivat probabil de la subst. *stâlp* (< slavon. **стлъпъ**), cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

stâlpíre s.f. Stâlp; stelă. Ocurenţă unică: *Şi încă preste el iaste al dzêcelea şi iarăşi va fi la pradă, ca terivinthul şi ca ghinda când va cădea dentru ghioacea ei; sămânţă sfântă – stâlpirea ei* (Is. 6:13). Echivalează în context gr. στήλωμα din SEPT.FRANKF., într-o secvenţă care nu se găseşte în alte ediţii ale *Septuagintei.* Pentru sens, cf. BAILLY, s.v. *stèle dressée* ‘stelă înălţată’. Cu această întrebuinţare, cuvântul nu este înregistrat în DLR, s.v. *stâlpire*.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

stánghe vezi **stínghe**.

stânghecí vb. IV, intranz. A şchiopăta. Ocurenţă unică: *Şi răsări soarele cându trecu Chipul lui Dumnedzău; iară el stânghecea cu stânghea lui* (Fac. 32:31). Contextul corespondent din SEPT.FRANKF. este gr. ἐπίσκαζε τῶ μηρῶ αὐτοῦ, literal: 'şchiopăta din coapsa lui', cf. *er* [...] *hinkte von seiner Hüfte* 'idem' (SEPT.GERM.), *he was limping upon his thigh* 'idem'. Revizorii de la Bucureşti păstrează verbul, atribuindu-i o valoare tranzitiv-factitivă: *stângăciia coapsa lui* (BIBL.1688); citatul acesta este dat în DLR, s.v. *stângăci*, ca primă atestare a cuvântului (derivat probabil de la *stângaci*).

stârc s.m. Pasăre migratoare înrudită cu barza; bâtlan (*Ardea cinerea*). Împrumut din v. slav. **стръкъ**, cuvântul este înregistrat în DLR cu această primă atestare din BIBL.1688.

stejí vb. IV, tranz. A grăbi; a alunga. Ocurenţă unică: *Şi văzu împăratul că-l stejesc pre el foarte* (Bel 37). Cuvântul este atestat în DLR în psaltirile rotacizante din secolul al XVI-lea, la Coresi, Varlaam şi Dosoftei; etimologia este necunoscută.

stémă s.f. Coroană. Cu acest sens primar, ca împrumut livresc după slavon. **стѣмъ**, ngr. στέμμα sau lat. *stemma*, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

stépenă s.f. Treaptă, etapă; rang. Împrumut după slavon. **степень**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

stideálă s.f. Sfială. Derivat de la vb. *stidi* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

stidí vb. IV, refl. A se sfii. Împrumut după slavon. **стидѣтисѧ**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un text de pe la 1630.

stidínţă s.f. Sfială; (aici) ruşine, ocară. Ocurenţă unică: *Dzua ruşinea mea den preajma mea iaste, şi stidinţa obrazului mieu mă acoperí* (Ps. 43:17). Echivalează în context gr. αἰσχύνη definit prin *shame, dishonour, disgrace* 'ruşine, dezonoare, ocară' (GR.ENGL.), cf. *Schande* 'idem' (SEPT.GERM.), *shame* 'ruşine' (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v., cea mai veche atestare a cuvântului (derivat de la vb. *stidi*) este din Varlaam.

stínghe sau **stánghe** s.f. Stinghie; parte a piciorului, la om şi la animale, desemnând de obicei locul unde se îmbină femurul cu oasele bazinului; regiune inghinală. Glosat de câteva ori marginal prin *coapsă*. Cu această valoare semantică, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *stinghie*, pentru prima dată în *Pravila* lui Vasile Lupu din 1646; etimologia cuvântului este obscură.

stirásc s.n. (Lemn de) stirax. Ocurenţă unică: *Şi luă Iacov şie toiag de stirascu vêrde, şi de nucă şi de paltin şi le beli pre înse Iacov belituri albe* (Fac. 30:37). În contextul din *Septuginta* (ῥάβδον στυρακίνην χλωρὰν), adj. gr. στυράκινος se referă la unul din arborii din care se obţine smirna (*Syrax*), cf. *made of the wood, of the storax tree* 'făcut din lemn de la arborele stirax'. Cuvântul este menţinut în BIBL.1688 (*toiag de stirac vêrde*), context citat în DLR, s.v. *stirax*, ca primă atestare a cuvântului; trimiterea la un etimon latin şi unul francez este însă eronată.

stobór s.n. Sobor (formă rară şi regională). Ocurenţă unică: *Căci mai mult dentru stobor nu s-au curăţit şi leviţii era mai mulţi a jirtvui fasec la tot cela ce nu putea a să curăţi Domnului* (1Paral. 30:17). V. *supra*, s.v. **sobor**.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

stocí vb. IV, tranz. A stoarce. *Pentru că săgeți de la Domnul în trupul mieu sânt, cărora mâniia lor îmi stocêşte sângele; când voi începe a grăi mă împung pre mine* (Iov 6:4). În DLR, s.v., cea mai veche atestare a cuvântului (împrumut după v. slav. ***источити***) este acest pasaj din BIBL.1688.

strájniță s.f. Turn de strajă. Ocurență unică: *Şi zidi cu iale împăratul Asá tot muntele Veniamin şi strajniță* (3Reg. 15:22). În DLR, s.v., cuvântul (împrumut după pol. *strażnica*) are ca unică atestare pasajul corespondent din BIBL. 1688.

strâmciunáre s.f. Zdruncinătură; rană produsă prin zdrobire. Echivalează în context gr. μώλωψ 'idem', cf. GR.ENGL.: *stripe* 'dungă', *bruise* 'rană'. Ocurență unică: *De la picioare până la cap nu iaste întru el întregăciune, nici rană, nici strâmciunare, nici zgaibă înflată* (Is. 1:6). Cu forma de aici, dar cu sensul general de 'zguduire, tulburare', cuvântul este atestat în DLR, s.v. *zdruncinare*, la Dimitrie Cantemir; derivat nominal de la vb. *stuncina*.

strânciuná vb. I, tranz. A zdruncina; a zgudui, a tulbura. Echivalează în context vb. gr. στροβέω, explicat prin *to distract* 'a distruge, a tulbura' sau prin *to distress* 'a necăji, a supăra' (GR.ENGL.). Ocurență unică: *Nu frica mea te va strânciuna, nice mâna mea grea va fi preste tine* (Iov 33:7). Cea mai veche atestare în DLR, s.v. *zdruncina*, chiar cu forma de aici, este la Cantemir; etimologie necunoscută.

strânciunătúră s.f. Zdruncinătură; rană produsă prin zdrobire. V. *supra*, s.v. **strâmciunáre**. Derivat de la vb. *stuncina* + suf. *-ătură*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *zdruncinătură*, în BIBL.1688 şi definit prin 'cicatrice'.

stupínă s.f. Locul unde sunt aşezați stupii de albine; prisacă. Derivat de la subst. *stup* (< ngr. στόπος) + suf. *-ină*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Pravila de la Govora* (1640).

suiér s.n. Şuier; zgomot scos de animale. Unică ocurență: *Pentru căci şedzi mie întru mijlocul mosfetham ca să asculți suiérile acelor ce să scoală la ale lui Ruvim, mari cercetări ale inemii* (Jud. 5:16). În grafia ***сѣ́ѣрмѣ***, avem probabil de-a face cu o grafie defectuoasă pentru *şuierile*, cf. gr. συρισμός 'şuierat; behăit' din SEPT.FRANKF., în contextul respectiv. În DLR, s.v. *şuier* (derivat verbal de la *a şuiera* < lat *sibilare*), cele mai vechi atestări ale cuvântului sunt în dicționare şi texte de la începutul secolului al XIX-lea.

susáiu s.n. Plantă ierboasă comestibilă; probabil un soi de salată (*Lactuca serriola*). Unică ocurență: *Şi vor mânca carnea, întru aceasta noapte, friptă la foc, şi azime cu susaiu vor mânca* (Ieş. 12:8). Într-o notă marginală în manuscris găsim explicația: *lăptuci*. Echivalentul contextual din *Septuaginta* este gr. πικρίς, literal '(iarbă) amară', cf. *bitter herbs* 'ierburi amare' (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Bitterkräuter* 'idem' (SEPT.GERM.). Cuvânt cu etimologie obscură, *susai* este înregistrat de DLR în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

şiníc s.n. Măsură pentru grâne, cu capacitatea aproximativă între 1,25 litri şi 1,36 litri Împrumut după turc. *şinik*, bulg. *шиник*, scr. *šinik*, cuvântul are ca primă atestare în DLR, s.v., acest context din BIBL. 1688.

şip s.n. Recipient de păstrat lichide prețioase, flacon. Împrumut probabil după magh. *síp*, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR în BIBL.1688.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

ştiopít s.n. Scuipat. Ocurenţă unică: *De sânt toate limbile ca o picătură de la cadă şi ca o plecare de cumpănă s-au socotit şi ca ştiopitul să vor socoti* (Is. 40:15). Echivalează în context gr. σίελος 'scuipat', cf. GR.ENGL.: *spittle* 'idem'. Variantă a subst. *scupit* (< vb. *stupi*), cuvântul are în DLR, s.v. *scupit*, drept primă atestare, un citat din Cantemir.

ştuipí sau **ştiopí** vb. IV, tranz. A scuipa. Formele de aici sunt variante ale verbului *a stupi* (< lat **stupire*); cea mai veche atestare a verbului *a stupi* în DLR este din Cantemir.

şuvăit adj. Şovăit; (despre drumuri, cărări etc.) cotit, şerpuit, întortocheat; fig. strâmb, necinstit. Ocurenţă unică: *A să întoarce tribuie dentru calea şuvăită şi rea* (Parim. 22:14). în contextul originar al *Septuagintei*, echivalentul este adj. gr. σκολιός 'cotit, întortocheat', cf. *crooked, winding* 'idem' (GR.ENGL.), *krumm und böse* 'întortocheat şi rău' (SEPT.GERM.), *crooked and bad* 'idem' (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *şovăit*, cea mai veche atestare a cuvântului (derivat de la vb. *şovăi* < (probabil) v. slav. **ѧвати**), cu forma şi înţelesul de aici, este din Dimitrie Cantemir.

tal s.m. Tar. Veche unitate de măsură pentru greutăţi. Două ocurenţe: *După acêstea, au trimis Símon pre Numinéu la Râm, având scut de aur mare, trasul tali 1000, ca să întărească cătră ei ajutoriul* (1Mac. 14:24). *Şi aduseră scut de aur, de tali 1000* (1Mac. 15:18). În BIBL.1688, în ambele locuri apare *1000 de mnas*, iar în Ms.4389: *1000 de mnáse*, respectiv: *1000 de mnáse*. În SEPT.FRANKF. şi în alte ediţii ale *Septuagintei*, apare gr. μνᾶ, la pluralul genitivului partitiv: μνῶν, reprodus prin împrumut contextual în BIBL.1688 şi Ms. 4389 (vezi şi *supra*, s.v. **mnas**). Este vorba despre unitatea de măsură pentru greutăţi numită de obicei mină (cf. SEPT.ENGL.: *1000 minas*, SEPT.GERM.: *1000 Minen*), cu o valoare nominală de 100 de drahme. Forma de plural *tali* poate fi o greşeală de copist, aşa încât apropierea de s.n. *tar* (< magh. *tár*), definit în DLR drept 'veche unitate de măsură pentru greutăţi egală cu 125 de ocale' nu poate fi evitată. Cuvântul *tar*, pl. *taruri* sau *tare* este bine reprezentat în textele din secolul al XVI-lea.

taländ s.n. Monedă de aur sau de argint cu valoare variabilă. Împrumut după ngr. τάλαντον, slavon. **талантъ**, cuvântul apare în texte încă de la Coresi (cf. DLR, s.v. *talant*).

tártar (accentuat şi **tartár**) s.n. Infern. *Şi venind la munte încolţurat, au făcut veselie celor cu 4 picioare întru tartar* (Iov 40:15). *Socotêşte marea ca o ştêrgere şi pre tartárul beznii ca pre un rob* (Iov 41:24). Echivalează în context gr. τάρταρος 'idem' din SEPT.FRANKF. Împrumut după slavon. **тартаръ** şi ngr. τάρταρος, cuvântul este atestat în DLR încă în texte din secolul al XVI-lea.

táşcă sau **teáşcă** s.f. Geantă (de piele sau de pânză), purtată pe umăr sau în mână. Împrumut după ucr. *машка*, magh. *táska*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

tâmpănă s.f. Instrument de percuţie; tâmpină. Echivalează în context gr. τύμπανον 'idem' din *Septuaginta.* Împrumut după slavon. **тѫпанъ**, ngr. τύμπανον, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

tâmpănăríță s.f. Cântăreață din tâmpănă. Echivalează în context gr. τυμπανίστρια ‘idem’, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*. Ocurență unică: *Cânta întru mijlocul fetişoarelor tâmpănăriţe* (Ps. 67:27). Derivat de la *tâmpână* + suf. -(*ă*)*reț*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *tâmpănăreț*, deja într-una din psaltirile din secolul al XVI-lea, ca şi cu acest loc din BIBL.1688.

tâmpiná sau **timpiná** vb. I, tranz. A ieşi înaintea cuiva cu manifestări de bucurie; a întâmpina. Derivat de la subst. *tâmpină*, cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti din secolele al XVI-lea – al XVII-lea.

tâmpináre sau **timpináre** s.f. Faptul de a tâmpina; întâmpinare. Derivat de la vb. *tâmpina*, cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti din secolele al XVI-lea – al XVII-lea.

tâmpít adj. (despre ochi) Ros, slăbit; mutilat. Ocurență unică: *Şi omul – bătrân, şi ochii lui – tâmpiți a vedea* (3Reg. 12:24). Expresia *tâmpiți a vedea* corespunde secvenței gr. ἠμβλυώπουν τοῦ βλέπειν din *Septuaginta*, care poate fi transpusă literal prin ‘(despre ochi) au devenit slabi, fără claritate la vedere’, cf. *seine Augen waren schwachsichtig geworden* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Cuvântul este un participiu al verbului *tâmpi*, cu sensul ‘a toci, a roade prin întrebuințare’ şi cu o primă atestare în DLR la Dosoftei.

tânjálnic adj. Necăjit, suferind; slab. Ocurență unică: *Vai la inima tânjalnică, căci nu crêde* (Sir. 2:14). Echivalează în context gr. παρειμένη, participiu al verbului παρίημι, între ale cărui sensuri se găseşte şi ‘a fi (sau a deveni) slab’ (cf. GR.ENGL., s.v.) Cf. şi *furchtsam* ‘fricos’ (SEPT.GERM.), *faint* ‘slab’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *tânji* (< v. slav. ***тѫ́жити***) + suf. *-alnic*, cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR.

tântăví vb. IV, intranz. A refuza. Ocurență unică: *Tântăví a să mângâia sufletul mieu* (Ps. 76:3). Cf. BIBL.1688: *să părăsi a să mângâia*. Sensul se precizează din context, gr. ἀπαναίνομαι semnificând ‘a refuza’, cf. *to refuse to* ‘idem’ (GR.ENGL.); cf. şi *weigerte sich* ‘a refuzat’ (SEPT.GERM.), *refused* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la adj. *tântav*, cuvântul este înregistrat în DLR, s.v., cu atestări recente din graiurile populare, dar fără sensul de aici.

târpí vb. IV, intranz. A răbda, a îndura, a suporta. Echivalează în context gr. ὑπομένω ‘idem’. Ocurență unică: *Iată, aceasta răutate-i de la Domnul. Ce voi mai târpí Domnului încă?* (4Reg. 6:33). Împrumut după slavon. **тръпѣти**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

terevínthu sau **terivínth** s.m. Terebint; arbore răşinos (*Pistacia Therebintus*) de la care se obține terebentina. Împrumut după ngr. τερέβινθος, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR în BIBL.1688.

tesláriu s.m. Dulgher. Derivat de la *teslă* (< v. slav. ***тєсла***) + suf. *-ar*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Glosele Bogdan* (1616).

teslărí vb. IV. Ocurență unică: *Pre umărul mieu teslăriiá păcătoşii, îndălungară fărădălêgea lor* (Ps. 128:3). Neînregistrat în DLR, cuvântul este o invenție lexicală, un derivat verbal de la *teslă* (< v. slav. ***тєсла***), forjat pentru a

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

echivala gr. τεκταίνω 'a exersa un meşteşug' dar şi 'a născoci; a complota'. Cf. *schmiedeten* 'au născocit' (SEPT.GERM.), *were practicing their skill* 'şi-au exersat îndemânarea' (SEPT.ENGL.). Traducătorul a făcut o legătură şi cu gr. τέκτων 'dulgher; muncitor', din aceeaşi familie cu verbul tradus.

thanin (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurenţă unică: *Acesta-i Sionul, întru luna thanin, întru praznic, aceasta iaste luna a opta* (3Reg. 8:2). Împrumut contextual din SEPT.FRANKF., cuvântul reprezintă o transcriere defectuoasă a gr. ἀθανεὶν, la rândul lui o transcriere aproximativă a ebr. *athanin*, denumirea celei de-a şaptea luni din calendarul iudaic. Sintagma *luna a opta* din text reprezintă o eroare, căci în SEPT.FRANKF. este tipărit foarte clar: μὴν ἕβδομας 'luna a şaptea'; în BIBL.1688, corectat: *luna a şaptea.* Cf. BIBL.1688: *anin*, SEPT.GERM., SEPT.ENGL.: *Athanin*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

tharsis (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurenţă unică: *Mâinele lui – oable de aur pline de tharsis; pântecile lui – tablă de elifand preste piatră zamfir* (Cânt. 5:15). Opţiunea se menţine în BIBL.1688. Echivalează gr. θάρσις, definit drept *precious stone*, *beryl* 'piatră preţioasă, beril' (GR.ENGL.), cf. *Edelstein* 'piatră preţioasă' (SEPT.GERM.). În SEPT.ENGL., pentru împrumutul *tahrsis* din text se oferă în subsol explicaţia: „piatră preţioasă din Tharsis". Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

thav s. indecl. Ocurenţă unică: *Şi cot adunându-să* [...] *şi thav de coţi 6 dencoace şi de coţi 6 dencoleá* (Iez. 40:13). Împrumut contextual după gr. θαῦ, o formă coruptă în SEPT.FRANKF. a gr. θεὲ. Vezi mai jos, s.v. **theé**.

thechel (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θέκελ, transcriere aproximativă a unui misterios cuvânt aramaic care apare scris pe un zid, într-un moment decisiv, în sintagma Μανὴ, Θέκελ, Φάρες (Dan. 5:27 şi 29). Semnificaţia presupusă este explicitată chiar în context, cu referire la împărăţia lui Nabucodonosor, prin „(a fost) cântărită (şi găsită cu lipsă), împărţită şi dată (mezilor şi perşilor)".

thecoim (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θεκοεὶμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *thekoim*, o formă de plural, desemnând pe locuitorii din Teqoa, veche cetate situată la aprox. 16km sud de Ierusalim. Cf. SEPT.GERM.: *die Thekoiter*, SEPT.ENGL.: *Thekoim*, BJ: *les gens de Teqoa*. Două ocurenţe: *Şi după însul au ţânut thecoim* (Neem. 3:27). *Şi preste mâna lor au ţânut thecoim* (Neem. 3:5). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

theé s. indecl. Împrumut contextual după gr. (τὰ) θεὲ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ta'im* (formă de plural) cu sensul 'camere; încăperi'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

theilat (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θεηλὰθ (SEPT.FRANKF.), în alte ediţii ale *Septuagintei:* θαιηλαθα, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *thaielatha*, ebraism obscur în greacă, interpretat în mod diferit de exegeţi: *porch* 'pridvor' (GR.ENGL.), *Thaielata*, cu explicaţia în notă: *Gräzisierung von hebr. tā'im 'Kammern'* = „grecizare a ebr. tā'im 'încăperi'"

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

(SEPT.GERM.), *thaielatha*, cu explicația în notă: *recesses?* ‘pauze; răgazuri?’ (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Şi theé – atocma cu trestiia de lung şi atocma cu trestiia lățimea şi ⌊elam⌋ întru mijlocul lui theilat de coți 6* (Iez. 40:7).

theim (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. (τὰ) θεῖμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ta’im* (formă de plural) cu sensul ‘camere; încăperi’. Ocurență unică: *Şi ferestrii ascunse la theim şi la elam pre denlontru a porții îngrădirei prenpregiur* (Iez. 40:17). Cuvântul nu este înregistrat în DLR. Vezi şi *supra*, s.v. **theé**.

themáergaz s. indecl. Împrumut contextual după gr. θεμαεργὰζ (SEPT.FRANKF.); apare exlcusiv în două contexte apropiate: *Şi au pus săcriiul Domnului pre car, şi themáergaz şi şoarecii de aur* (1Reg. 6:11). 15. *Şi leviții au adus săcriiul Domnului şi themáergaz ce era cu iale* (6:15). În ambele locuri, în BIBL.1688: *themaergáz*, cu accentuarea corespunzătoare, potrivit sursei primare. Alte ediții ale *Septuagintei* prezintă aici lectura θέμα ἐργάβ, sintagmă în care gr. θέμα poate însemna fie *treasure* ‘comoară’, fie *coffer* ‘cutie’, iar gr. ἐργάβ reprezintă transcrierea aproximativă a ebr. *ergab*, cu sensurile *saddleback* ‘sarcină (purtată pe spinare)’ sau *coffer* ‘cutie’ (cf. GR.ENGL.). Cf. încercările de dezambiguizare şi precizare a sensului din SEPT.GERM.: *kostbare Ergab* ‘prețiosul ergab’, cu trimiterea în notă de subsol la ebr. *ergab* ‘recipient; cutie’ şi SEPT.ENGL.: *ergab*, cu explicația în notă infrapaginală: *argaz* = *box*. Cf. şi BJ: *coffre* ‘cutie’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

therafin (fără marcarea accentului) s. indecl. Idoli. Împrumut contextual după gr. θεραφίν, transcriere aproximativă a ebr. *theraphim*, o formă de plural prin care sunt desemnate statuetele adorate ca idoli de poporul ales în momentele sale de abatere de la poruncile Domnului. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

thrael (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θραὲλ (SEPT.FRANKF.), transcriere a unui cuvânt ebraic neidentificat şi nemenționat în originalul ebraic, desemnând probabil o parte componentă a clădirii templului. Ocurență unică: *Şi [thrael] a casei, înălțimea împregiur, usăbirea a coastelor atocma cu trestiia* (Iez. 41:8). Cuvântul nu este menționat în DLR.

ticăí vb. IV, refl. A se zbuciuma, a se frământa; a suferi. Ocurență unică: *Toți s-au abătut, odată s-au ticăit* (Ps. 13:4). Cea mai veche atestare a cuvântului în DLR este din Coresi; etimologia este necunoscută.

ticăít adj., s.m. Nenorocit, chinuit; năpăstuit. Derivat de la vb. *ticăi*, cuvântul este atestat în DLR, cu acest sens, pentru prima dată la Dosoftei.

ticăiți vb. IV, refl. A se zbuciuma, a se frământa; a suferi. *Toți s-au abătut, împreună să ticăițíră, nu iaste făcând binele* (Ps. 52:4). *Sărac sânt eu, şi întru ostenêle den tinerêțele mêle; şi înălțându-mă, mă smeriiu şi mă ticăiții* (Ps. 87: 16). Neînregistrat în DLR, cuvântul pare o creație lexicală spontană, foarte probabil a lui Dosoftei, deoarece în DLR apar forme cu acelaşi radical, *ticăiție* s.f. şi *ticăițeşte* adv., atestate la Dosoftei, prima în mod exclusiv, a doua după o primă atestare din anul 1643.

tigăitór s.m. Servitor însărcinat cu îngrijirea tigăilor. Sensul este dedus din context, gr. τηγανίτες din SEPT.FRANKF., fiind în greacă un derivat cu sufix de

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

agent de la subst. τήγανον 'tigaie'. Ocurenţă unică: *Şi Mattathías, dentru leviţi, acesta-i cel* [...] *cu credinţa preste lucrurile jirtvei tigăii [tigăitorilor a marelui preut]* (1Paral. 9:31). Derivat de la *tigaie* (< slavon. **тигань**, scr. *tiganja*, ngr. τηγάνιον) + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

tínă s.f. Noroi; pământ, ţărână. Împrumut după v. slav. ***тина***, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

topáz sau **topázion** s.n. Piatră preţioasă incoloră sau de diferite culori (silicat de aluminiu). Împrumut după ngr. τοπάζιον, cuvântul este atestat în DLR încă din *Psaltirea Scheiană* şi *Palia de la Orăştie* (1682).

tretín adj. (despre animale domestice) Care este în vârstă de până la trei ani. Ocurenţă unică: *Ia-mi giuncă tretínă, şi capră tretínă, şi berbêce tretin, şi turturea, şi porâmbu* (Fac. 15:9). Împrumut după v. slav. ***трѣтинъ***, cuvântul este atestat prima dată în DLR într-un document din anul 1650.

trúfă s.f. Trufie. Moştenit din lat. *trufa*, cuvântul este întrebuinţat frecvent în textele româneşti din secolul al XVI-lea, alături de derivatul *trufie*.

trupínă s.f. Tulpină. Această formă, foarte apropiată de etimon (< v. slav. **trupina*), este atestată de DLR pentru prima dată la Dosoftei.

túlbă s.f. Tolbă. Împrumut după tătăr. şi turc. *torba*, cuvântul este atestat în DLR, cu forma de aici, deja în psaltirile din secolul al XVI-lea.

tvórbă s.f. Vezi *supra*, s.v. **dvorbă**.

tvorí vb. Vezi *supra*, s.v. **dvori**.

ţapcérb s.m. Ocurenţă unică: *Dă ai cunoscut vrêmea naşterii pietrii ţapcerbului? Şi ai păzit chinurile cerbilor?* (Iov 39:1). Păstrat şi în BIBL.1688, cuvântul calchiază corespondentul gr. τραγέλαφος, un compus din subst. τράγος 'ţap' şi subst. ἔλαφος 'cerb'. Atestat şi în textele greceşti clasice, „traghelaful" era socotit un animal fantastic, asemenea centaurului. Unii interpreţi moderni sunt de părere că, în *Septuaginta*, cuvântul pare a desemna o specie de antilopă, cf. *Felsenantilope* 'antilopă de stâncă' (SEPT.GERM.).

ţârcălám s.n. Cerc; orbită (a unui astru). Împrumut după magh. *cirkalom*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

ţelení sau **ţălăní** vb. IV, refl. (despre pământ) A se înţeleni, a se pustii. În DLR, s.v. *ţelini*, cuvântul, un derivat de la subst. *ţelină* (< v. slav. ***цѣлѣна***), are ca prime atestări contexte din Dosoftei şi BIBL.1688.

ţélină s.f. Pământ nelucrat, paragină. Împrumut după v. slav. ***цѣлѣна***, cuvântul este atestat în DLR încă dintr-un document de la 1536.

ţimbál sau **ţâmbál** s.n. Instrument de percuţie asemănător cu talgerele; chimval. Echivalează frecvent gr. κύμβαλον din *Septuaginta*. În DLR, s.v. *ţambal*, cea mai veche atestare cu acest sens a cuvântului este din Dosoftei; etimologia: din lat. *cymbalum*, pol. *cymbal*, germ. *Zimbel*.

ţulúf s.m. Zuluf; şuviţă de păr, răsucită în spirală. Echivalează în context gr. βοστρυχός 'idem', cf. *lock of hair*, *curl* 'idem' (GR.ENGL.); câteva versete mai

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

sus (Jud. 4:14), acelaşi subst. grecesc este echivalat prin sinonimul *cosiţe*. Ocurenţă unică: *Au chemat pre bărbiêri şi au ras pre cei 7 ţulufi a capului lui* (Jud. 16:19). Împrumut după gr. *zülüf*, ngr. ζουλούφι, cuvântul este atestat în DLR abia în texte din primele decenii ale secolului al XIX-lea.

usăbí vb. IV, tranz. şi refl. (Variantă a lui *osebi*). A separa, a izola; a distinge, a deosebi. Împrumut după slavon. **ѡсебити(ся)**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

úsnă s.f. Buză; margine (a unui pahar, a unei gropi etc.). Împrumut după slavon. **ѹстьна**, cuvântul este atestat în DLR încă în *Psaltirea Scheiană*.

vaalím sau **valím** s. indecl. sau s.m. Împrumut contextual după gr. βαλίμ, transcriere aproximativă a formei de plural a numelui zeului canaaneean Baal, folosită adesea în textul ebraic pentru a desemna generic noţiunea de „idoli (păgâni)”. Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele româneşti.

vachúrii s.m., pl., art. Împrumut contextual al gr. βακχούριον, un ebraism în *Septuaginta*, desemnând, la forma de plural (în sintagma: ἐν τοῖς βακχούριοις), noţiunea de ‘primele roade”. Ocurenţă unică: *Am pus rânduiêle preuţilor şi leviţilor* [...] *şi la darul purtătorilor de lêmne întru vremi dentru ani şi întru vachurii* (Neem. 13:30). Cf. şi *first fruits* ‘idem’ (GR.ENGL.), (în nota de subsol) *firstlings* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Erstlingen* ‘idem’ (SEPT.GERM.).

vaddín s. indecl. Împrumut contextual după gr. τὰ βαδδίν, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *baddin* (formă de plural), cu sensul de ‘(veşmânt de) in’, cf. *fine linen* ‘in de calitate’ (GR.ENGL.), (în notă de subsol) *linen* ‘in’ (SEPT.ENGL.), (în notă de subsol) *Leinengewänder* ‘veşminte de in’ (SEPT.GERM.).

varchiniim vezi **vorconiim**.

vasilísc s.m. Animal fantastic, reptilă cu privirea ucigătoare. Împrumut după slavon. **василискъ**, ngr. βασιλίσκος, cuvântul este frecvent întrebuinţat în textele româneşti vechi din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea.

vat (formă probabilă) s.n. Împrumut contextual după gr. βάτη din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a ebr. *bath*, desemnând o unitate de măsură pentru lichide echivalentă cu aprox. 22 de litri. Ocurenţă unică: *Până la vin vate 100 şi până la untdălemnu vati 100 şi sare, carii nu iaste scrisoare* (1Ezd. 7:21).

văpârstă s.f. Echivalează în mai multe contexte (în forma de plural *văpârste*) gr. στάδιον, unitate de măsură pentru distanţe, echivalând aprox. 250 m. Nu am găsit acest cuvânt în niciun dicţionar al limbii române. Poate fi o variantă a subst. *vârstă*, formă atestată în secolul al XVII-lea cu sensul de ‘verstă’ (vezi DLR, s.v. *verstă*).

văznesí vb. IV, refl. A se înălţa; a se preamări, a se semeţi. Împrumut după slavon. **възнєсти**, cuvântul este atestat în DLR deja în *Psaltirea Scheiană*.

vârtóp s.m. Râpă, groapă. Ocurenţă unică: *Decinde de Iordan, întru vârtopi, aproape de Casa Fogor* (Deut. 4:46). Echivalează gr. φάραγξ ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *ravine* ‘idem’ (GR.ENGL.), *Schlucht* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Împrumut după v. slav. **вртопъ**, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *hârtop*, încă la Coresi.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

vârtós adj., s.m. Puternic, tare, solid. Moştenit din lat. *virtuosus*, cuvântul este larg întrebuinţat, cu multiple valori semantice, în vechile texte româneşti.

vârtoşíme s.f. Faptul de a fi întărit sau împietrit. Ocurenţă unică, într-o glosă marginală la cuvântul *vârtoşire* (Sir. 16:11). Derivat de la adj. *vârtos* + suf. *-ime*, cuvântul este atestat în DLR, s.v., doar în texte de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

vârtoşíre s.f. Întărire, împietrire. Ocurenţă unică: *Şi aşa 600 000 de pedestri, pre cei adunaţi întru vârtoşirea inemei lor* (Sir. 16:11). Sintagma *vârtoşirea inimei* reprezintă o calchiere a gr. σκληροκαρδία (σκλήρος 'tare' + καρδία 'inimă'), cu sensul unitar 'împietrire a inimii; insensibilitate', cf. *hardness of heart* 'idem' (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Hartherzigkeit* 'idem' (SEPT.GERM.). Derivat de la varianta *vârtoşi*, cuvântul nu este înregistrat în DLR, s.v. *vârtoşare*, cu forma de aici.

vârtuciós adj., s.m. Puternic, tare; robust. Derivat de la *vârtute* + suf. *-ios*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Varlaam.

vârtúte s.f. Tărie, putere (fizică). Moştenit din lat. *virtute*(*m*), cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

vederós adj. Vizibil; arătos. Echivalează în context gr. ὀρατός 'idem' din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *vedea* + suf. *-os*, cuvântul este atestat de DLR deja în *Noul Testament de la Bălgrad* (1688).

véri conj. Sau, ori. Conjuncţie moştenită din lat. *velis*, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

versecathan (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. βερσεκαθὰν, transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic al cărui sens este greu de precizat. Ocurenţă unică: *Veţi pune întru punerea versecathan dentru partea ei* (1Reg. 6:8). Cf. explicaţia dintr-o notă de subsol a autorilor SEPT.GERM.: „Cuvântul este necunoscut. A apărut probabil prin transliterarea unui cuvânt ebraic. Potrivit textului ebraic şi contextului, se face referire la un recipient special sau la o cutie de mici dimensiuni".

vétrelă s.f. Pânză de corabie. Ocurenţă unică: *Rumpseră funiile tale* [...] *nu va slobozi vêtrelele* (Is. 33:23). Împrumut după slavon. **вѣтрило**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

vezec (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurenţă unică: *Şi vitele alerga şi să înturna ca vedêrea lui vezec* (Iez. 1:14). Împrumut contextual după gr. βεζέκ din SEPT.FRANKF., transliterare aproximativă a unui cuvânt ebraic greu de identificat. În alte versiuni ale *Septuagintei*, întregul verset lipseşte. Sensul probabil este cel de 'fulger', cf. BIBL.1688: *vedêrea fulgerului*, BJ: *comme le font les éclairs*.

víntre s.f. Abdomen, intestine. Moştenit din lat. *ventris*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un document din anul 1639.

vintricél s.n. Vintre. Ocurenţă unică: *Şi-l aflară pre el cei săgetători, oameni arcaşi, şi să răni suptu vintricêle* (1Reg. 31:3). Derivat de la *vintre* + suf. *-icel*, cuvântul este atestat în DLR prima dată într-o lucrare lexicografică a lui Ioan Budai-Deleanu.

viríl, **viríliu** sau **virílion** s.n. Piatră preţioasă de diverse culori (silicat de beriliu şi aluminiu). Împrumut contextual după gr. βηρύλιον din *Septuaginta*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

visuitór s.m. Persoană care visează; interpret al viselor. Cele două contexte din *Septuaginta* sunt transpuse astfel: *Iată, visuitoriul cela vine* (Fac. 37:18) şi *Să va scula întru tine proroc au visuitor de vis şi va da ţie semnu au minune* (Deut. 13:1). Se echivalează gr. ἐνυπνιαστής, explicat de exegeţi prin *dreamer* ‘cel care visează’ (GR.ENGL.) sau *Trämer* ‘idem’ (SEPT.GERM.), respectiv gr. ἐνυπνιαζόμενος, participiul prezent activ masculin de la verbul ἐνυπνιάζω ‘a visa’, cf. *to dream* ‘idem’ (GR.ENGL.), *einer, der einene Traum träumt* ‘cineva care visează un vis’ (SEPT.GERM.). În DLR, s.v., singurele atestări ale cuvântului (derivat de la vb. *visa* + suf. *-itor*) sunt de la Dosoftei şi din BIBL.1688.

víşin s.n. sau **víşină** s.f. Veşmânt de in. Echivalează frecvent gr. βίσσινος ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *dressings of fine linen* ‘idem’ (GR.ENGL.). În DLR, s.v. *vişin*[2], cuvântul este atestat cu acest sens doar la Dosoftei şi în BIBL.1688.

vlastár s.n. Vlăstar; ramură tânără, lăstar, mlădiţă. În cele două contexte din Fac. 40:20 şi 49:9, cuvântul echivalează gr. βλαστός ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *shoot* ‘idem’ (GR.ENGL.). Împrumut după ngr. βλαστάρι ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *vlăstar*, pentru prima dată în BIBL.1688.

vlástie s.f. Autoritate, stăpânire, putere. Împrumut după slavon. **власть**, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *vlastă*, în *Psaltirea Scheiană*.

vlădícă s.m. Arhiereu. Ocurenţă unică: *Scoţând pre Oníia dentru vlădicie, pre Iason, fratele lui, au pus vlădică* (Iosip 4:16). Echivalează în context gr. ἀρχιερεύς ‘mare preot’, cf. *high priest* ‘idem’ (GR.ENGL.). Împrumut după slavon. **владика**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

vlădicíe s.f. Faptul de a fi arhiereu; demnitatea de arhiereu. Echivalează în mai multe contexte gr. ἀρχιερωσύνη ‘idem’, cf. *high priesthood* ‘idem’ (GR.ENGL.). Derivat de la *vlădică* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR într-un document din anul 1564.

voierá vb. I, refl. sau tranz. A se văiera; a fi trist, a fi descurajat; a compătimi, a deplânge. Echivalează, în câteva contexte, verbele λυπέω ‘a întrista, a descuraja’, cf. *to grieve*, *to vex*; *to be grieved*, *to be distressed*, *to be sorrowful* ‘idem’ (GR.ENGL.) şi ἀθυμέω ‘a fi descurajat’, cf. *to be disheartened* ‘idem’ (GR.ENGL.). Iată contextele respective (în paranteze dăm sintagma grecească echivalentă): *Sau de am mâncat vârtutea ei sângur, fără de preţ, sau şi sufletul Domnului pământului luând am voierat* [ψυχὴν κυρίου [...] ἐλύπησα] (Iov 31:39). *Căci n-au dat ei Domnul copil, după primejdiia ei şi după scârba primejdiei ei, şi să voiera pentru aceasta* [ἠθύμει διὰ τοῦτο] (1Reg. 1:6). *Să voiereadză împăratul pentru fiiul lui* [λυπεῖται ὁ βασιλεὺς] (2Reg. 19:2). *Vădzând vătămare în trup, inima voierează* [καρδίαν λύπει] (Parim. 25:20). *Aman să întoarse acasă-şi, voierându-să asupra capului-şi* [λυπούμενος κατὰ κεφαλῆς] (Est. 6:12). În DLR, s.v. *văiera*, forma de aici este atestată exclusiv la Dosoftei, în alternanţă de altfel cu forma „normală” *văiera*. Cuvântul este o creaţie onomatopeică de la *vai*, prin analogie cu verbe precum *şuiera* sau *văiera*.

voierát adj. Plin de tristeţe, de amărăciune. Ocurenţă unică: *Jale a ibovnicului fă ţie, bocet voierat, căci fără vêste va veni chinul preste voi* (Ierem. 6:26). Sintagma

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

bocet voierat corespunde în context gr. κοπετὸν οἰκτρόν 'bocet jalnic'; pentru sensul gr. οἰκτρός cf. GR.ENGL.: *pitiable, lamentable* 'idem'. Participiu al verbului *voiera*, cuvântul este atestat (cu forma de aici) în DLR, s.v. *văierat*, la Dosoftei.

voierós adj. Care (se) voierează; trist, descurajat. Ocurență unică: *Inima ce să veselêşte a fi sănătos face, şi a omului voieros usucă-i-să oasele* (Parim. 17:23). Sintagma echivalentă din *Septuaginta* este ἀνδρὸς [...] λυπηροῦ, în cadrul căreia adj. λυπερός înseamnă *sorrowful*, *sad* 'nefericit, trist' (GR.ENGL.). Derivat de la vb. *voiera* + suf. *-os*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

voivód s.m. Comandant de oşti; căpetenie. Împrumut după slavon. **вокводъ**, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte româneşti.

voivodzíe s.f. Comandă militară. Ocurență unică: *Şi au dat împăratul pre Vanéas, ficiorul lui Iodaé, pentru el pre voivodzíe* (3Reg. 2:35). Cuvântul echivalează în context gr. στρατεγία, cf. *military command* 'idem' (GR.ENGL.). Cu această valoare semantică, cuvântul este înregistrat de DLR la Cantemir.

vólnic adj., s. m. şi f. Liber. Formațiune lexicală adaptată după slavon. **вольнъ** 'idem', cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

volnicí vb. IV, intranz şi refl. A (se) elibera; a-şi lua toată libertatea. Derivat de la *volnic*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

volnicíe s. f. Libertate. Din adj. *volnic* + suf. -ie, cuvântul este atestat de DLR deja la Coresi.

vorconiim sau **varchiniim** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. βορκοννείμ sau βαρκηνὶμ din SEPT.FRANKF. (în alte ediții: βαρακηνιμ), ebraism obscur în *Septuaginta*, probabilă transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *barakenim* (formă de plural), cu sensul de 'spini (ascuțiți)', cf. *sharp thorns* (GR.ENGL.). Diferențele formale dintre cele două atestări se explică prin inconsecvența originalului grecesc: *Eu voi scărpina trupurile voastre cu spinii pustiiului şi cu vorconiim* (Jud. 8:7). *I-au scărpinat pre ei şi spinii pustiiului şi pre varchiniim* (Jud. 8:16).

vorrá s. indecl. Nord. Împrumut contextual după gr. βορρᾶς 'idem', cf. SEPT.ENGL., GR.ENGL.: *north* 'idem'. Ocurență unică: *Şi să înturnă către vorrá şi au măsurat cea de către fața vorrá coți 500 cu trestiia măsurei* (Iez. 42:17). Glosele marginale *crivăț* şi *miazănoapte* atestă cunoaşterea de către unul dintre revizori a valorii semantice reale a grecismului respectiv. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR.

vruh s.m. Lăcustă. Împrumut contextual după gr. βροῦχος, desemnând cel mai probabil o o specie de lăcustă (*Gryllus migratorius*). Ocurență unică: *Fără numai acêstea veți mânca* [...] *vrúhul* (Lev. 11:22). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

vul s. indecl. Împrumut contextual după gr. βούλ, transcriere aproximativă a ebr. *bul*, numele pe care, înainte de exilul babilonian, îl dădeau evreii lunei a noua a anului. Ocurență unică: *Şi în anul al unsprădzêcelea, în luna lui vul – aceasta-i lună a opta – au săvârşit casa Domnului* (3Reg. 6:38). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

zakhó s. indecl. şi (la pl.) **zakhi** s.m. Împrumut contextual după gr. ζακχώ, transcriere aproximativă a ebr. *zakcho*, cu sensul ‘cămară; depozit’, cf. *treasury* ‘visterie’ (GR.ENGL.), *Vorratskammer* ‘debara, cămară’ (SEPT.GERM.). *Şi dêde David lui Solomon, fiiului lui, pilda lui elam şi caselor lui şi zakhilor lui* (1Paral. 28:11). *Iată, pilda bisêrecii şi casei ei şi zakhó a ei şi ciardacurile şi cămările celor mai denlontru* (1Paral. 28:21). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

zamfír sau **zamfíros** s.n. Safir (piatră prețioasă de culoare albastră). Această variantă fonetică a cuvântului este atestată în DLR într-un manuscris al *Florii darurilor* din anul 1680; cuvântul este un împrumut după slavon. **самфиръ**, ngr. σάμφειρος.

zavístie s.f. Invidie, gelozie. Împrumut după slavon. **зависть**, cuvântul este atestat de DLR deja în *Codicele Voroneţean*.

zavistuí vb. IV, tranz. A invidia, a urî. Derivat de la *zavistie* + suf. *-ui*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Varlaam.

zăbávnic adj. Care zăboveşte; care tergiversează. Adaptat după slavon. **забавьнъ**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

zăgáş s.n. Canal, albie (a unui râu). Considerat rezultat al unei contaminări între *făgaş* şi *zăgaz*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

zănátec adj. Ieşit din minți; nebun, bezmetic, descreierat. Ocurență unică: *Să va chinui Israil ca prorocul cel zănatec, omul cel purtător de duh* (Os. 9:8). Echivalează în context gr. παρεξεστηκώς, participiul perfect activ al vb. παρεξίστημι ‘a-şi ieşi din minți; a înnebuni’, cf. GR.ENGL.: *to be deranged*, *to have gone mad* ‘idem’. Considerat (problematic, după părerea noastră) cuvânt moştenit după lat. **dianaticus* (< *Diana*), cuvântul este atestat în DLR abia în secolul al XIX-lea, la poetul Iancu Văcărescu.

zăpódie s.f. Vale largă sau platou înconjurat de înălțimi. Împrumut după v. slav. **zapodije*, cuvântul este atestat de DLR deja în *Palia de la Orăştie* (1582).

zbea vb. II, refl. A (se) absorbi. Echivalează în context vb. gr. ἐνδίδωμι ‘a scădea; a slăbi’, cf. *to subside* ‘a scădea’ (GR.ENGL.), *was giving way* ‘ceda’ (SEPT.ENGL.), *wich zurück* ‘idem’. Ocurență unică: *Şi să zbea apa mergându pre pământu, să zbea şi să împuțina după 150 dzile* (Fac. 8:3). Moştenit după din lat. *exbibere*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima oară în BIBL.1688.

zborî́ vb. IV, refl. A se zbârli; a se împăuna, a se mândri. Echivalează în context gr. ὑψαυχενῶν, participiul prezent activ al vb. ὑψαυχενέω ‘a se mândri, a se semeți’, cf. GR.ENGL.: *to show off* ‘a face pe grozavul’, *den Nacken* [...] *hoch trug* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Şi Nicánor*, *cu toată înternechêrea zborându-să, socotea de obşte cea pregiur Iúda să facă biruință* (2Mac. 15:6). Cf. BIBL.1688: *cu toată semeției înălțându-se*. Derivat de la *zbor*, cuvântul este atestat, pentru prima dată, cu sensul primar, propriu, la Dosoftei.

zborấre s.f. Mândrie, semeție. Echivalează în context gr. φρύαγμα ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *insolence* ‘idem’, SEPT.ENGL.: *pride* ‘mândrie’, SEPT.GERM.: *Stolz* ‘idem’. *Împăratul, împreună cu fiarăle şi cu toată a puterii zborâre, spre*

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

alergătoriul de cai veniia (3Mac. 6:16). Derivat de la vb. *zborî*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

zemintí vb. IV, tranz. A apăsa; a frământa. Echivalează în context gr. θλίβων, participiul prezent activ al vb. θλίβω 'a apăsa', cf. GR.ENGL.: *to compress* 'idem', SEPT.GERM.: *knetet* 'frământă'. Ocurenţă unică: *Pentru că şi olariul moale pământ zemintind cu trudă zidêşte cătră slujba noastră fieştecarea* (Sol. 15:7). Cuvântul este probabil o formă neatestată până acum a vb. *zăminti* (< v. slav. **за-мѧ"тити*), înregistrat în DLR, s.v. *zăminti*, cu sensurile 'a agita' şi 'a învălmăşi' şi atestat la Coresi şi în alte texte vechi.

zgáibă s.f. Boală de piele la om sau la animale; bubă. Echivalează în context gr. πληγή, definit de lexicografi prin *blow* 'umflătură', *stroke* 'lovitură' sau *wound* 'rană' (GR.ENGL.); cf. şi *Schlagwunde* 'rană provocată de o izbitură' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *De la picioare până la cap nu iaste întru el întregăciune, nici rană, nici strâmciunare, nici zgaibă înflată* (Is. 1:6). Moştenit din latină (*scabia*), cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Palia de la Orăştie* (1582).

zgău s.n. Uter; pântecele femeii. Cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea; etimologia este necunoscută.

zilíre s.f. Ocurenţă unică: *Acela, dară, pre cea înfăţăşată bună zilire întărnechiat şi nu văzându a celui preamare Dumnezău tărie, ce gândind pururea întru acelaşi să rămâie sfat, scris-au asupra lor cartea aceasta* (3Mac. 3:11). Derivat nominal de la vb. *zili* 'a trăi' (< *zi*) dar neatestat în dicţionarele româneşti, cuvântul pare o creaţie lexicală spontană, pentru a echivala, în sintagma calchiată *bună zilire*, corespondentul grecesc din *Septuaginta*, compusul gr. εὐημερία 'prosperitate; sănătate; fericire' (εὐ- 'bine' + ἡμέρα 'zi').

zlătár s.m. Artizan aurar. Împrumut după slavon. **златарь**, cuvântul este atestat în DLR în documente de la jumătatea secolului al XVII-lea.

zmárdă vezi s**márdă**.

SIGLE ŞI BIBLIOGRAFIE

Andriescu 1988 = Alexandru Andriescu, *Locul Bibliei de la Bucureşti în istoria culturii, literaturii şi limbii române literare*, în MLD, I. *Genesis*: 7–45.

BAILLY = A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, Paris, Librairie Hachette, 1968.

BIBL.1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a ceii Vechi şi ale ceii Noao Leage, toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înţelegerea limbii rumâneşti, cu porunca preabunului Domn Ioan Şărban Cantacozino Basarabă Voievod* […], Bucureşti, 1688.

BIBL.ALEX. = *La Bible d'Alexandrie*, traduction et annotation des livres de la Septante sous la direction de Marguerite Harl, Les Éditions du Cerf, I. *La Genèse*, par Marguerite Harl, 1986; II. *L'Exode*, par Alain Le Boulluec et Pierre Sandevoir, 1989; III. *Le Lévitique*, par Paul Harlé et Didier Pralon, 1988; IV. *Les Nombres*, par Gilles Dorival, 1994; V. *Le Deutéronome*, par Marguerite Harl et Cécile Dogniez, 1992; VI. *Jésus* (*Josué*), par Jacqueline Moatti-Fine, 1996; VII. *Les Juges*, par Paul Harlé, 1999; VIII. *Ruth*, par Isabelle Assan-Dhôte et Jacqueline Fine, 2009; IX.1. *Premier Livre des Règnes*, par Michel Lestienne et Bernard Grillet, 1997;

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

XI.2. *Esdras II* (*Esdras-Néhémie*), par Timothy Janz, 2010; XII. *Esther*, par Claudine Cavalier, 2012; XV.3. *Troisième Livre des Maccabées*, par Joseph Mélèze Modrzejewski, 2008; XVII. *Proverbes*, par Marc d'Hamonville, 2000; XVIII. *L'Ecclésiaste*, par Françoise Vinel, 2002; XXIII.1. *Les Douze Prophètes. Osée*, par Jan Joosten, Eberhard Bons et Stephan Kessler, 2002; XXIII.4–9. *Les Douze Prophètes. Joël, Abdiou, Jonas, Naoum, Ambakoum, Sophonie*, par Marguerite Harl, Cécile Dogniez, Laurence Brottier, Michel Casevitz et Pierre Sandevoir, 1999; XXIII.10–11. *Les Douze Prophètes. Aggée, Zacharie*, par Marguerite Harl, Michel Casevitz et Cécile Dogniez, 2007. XXIII.12. *Les Douze Prophètes. Malachie*, par Laurence Vianès, 2011; XXV.2. *Baruch, Lamentations, Lettre de Jérémie*, par Isabelle Assan-Dhôte et Jacqueline Moatti-Fine, 2005.

BIBL.ANANIA = *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod* [...], redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Bucureşti, 2001.

BIBL.HEBR. = *Biblia Hebraica Stuttgartensia* quae antea cooperantibus A. Alt. Eissfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel [...]. Editio funditus renovata [...] ediderunt K. Ellinger et W. Rudolf. Textum Masoreticum curavit H. P. Rüdiger, Masoram elaboravit G. E. Weil, Stuttgart, 1977.

BIBL.MICU = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao, toate care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înțelesul limbii româneşti, acum întâiu s-au tipărit românişte supt stăpânirea preaânălțatului împărat a Romanilor Francisc al doilea* [...]. *Cu blagoslovenia mării sale prealuminatului şi preasfințitului domnului domn Ioan Bob, vlădica Făgăraşului* [...], Blaj, 1795 [ediție modernă, Roma, 2000].

BIBL.OSTROG = *Библиѧ сиречь книгы Ветхаго и Новаго Завета по ѩзыкоу словенскоу* [...] Ostrog, 1581.

BJ = *La Bible de Jérusalem*, traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem. Nouvelle édition revue et corrigée, Les Éditions du Cerf, 1998.

Cândea 1979 = Virgil Cândea, *Raționea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

CIORĂNESCU = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinți şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2002.

DLR = [Academia Română], *Dicționarul limbii române*. A. Serie veche. Sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Tomul I. Partea I: *A–B*, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II: *C*, Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul", 1940; Tomul I. Partea III. Fascicula I: *D–de*, Bucureşti, Universul, 1949; [Fascicula II: *de – desțina*; şpalt, 1948]; Tomul II. Partea I: *F–I*, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula I: *J–lacustru*, Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul" S.A., 1937; Tomul II. Partea II. Fascicula II: *Ladă–lepădа*, Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul" S.A., 1940; Tomul II. Partea II. Fascicula III: *Lepădа–lojniță*, Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul" S.A., 1948. B. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur şi acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala şi acad. Gheorghe Mihăilă. Editura Academiei Române, Bucureşti. Tomul I. Partea a 3-a, a 4-a, a 5-a, a 6-a: Litera D, 2006–2008; Tomul IV. Litera *L*: 2008; Tomul V. Litera *L*: 2008; Tomul VI. Litera *M*: 1965–1968; Tomul VII. Partea I. Litera *N*: 1971; Tomul VII. Partea a 2-a. Litera *O*: 1969; Tomul VIII. Litera *P*: 1972–1984; Tomul IX. Litera *R*: 1975; Tomul X. Litera *S*: 1986–1994; Tomul XI. Partea 1. Litera *Ş*: 1978; Tomul XI. Partea a 2-a şi a 3-a. Litera *T*: 1982–1983; Tomul XII. Partea I. Litera *Ț*: 1994; Tomul XII. Partea a 2-a. Litera *U*: 2002; Tomul XIII. Partea I şi a 2-a şi a 3-a. Litera *V* şi literele *W*, *X*, *Y*: 1997–2005; Tomul XIV. Litera *Z*: 2000.

GR.ENGL. = *Greek-English Lexicon of the Septuagint*. Revised Edition, compiled by Johan Lust, Erik Enykel, Katrin Hauspie, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2013.

HERODOT = Herodot, *Istorii*, ediție îngrijită de Liviu Onu şi Lucia Şapcaliu, prefață, studiu filologic, note, glosar de Liviu Onu, indice de Lucia Şopcaliu, Bucureşti, Editura Minerva, 1984.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

Iorga 1915 = Nicolae Iorga, *O mare descoperire literară*, în „Neamul românesc", X, nr. 26.

Iorga 1916 = Nicolae Iorga, *în legătură cu Biblia de la 1688 şi Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, în „Analele Academiei Române", Istorie, seria II, XXXVIII (1915–1916), p. 37–54.

LIDDELL/SCOTT = *A Greek-English Lexicon*, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, revised and augmented by Sir Henry Stuart Jones, with the assistance of Roderick McKenzie and with the cooperation of many scholars. With a revised supplement, Oxford, Clarendon Press, 1996.

MIKLOSICH = *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum.* Emendatum auctum edidit Fr. Miklosich, Vindobonae, Guilelmus Braumueller, 1862–1865.

MLD = *Monumenta linguae Dacoromanorum – Biblia 1688*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, Pars I: *Genesis*, 1988; Pars II: *Exodus*, 1991; Pars III: *Leviticus*, 1993; Pars IV: *Numeri*, 1994; Pars V: *Deuteronomium*, 1997; Pars VI: *Iosue, Judicum, Ruth*, 2004; Pars VII: *Regum I, Regum II*, 2007; Pars VIII: *Regum III, Regum IV*, 2013; Pars IX: *Paralipomenon I, Paralipomenon II*, 2011; Pars X_2: *Iob*, 2012; Pars XI: *Liber Psalmorum*, 2003; Pars XIII: *Isaia*, 2014; Pars XIV: *Ieremia, Lamentationes Ieremiae*, 2014; Pars XX: *Sapientia, Ecclesiasticus, Susanna, De Belo sive Dracone Babylonico*, 2014; Pars XXII: *Iosephus ad Machabaeos*, 2012.

MS. 4389 = [Biblioteca Academiei Române], *Manuscrisul românesc nr. 4389* [c. 1665–1672]. Conţine traducerea integrală a *Vechiului Testament*, efectuată după slavonă şi latină de un anonim muntean (probabil Daniil Andrean Panoneanul), în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

MS. 45 = [Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj], *Manuscrisul românesc nr. 45* [c. 1683–1686]. Conţine traducerea integrală a *Vechiului Testament*, efectuată de Nicolae Milescu şi revizuită de un anonim moldovean (probabil Dosoftei) în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

MUNT.LEX. BIBL. = Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2008.

Munteanu 2008 = Eugen Munteanu, *Biblia de la Bucureşti (1688) în raport cu versiunile ulterioare ale Sfintei Scripturi în limba română. Un punct de vedere filologic*, în vol. Mihai Vizitiu (edit.) *Sfânta Scriptură şi Sfânta Liturghie, izvoare ale vieţii veşnice*, Iaşi, Editura Trinitas, p. 111–133.

Munteanu 2009 = Eugen Munteanu, *Lexicalizarea în limba română a conceptelor de origine biblică*, în „Tabor", III, nr.1, p. 41–51.

Onu 1984 = Liviu Onu, *Concordanţele lingvistice sau capcanele stabilirii paternităţii unui text. Probleme de metodă*, în „Limba română", XXXIII, nr. 1, p. 44–54 (I); XXXIII, nr. 2, p. 119–132 (II).

Onu 1985–1987 = Liviu Onu, *Şi totuşi Spătarul Nicolae Milescu... O problemă controversată de istorie literară*, în „Revista de istorie şi teorie literară", XXXIII (1985), nr. 4, p. 108–114 (I); XXXIV (1986), nr. 1, p. 77–79 (II); XXXIV (1986), nr. 2–3, p. 291–295 (III); XXXIV (1986) nr. 4, p. 105–109 (IV); XXXV (1987), nr. 1–2, p. 166–170 (V); XXXV (1987), nr. 3–4, p. 230–242 (VI).

Onu 1986a = Liviu Onu, *Concordanţe lingvistice în traducerile Spătarului N. Milescu*, în „Studii si cercetări lingvistice", XXXVII, nr. 3, p. 240–244.

Onu 1986b = Liviu Onu, *Spătarul Milescu sau Dosoftei? O problemă controversată de paternitate literară*, în „Limba română", XXXV, nr. 3, p. 185–197 (I) şi nr. 5, p. 439–448 (II).

SCRIBAN = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneăşti (etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, Iaşi, 1939.

SEPT.ENGL. = *A New English Translation of the Septuagint and the Other Greek Translations Traditionally Included under That Title*, Albert Pietersma and Benjamin G. Wright (eds.), New York – Oxford, Oxford University Press, 2007.

SEPT.FRANKF. = Τῆς θείας Γραφῆς. Παλαίας Δηλαδὴ καὶ Νέας Διαθήκης ἁπάντα. *Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia*, *Graece*, a viro doctissimo recognita et emendata, variisque lectionibus aucta et illustra, Frankofurti ad Moenum, apud Andreae Wecheli haeredes, 1597.

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

SEPT.GERM. = *Septuaginta Deutsch. Das griechische Alte Testament in deutscher Übersetzung*, in Zusammenarbeit mit Eberhard Bons, Kai Brodersen, Helmut Engel, Heinz-Josef Fabry, Siegfried Kreuzer, Wolfgang Orth, Martin Rösel, Helmut Utzschneider, Dieter Vieweger und Nikolaus Walter, herausgegeben von Wolfgang Kraus und Martin Karrer, Deutesche Bibelgesellschaft, zweite, verbesserte Auflage, Stuttgart, 2010.

SEPT.NEC. = *Septuaginta*. Volum coordonat de Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Dan Sluşanschi, în colaborare cu Ioan Florin Florescu; traducători: Cristian Bădiliță, Smaranda Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Florica Bechet, Monica Broşteanu, Gheorghe Ceaușescu, Iulia Cojocariu, Ştefan Colceriu, Ioana Costa, Marius David Cruceru, Vichi Dumitriu, Cristian Gaşpar, Theodor Georgescu, Octavian Gordon, Lia Lupaş, Alexandra Moraru, Mihai Moraru, Eugen Munteanu, Ion Pătrulescu, Cristina Costena Rogobete, Colegiul Noua Europă, Polirom, Bucureşti–Iaşi: I: *Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul* (2004); II: *Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi* (2004); III: *1–2 Paralipomene*, *1–2 Ezdra*, *Ester*, *Iudit*, *Tobit*, *1–4 Macabei* (2005); IV/I: *Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor* (2006); IV/II: *Iov, înțelepciunea lui Solomon, înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon* (2007); V: *Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdias, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia* (2009); VI/I: *Isaia, Ieremia, Baruh, Plângeri, Epistola lui Ieremia* (2011); VI/II: *Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi Balaurul* (2008).

SEPT.RAHLFS = *Septuaginta*, *id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*, edidit Alfred Rahlfs, Editio altera quam recognovit et emendavid Robert Handhart, duo volumina in uno, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1979.

SEPT.ZIEGLER = *Septuaginta.* Vetus Testamentum Graecum, auctoritate Societatis Litterarum Gottingensis editum, vol. XII/ 2, *Sapientia Iesu Filii Sirach,* edidit Josephus Ziegler, Göttingen, 1965.

SLOVN.STAROSLOV. = *Slovník jazyka staroslověnského/ Lexicon linguae Palaeoslovenicae*, Praha, Academia/ Nakladatelství Československé Věd, 1967 şi urm.

TIKTIN = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I–III, Bucureşti, Staatsdruckerei, 1903–1911–1924; Tiktin[2] I–III. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden – Freiburg, 1986–1989; Tiktin[3] I–III. Wiesbaden – Cluj-Napoca, 2000–2005.

Ursu 1976 = N.A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica", XI, nr. 6, p. 4.

Ursu 1985= N.A. Ursu, *Din nou despre paternitatea primei traduceri româneşti a Istoriilor lui Herodot şi despre revizia Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, în „Limba română", XXXIV, nr. 1, p. 30–45.

Ursu 1988–1989 = N.A. Ursu, *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf şi la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, (I), în „Limba română", XXXVII (1988), nr. 5, p. 455–468; (II), *idem*, XXXVII (1988), nr. 6, p. 521–534; (III), *idem*, XXXVIII (1989), nr. 1, p. 31–46; (IV), *idem*, XXXVIII (1989), nr. 2, p. 107–121; (V), *idem*, XXXVIII (1989), nr. 5, p. 463–470.

Ursu 2003 = N.A. Ursu, *Contribuții la istoria culturii româneşti în secolul al XVII-lea. Studii filologice*, Iaşi, Editura Cronica, 2003.

VULG. = *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata* [...], Antwerpiae, ex officina Christophori Plantini, 1565 [*Vulgata Clementina*, ediție indicată ca izvod în prefața MS. 4389].

Sigle folosite pentru citarea cărților biblice

Facerea = Fac., *Ieşirea* = Ieş., *Preoția* = Lev., *Numerile* = Num., *A doua lege* = Deut., *Iisus Navi* = Ios., *Judecătorii* = Jud., *Ruth* = Rut, *A împărăției I* = 1Reg., I, *A împărăției II* = 2 Reg., *A împărăției III* = 3Reg., *A împărăției IV* = 4.Reg., *Paralipomenon I* = 1 Paral., *Paralipomenon II* = 2Paral., *Esdra* = Ezd., *Neemia* = Neem., *Esthir* = Est., *Iov* = Iov, *Psaltirea* = Ps., *Parimiile lui Solomon* = Parim., *Cartea Eclisiastului* = Ecles., *Cântarea cântărilor* = Cânt., *Isaia* = Is., *Ieremia* = Ier., *Plânsurile Ieremiei* = Plâng., *Iezechiil* = Iez., *Daniil* = Dan., *Ioel* = Ioil, *Amos* = Am., *Avdiu* = Avd., *Iona* = Iona, *Mihea* = Mih., *Naum* = Naum, *Avvacum* = Avac., *Sofonia* = Sof., *Aggheu* = Ag., *Zaharia* = Zah.,

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)

Malahiia = Mal., *Tovit* = Tov., *Iudith* = Idt., *Varuh* = Var., *Cartea trimisă a Ieremiei* = Ep.Ier., *Cântarea a 3 sfinți cuconi* = Cânt. trei tin., *Catastih al Esdrii* = 2Ezd., *Esdra 3* = 3Ezd., *Înțelepciunea lui Solomon* = Sol., *Iisus, fiul lui Sirah* = Sir., *A Sosanei istorie* = Sus., *A bălaurului Vil* = Bel, *Al Macaveilor cuvânt I* = 1Mac., *Al Macaveilor cuvânt II* = 2Mac., *Al Macaveilor cuvânt III* = 3Mac., *A lui Iosip carte* = Iosip.

NOVEL LEXICAL RESOURCE FROM REVISED "MILESCU" VERSION OF THE OLD TESTAMENT

ABSTRACT

The paper represents an important contribution to a better knowledge of the lexic's development with one of the most significant Romanian old texts, i.e. the whole version of the Old Testament, created between 1661–1664, at Constantinople, by the renown Romanian scholar and politician Nicolae Milescu Spătarul (1636–1708). Being a translation of the Septuagint, the first version of Milescu's text went through subsequent revisions and it has been preserved in Ms. 45, kept in the Library of the Romanian Academy, the Branch of Cluj. It was this particular text which became the basis of the Bible of Bucharest (1688), representing the first whole Romanian printed version of the Scripture. Still unpublished, the monumental text (over 900 pages of Cyrillic manuscript) was yet barely researched by experts. The author of this text leads a team of philologists which prepare a critical whole edition of the manuscript. They have chosen and presented analytically from the exhaustive index of the edition a series of almost 900 lexical units which were unknown or almost unknown by lexicographers, many of them being attested for the first time (*hapax legomena*). These are especially direct contextual borrowings, Grecisms, Hebraisms, Romanian adaptations of Slavonic words, but also old or popular words rarely used, spontaneous lexical developments, etc. The author's intention was to put at the experts' disposal, especially the ones which are editing the academic *Dictionary of Romanian Language* (DLR, in Romanian), an extremely valuable novel lexical resource.

Keywords: *Ms. 45*, *Nicolae Spătarul Milescu*, *Hebraism*, *Grecism*, *Romanian adaptation of a Slavonic word*, *lexical borrwing*, *context*, *lexicography*, *Dictionary of Romanian Language*, *translation*, *Septuagint*, ***Bible*** *of Bucharest* (1688).

BDD-A25150 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 23:52:59 UTC)